

Час на перегляд і час на зміни

МАТЕРІЯЛИ VII-го З'їзду УРДП ТА
ПІСЛЯЗ'ЇЗДОВОГО ОБГОВОРЕННЯ
АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОГО
РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ

«НАШІ ПОЗИЦІЇ»
Збірник ч. 31

Новий Ульм — 1979

Видавництво ЦК УРДП

Час на перегляд і час на зміни

МАТЕРІАЛИ VII-го З'ІЗДУ УРДП ТА
ПІСЛЯЗ'ІЗДОВОГО ОБГОВОРЕННЯ
АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОГО
РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ

«НАШІ ПОЗИЦІЇ»
Збірник ч. 31

Новий Ульм — 1979

Видавництво ЦК УРДП

Редагує колегія

**Статті, підписані прізвищем або ініціалами автора,
не завжди відповідають поглядам партії.**

**Друковано в Українській Друкарні
Zwölfergasse 1, 7910 Neu-Ulm, BRDeutschland (Germany)**

ПОЛІТИЧНІ РЕЗОЛЮЦІЇ

VII-го З'ІЗДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПАРТІЇ (УРДП), ЩО ВІДБУСЯ В М. ТОРОНТО (КАНАДА) 24.-25. ТРАВНЯ 1975 РОКУ

Делегати й учасники 7-го з'їзду УРДП найперше вітають усіх українців на Батьківщині, які в сучасних тяжких обставинах в СРСР у різних формах змагаються за свою людську й національну гідність, за збереження української національної самобутности та за справжню суверенність України.

Зокрема ж ми вітаємо всіх тих українців в СР-СР, яких за це змагання запроторено в тюрми, табори ув'язнення, на заслання, в психіатричні катівні чи піддано різним іншим формам репресій. Висловлюючи з цього приводу свій рішучий протест, ми при цьому також висловлюємо свою цілковиту солідарність із жертвами цих репресій та своє захоплення їхньою відвагою і посвятою.

Ми також вітаємо всіх тих українців поза межами Батьківщини, які, вважаючи себе часткою свого народу, зберігають свою духову єдність із ним та свідомі свого морального обов'язку допомагати всіма можливими засобами його сучасному змаганню за свої національні цілі. Ми закликаємо всіх українців на еміграції постійно пам'ятати про цей свій обов'язок та послідовно реалізувати його в усіх ділянках і формах своєї національної громадсько-політичної діяльності на чужині.

Українська Революційно-Демократична Партія, як виразник саме такого наставлення українців на еміграції щодо свого народу на Батьківщині, розглянувши на своєму 7-му з'їзді всі ті головні питання, які стосуються до цього, стверджує наступне:

1. Як свідчать усі наявні до цього часу документи, сучасне змагання за українські національні цілі на Батьківщині в основному йде річищем **українського демократичного руху**, що має за свою конкретну мету на даному етапі демократичну **перебудову СРСР та перетворення Української РСР на справді суверенну державу**. Це змагання нині, виходячи з реальних обставин і реального стану речей, відбувається у формі домагання реалізації та шляхом фактичного застосування в дії формально належних українцям в СРСР громадянських та національних прав, що відповідає також засадам міжнародно-правних декларацій ООН щодо цього.

З'їзд звертає ще раз увагу на той факт, що УРДП ще понад 25 років тому, на своєму 3-му з'їзді (1949 р.) устами свого творця й ідеолога-провідника І. П. Багряного вказувала на той шлях змагання за українську незалежність, на який став сучасний український демократичний рух на Батьківщині. «Український народ, — говорив І. П. Багрянний, — не потребує висмоктувати „України“ з пальця або з „30-го червня 1941 р.“, він вимагає лише зміни режиму комуністичного, накиненого й укомплектованого від Москви, та заміни його режимом демократичним, укомплектованим від самої української нації.» Це ж саме малює на увазі й у Деклярації УРДП на Першій сесії УНРади (1948 р.) про шлях боротьби за унезалежнення України через «перетворення Української РСР на Українську Народню Республіку». І все це, зрештою, знайшло свою відповідну конкретизацію в Програмі УРДП, схваленій 6-м з'їздом (1970 р.), як політична настанова нашої партії щодо сучасного демократичного руху в Україні.

2. УРДП протягом усієї своєї, нині вже 30-річної, діяльності вважала завжди за своє головне завдання сприяти українському демократичному рухові на Батьківщині, солідаризуючися з його кожночасними конкретними виявами та пропагуючи зміст його боротьби в Українській РСР на базі наявної там реальності обставин і можливостей. Щодо цього наша партія від початку своєї діяльності за межами України завж-

ди керувалася поглядом І. П. Багряного, висловленим також на 3-му з'їзді про те, що «у всіх своїх міркуваннях та накресленнях будемо виходити з єдино правильної позиції — зі штандпункту сьогоднішньої України, стоячи на українській території, серед гущі української реальної нації». Цим УРДП проголосила своє оперття на українську соціально-політичну реальність на Батьківщині, і звідси витікає й наша сучасна реальна революційно-демократична політика.

3. Сучасний соціально- і національно-політичний стан в Україні характерний наявністю суперечностей між формально державним і фактично підневільним, колоніальним становищем України в СРСР, оскільки СРСР насправді являє собою російську «советську» імперію. Ця суперечність, як також суперечність між формальною «радянською демократією» і фактичним комуністично-партійним тоталітаризмом, отже суперечність між формою і змістом взагалі — це одна із тих підстав, на базі яких український демократичний рух на Батьківщині веде в різних — формально легальних і фактично нелегальних — формах боротьбу за усунення цих суперечностей. Це й становить ссбою в своїй сукупності нині **революційно-демократичний процес українського опору в СРСР**, сукупність якого визначається перетворенням ідеї демократії із самої цілі руху опору також у дійовий інструмент цього руху. Легальність і формальна законність цього руху полягає у використанні формальних конституційних прав, громадянських і національних, і конкретно зводиться до боротьби **проти російського великодержавного шовінізму, проти дискримінації української мови, проти виселювання і переселювання українців до інших країв СРСР та проти заселювання України росіянами, проти економічного грабунку та централістичного насильства Москви, проти сваволі влади, зокрема ж сваволі органів державної безпеки супроти людей за вислів їхніх поглядів тощо.** Фактична ж нелегальність цих форм українського руху опору полягає в тому, що в умовах свавілля влади учасники цього руху мусять, в обхід фактично незаконної цензу-

ри і переслідувань вільного слова, поширювати «Самвидавом» свої думки й інформації про справжній стан речей у своїй країні та апелювати до міжнародних організацій і світової громадськості, зазнаючи за це щораз жорстокіших репресій.

4. УРДП вважає, що в сучасних реальних обставинах життя українського народу в СРСР, коли після кількох великих розгромів української визвольної боротьби збройними засобами та підпільними шляхами, **український народ надзвичайно ослаблений**; коли під тиском посиленої русифікації й централізації він уже перебуває під загрозою самому його дальшому національному існуванню, — в цих обставинах саме **формально-легальні форми опору русифікації і централізації є нині найважливішими та найбільш реальними**. Та, крім того, саме ці форми найбільш відповідають основній нині потребі українського народу — потребі подолання української внутрішньо-національної слабости через мобілізацію всіх національних сил для оборони конкретних національних інтересів і досягнення конкретних національних цілей.

Тому, стоячи непохитно на засадах праці для підготовки свого народу до боротьби за остаточні українські національні цілі, здійснення яких повною мірою можливе лише через здобуття цілковитої самостійности української держави з демократичним ладом, ми разом із цим вважаємо сьогодні за першочергове завдання українського революційно-демократичного руху на Батьківщині змагання мирним ненасильницьким шляхом, зокрема ж — шляхом праці для здійснення передусім морально-національної революції свідомости серед мас українського народу, без чого боротьба за українську самостійність не може бути успішною. Тому й своїм головним завданням сьогодні у праці для допомоги українському рухові опору на Батьківщині ми вважаємо всіляку допомогу передусім такій «революції свідомости»: через відповідну видавничу діяльність, через використання радіомовлення тощо.

5. Розглядаючи легальні і нелегальні, мирні

ненасильницькі й підпільні та можливі в відповідних обставинах і збройні форми боротьби за українські національні цілі, як рівнорядні в загально-українській національно-політичній стратегії й тактиці, УРДП відкидає й осуджує всякі спроби окремих кіл і осіб серед української політичної еміграції розбивати її на протилежні та ворогуючі поміж собою табори за ознаками їхніх поглядів на перевагу тієї чи іншої форми боротьби в даний час. Зокрема ж ми гостро осуджуємо безвідповідальне та суттю своєю провокативне начіплювання штучно вигаданих ярликів образливого звучання (на зразок — «реалітетники», «капітулянти» і навіть «советофіли»), що ними, на жаль, послуговуються навіть чільні особи, перетвореного тепер на «ідеологічний центр», раніше Державного Центру й УНРади (особливо ж це стосується колишніх членів нашої партії, що відійшли від її основних ідейно-політичних постулатів). Ми ще раз заявляємо, що ні на Батьківщині, ні на еміграції, ніхто з тих, хто прагне усамостійнення України в будь-якій формі її державности і будь-якими шляхами й засобами, не може підлягати злобним окресленням і нечесним нападам усередині однієї у своєму протиставленні Москві української національної цілості. Бо всі форми змагання українських національних сил за конкретні національні цілі, що лежать на шляху до остаточних цілей, творять один процес українського національно-політичного змагання.

6. Саме тому, що ми розглядаємо всі форми змагання за українські національні цілі як один національно-політичний процес, усі складники якого, так чи інакше, мають свої відповідники й серед української політичної еміграції, ми вважаємо, що й наша еміграція, в усій своїй різноманітності поглядів та їх репрезентацій у вигляді різних політичних середовищ, повинна творити собою одну політичну цілість з одним політичним центром — «від крайньо лівих», за словами Івана П. Багряного. Таким центром УРДП протягом довшого періоду своєї діяльності вважала (та всіма своїми силами розбудовувала) Українську Національну Ра-

ду на базі Державного Центру УНР, як міжпартійної демократично-парламентарної установи. Та, на жаль, УНРада не тільки не змогла стати насправді таким центром, а навіть перетворилася останніми роками на свою протилежність, ставши ідеологічно-партійним центром одного політичного середовища й одного напрямку політичної думки. Щоб стати знову базою для єднання всіх політичних організацій, потрібно було б цілковите відновлення в УНРаді засад послідовної демократії, тобто повернення до платформи домовлення 1948 року, а також послідовне достосування політики УНРади до подій в Україні, яке в Деклярації УРДП на Першій сесії УНРади було сформульоване так: «щоб у ній (УНРаді) відчувався якнайживіший морально-політичний контакт із сьогодишньою Україною, яка день-у-день усіма можливими засобами змагається за своє історичне бути чи не бути».

7. Оскільки фактично природній розподіл українських політичних середовищ на еміграції йде в основному по лінії відмінностей двох підходів до проблеми змагання за українські національні цілі сьогодні — «внутрішнього» і «зовнішнього» щодо України підходів, які збігаються також з двома (національно демократичною і націоналістичною консервативною) ідеологічними концепціями, то ми вважаємо, що в цьому закладені також підстави для такої перебудови українського політичного життя на еміграції, яка означала б створення рівноваги двох партійних блоків в єдиній організованій українській цілості. Маючи на увазі той факт, що націоналістичний консервативний блок уже не тільки організований, але він, по-суті, вже й монополізував організоване життя української політичної еміграції, тепер на черзі, як невідкладне для нас завдання, є організоване скріплення демократичного блоку. Саме в цьому напрямі, на нашу думку, мусить бути спрямоване здійснення, заініційованої нашою партією разом з іншими співзвучними політичними середовищами, акції Конгресу Української Вільної Політичної Думки (КУВПД).

8. Маючи це на увазі і на цій базі з'їзд дору-

чає новообраним органам УРДП при веденні практичної політики керуватися наступним: Коли б не вдалося відновити УНРаду, як центру поєднання всіх політичних організацій, прагнути до того щоб скріпити СКВУ шляхом включення в його структуру політичного сектора, а в тому числі і демократичного бльску, та перетворення СКВУ на найбільш авторитетний політичний і громадський центр світового українства.

9. Та за всіх умов на найближчий час, що припадає до наступного з'їзду УРДП, нашим основним завданням залишається і далі розбудова та скріплення нашої партії, зокрема ж — конкретних засобів нашої діяльності на головному для нас відтинку — ідейно-політичній праці. Для цього найперше мусимо розбудувати міцну матеріальну базу для нашої пресо-видавничої діяльності. Саме на цьому відтинку доручаємо новообраним керівним органам партії зосередити максимум уваги.

10. Особливо важливим завданням нашої партії на сучасному етапі є зміцнення організаційної бази діяльності через поширення членства за рахунок молоді, зокрема ж тієї, що виростає в близьких до нас молодечих виховних організаціях. З цією метою необхідно зокрема заактивувати в керівних органах партії вже включену в партійну діяльність молодь. А саме керівництво партії, вибране цим з'їздом, зобов'язати провадити дальшу працю саме з орієнтацією на омоложення, як членського складу, так і керівництва партії. В цьому сенсі розпочата VII-им з'їздом нова каденція діяльності має бути переходовою для здійснення цієї мети, і нсве керівництво зобов'язане на протязі цієї каденції створити умови для ідейно-політичного формування та виявлення ініціативи представників молодших поколінь у нашій партії, зокрема ж — у розумінні розробки програмово-організаційних змін для наступного з'їзду.

II. Окремі постанови з'їзду:

1. Час і події на Батьківщині та документи українського «Самвидаву» останніх років виразно свідчать про те, що постуляти, проголошені

нашою Програмою, схваленою попереднім з'їздом, є правильні та залишаються незмінно актуальними й надалі. Тому ми мусимо продовжувати свою працю на базі «Політичних настанов» нашої Програми, зокрема ж — маючи на увазі нашу морально-політичну причетність до змагання за українські національні цілі в умовах Української РСР сьогодні.

2) З'їзд доручає новообраним керівним органам партії продовжувати започатковану попереднім керівництвом співпрацю з Організацією Українських Націоналістів за кордоном (ОУНз), Українським Національно-Демократичним Об'єднанням (УНДО) та з безпартійними демократичними колами в справі переведення акції Конгресу Української Вільної Політичної Думки (КУВПД). З'їзд стверджує всі моральні і матеріальні зобов'язання попереднього керівництва щодо цієї акції та закликає членство активно підтримувати всі акції КУВПД в країнах своєї діяльності.

Василь І. ГРИШКО

ЧАС НА ПЕРЕГЛЯД І ЧАС НА ЗМІНИ

Україна і ми в межовій ситуації 70-х років

I

**Україна на межі свого національного
„Бути чи небути“ в СРСР сьогодні
та головні проблеми сучасної української
боротьби за національне існування**

1. УКРАЇНЬКА «МЕЖОВА СИТУАЦІЯ», ЯК РЕАЛЬНІСТЬ ЖИТТЯ НАШОГО НАРОДУ СЬОГОДНІ

Вихідною тезою цієї доповіді я ставлю знову, вже не раз наголошувану мною протягом останнього десятиріччя, тезу про т. зв. «межову ситуацію», в якій у цей час опинилась українська нація в політичній дійсності СРСР та сучасного світу взагалі. Поняття «межова ситуація» належить до тих, що набули загального вжитку в наш час завдяки поширенню філософії т. зв. «екзистенціалізму». А в ній цим поняттям окреслюється надзвичайна ситуація окремої людської особистості на вирішальному випробуванні її людської вартості перед лицем смертельної небезпеки — на межі її «бути чи не бути». Звичайно, це поняття я застосовую тут на окреслення ситуації цілої української нації цілком дозвільно й умовно, як лише узагальнений образ.

Те, що я маю тут на увазі — це та ситуація смертельної небезпеки, яка виникла для самого дальшого національного існування українського народу на його батьківщині. Конкретніше ж — ідеться про фактичне приречення його в СРСР на національну смерть тією національною політикою Москви, яку проголошено програмою КПРС ще 1961 року, але здійснення її повною силою розгорнено саме тепер, у 70-ті роки.

Ледве чи є тут потреба доводити, що в такому розумінні українська «межова ситуація» — це таки справді реальність життя нашого народу сьогодні. Факти, що незаперечно свідчать про це, вже досить добре відомі всім, кому це не байдуже, і ці факти говорять самі за себе навіть і з офіційних документів та з офіційної преси й суспільно-політичної літератури Української РСР та Радянського Союзу. Що ж до документів і літератури українського «Самвидаву», то з них ці факти вже не тільки говорять, а просто кричать про те, що йдеться саме про критичний стан української нації на межі її життя і смерті. Якщо мову цих фактів звести до самих узагальнень, то про що, власне, ці факти свідчать? Вони свідчать про тотальну русифікацію, що переростає вже прямо в **росіянізацію** України — тобто в перетворення українців на росіян не лише за мовою й культурою, але й за свідомістю приналежності до єдиного народу під фіктивною назвою «советській народ». Ці факти свідчать про витіснювання вже не тільки української мови й української свідомости з голів і сердець українців, але про витіснювання й самих українців із України — за допомогою спеціальної демографічної політики Москви, спрямованої на звичайну **колонізацію** України росіянами за національністю чи росіянізованими вже іншонаціоналами з-поза України. Ці факти свідчать про цілковиту **інтеграцію** української економіки в єдиній централізованій, т. зв. «загальносоюзній» господарсько-політичній системі, що насправді є просто російсько-імперіальною системою. І нарешті — ці факти свідчать про підготовку вже й фактичної **ліквідації** союзної форми пов'язання України (як так само й інших на-

ціональних республік) з Росією у формальній системі СРСР, отже — про фактичну ліквідацію вже навіть і тієї куценької територіяльно-адміністративної автономії, що була досі бодай зовнішньою видимістю якгось т. зв. «республіканського самоурядування».

Все це речі, які зокрема з особливою чіткістю визначено в останньому покищо, 7-8-му випуску «самвидавного» журналу «Український вісник» з весни 1974 р. назвою «етноцид українців в СРСР». Етноцид — це етнічно-національне народобивство через нищення національної особистости народу, через нищення його мови й культури, його історичної пам'яті, його державно-політичної та навіть і територіяльної самоідентифікації. Цим саме й визначено українську ситуацію в СРСР сьогодні як ситуацію «межову» для українського «бути чи не бути». Також — хіба не про цю ж таки ситуацію волає й Іван Гель у своєму останньому слові перед засудом його на десятирічне позбавлення волі? Це слово недавно стало відоме й нам, як один із новіших документів «Самвидаву», де сказано: «Сьогодні страшно й трагічно звучить для України питання: як бути? і «бути чи не бути?»

2. ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ В СУЧАСНІЙ «МЕЖОВІЙ СИТУАЦІЇ»

Власне, так ось поставлене Іваном Гелем питання «страшного й трагічного» нині для України звучання я й ставлю тут перед нами на роздум і обговорення. Бо ж це питання стосується і нас, оскільки ми вважаємо себе українською політичною еміграцією, тобто — активно причетною до долі українського народу його частиною в позаукраїнському світі. Саме тому й буде тут мова про Україну і нас у межовій ситуації 70-х років — у тому розумінні, що ця ситуація є межовою й для нас. Бо коли йдеться про вирішальне історичне випробування національної вартости українського народу на межі його національного «бути чи не бути», то при цьому йдеться також і про випробування політичної вартости нашої діяльності на еміграції для Ук-

раїни. В цьому ж сенсі перед нами, як і перед нашим народом на батьківщині, стоїть передусім питання «як бути?» в цій ситуації, щоб народові «там» витримати вирішальний іспит його історичної долі, а нам «тут» виправдати свою місію політично активної його частини поза межами його неволі.

Між іншим, згідно з філософією екзистенціалізму, від якої я тут довільно й умовно запозичив у ролі узагальненого образу поняття «межова ситуація», щойно в такій ситуації, перед лицем безпосередньої небезпеки смерті, людина особистість є в стані та мусить збагнути свою трагічну самотність у світі і таким чином визволитися від усяких ілюзій щодо зовнішнього до неї світу, усвідомлюючи справжню суть свого буття та свою власну відповідальність за нього. Нав'язуючи до цього також цілком довільно й умовно, чи не слід припустити, що в такій же ситуації мусить це саме статися й у випадку зі збірно-національною особистістю народу?

Але від філософських абстракцій перейдімо до конкретно-політичних реалій української дійсності та її проблем у їхньому безпосередньо-практичному стосунку до нашої діяльності на еміграції. І тут відразу ж мушу ствердити, що насправді серед проблем нашої національно-політичної дійсності в українській «межовій ситуації» сьогодні найголовнішими якраз і є саме такі чотири, як от: 1) проблема нашої трагічної самотності в світі; 2) проблема визволення від будь-яких ілюзій щодо зовнішнього світу; 3) проблема усвідомлення справжньої суті нашого національного буття та нашого національного стану в собі самих; і нарешті — 4) проблема нашої власної відповідальності за наше національне «бути чи не бути». Розгляньмо ж бодай загально кожну з цих чотирьох проблем у їхній послідовності та в їхньому взаємозв'язку, як тло для відповідних практично-політичних висновків.

3. УКРАЇНЬСЬКА ЗОВНІШНЬО-ПОЛІТИЧНА САМОТНІСТЬ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Отже — передусім щодо нашої трагічної самотности в світі. Тут, очевидно, я маю на увазі самотність українського народу перед лицем безпосередньої небезпеки його національному існуванню за відсутності будь-якої надії на допомогу з боку байдужого до нього зовнішнього світу. Та ця ж самотність, очевидно, стосується й української політичної еміграції в її зусиллях працювати саме в цьому байдужому до української долі зовнішньому світі — для справи змагання за українське національне майбутнє. Мушу зазначити, що тут не йдеться просто про т. зв. «декон'юнктуру» української справи в зовнішній політиці тих чи інших «світових потуг», які могли б, за своєю позицією в стосунку до СРСР, бути зацікавленими в т. зв. «українській карті» для міжнародно-політичної гри чи навіть і мілітарно-політичної «розгри». Ні, йдеться про тривалий чи може й постійний стан, так би мовити, «декваліфікації» та навіть і «дегенерації» самих цих «потуг» — як у політичному, так і в мілітарному та найголовніше — в моральному розумінні, як дійового протиставлення силі, що приречла нашу націю на смерть. Зрештою, протягом останніх тридцятьох років ми були свідками ганебного банкрутства кількох періодів нібито сприятливої для українських цілей «кон'юнктури» в міжнародно-політичних схемах т. зв. «західного вільного світу» на чолі з Америкою. Була навіть проголошена т. зв. «політика визволення» з її голосним «тижнем поневолених народів», що стосувався й України. І що ж? Усе це виявилось блефом, і бутафорнопроспагандне «визволення» раптом обернулося в свою протилежність — у міжнародно-політичну легалізацію потенційними «визволителями» сфери поневолення Москвою народів не лише СРСР, а й усїєї Східньої Європи. І все це лише в обмін за досить проблематичні перспективи обіцяних Москвою прибутків для капіталістичних монополій Америки й Західньої Європи в освоєваних (силами поневолених) просторах євразійського Сходу.

Власне, гола реальність того факту, що політика «вільного Заходу» насправді не вільна від вирішальної в ньому сили великого капіталу з його чисто «бізнесовими» калькуляціями — це те, що робить для нас усякі т. зв. «кон'юнктури» для української справи в зовнішній політиці Заходу не тільки даремними, але й небезпечними ілюзіями. Бо ж, на додаток до всього, ці кон'юнктури базуються на пекельній рівновазі атомового терору, в категоріях якого тільки й мисляться в політиці всіх «великих світових потуг» розв'язки їхніх конфліктних ситуацій — без уваги не тільки на інтереси, а й на саме існування якихось там, мовляв, «малих націй». А як щодо азійсько-комуністичного Сходу чи т. зв. «китайської кон'юнктури»? Щоправда, з цим не пов'язані серед українців ніякі ілюзії т. зв. «визволення», зате є можливість ілюзії т. зв. «слухної нагоди для боротьби». Та про яку «слухну нагоду» в цьому варіанті «кон'юнктури» може бути мова, якщо взяти до уваги реальність таких перспектив, як наступальний і переможний для СРСР перебіг війни СРСР з Китаєм за умов сприятливої для СРСР неутралності, а може й «бізнесово»-політичного партнерства з ним Заходу?

4. ПРОБЛЕМА ВИЗВОЛЕННЯ ВІД БУДЬ-ЯКИХ ІЛЮЗІЙ ЩОДО ЗОВНІШНЬОГО СВІТУ

Таким чином — ствердження самотності української нації в її трагічній ситуації в СРСР сьогодні, серед байдужого до неї зовнішнього світу — це те, що вже само собою означає зречення від ілюзій щодо цього зовнішнього світу. Та в даному разі перед нами стоїть проблема визволення української національно-політичної свідомості і національно-політичної діяльності від будь-яких ілюзій щодо зовнішнього світу в розумінні визволення від будь-яких орієнтацій на зовнішні сили. Ця проблема стосується як українців на батьківщині, так і ще більшою мірою української політичної еміграції. Треба сказати прямо: спокуса різних орієнтацій на ті чи інші зовнішні сили — це те наше національно-

історичне прокляття, яке великою мірою спричинилося й до того, що український народ так і не спромігся ще й досі забезпечити собі державну незалежність; а не живши справді незалежним державним життям, не зміг навіть і розвинутися в справді повноцінну, внутрішньо-сконсолідовану і тсму внутрішньо сильну націю. Звичайно, це сталося наслідком самого геополітичного становища України на перехресті суперечних інтересів кількох великих держав. Але це не міняє того факту, що протягом усїєї своєї історії ми всі свої визвольні зусилля пов'язували з такою чи іншою зовнішньою орієнтацією і завжди воювали то з поляками проти турко-татар, то з турко-татарами проти поляків, то знову з поляками чи турками проти росіян, то потім з росіянами проти поляків, а пізніше в ці комбінації ввійшли ще шведи, а потім німці та інші. Зрештою, ця звичка завжди бути з кимось проти когось відучила нас бути самими собою й стояти самим за себе навіть і тоді, коли це зовсім і не означало мати проти себе всіх. Чи ж не самі ми в Переяславі залізли в ярмо Москви, якого сама Москва нам навіть і не пропонувала? Бо наш гетьман не уявляв себе інакше, як чийсь васалом, і шукав підтори своєї влади не в силі свого народу, а в силі протекції чужих суверенів. Чи ж не тому спіткала нас і недоля під Полтавою? Бо наш інший гетьман був настільки заклопотаний самою зовнішньо-політичною комбінацією союзу зі шведами, що цілком не подбав про те, щоб своєчасно й відповідно змобілізувати для боротьби свій народ. Нарешті — чи ж не тсму змарнували ми й динамічний потенціал великої революції? Бо, замість осідлати революційну стихію свого народу для здобуття своєї державної незалежності, наші вожді шукали опертя для неї передусім у союзах — то на Заході, то на Сході, Що ж найгірше було в усіх цих наших зовнішніх орієнтаціях протягом усїєї нашої історії, так це те, що вони завжди ділили нас самих на різні, протилежні своїми орієнтаціями, табори, які в союзах з різними зовнішніми силами воювали самі між собою і нищили власну силу нашої нації та й саму на-

цію. Що ж до наших союзів із зовнішніми силами, то фактом історії є те, що ні один із них не був для нашої нації корисним, а навпаки — всі вони були згубними, і все з однієї й тієї ж самої причини: через брак відповідної власної сили, яка єдино тільки й робить і всякий союз справді союзом, а не підлеглістю. Ідеться про силу в самих собі, про свою внутрішню силу, як однієї національної особистості, якої ми, на жаль, належно не розвинули, — поряд з іншими причинами, також і через свої ілюзії сили в союзах з іншими, зовнішніми силами. Звідси висновок: покінчити зі своїми ілюзіями щодо зовнішнього світу, визволитися від цих ілюзій і розраховувати на свої власні сили.

5. УКРАЇНСЬКА ВНУТРІШНЬО-НАЦІОНАЛЬНА СЛАБИТЬ ПЕРЕД ЛИЦЕМ ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНОМУ ІСНУВАННЮ

Та коли мова про власні сили, то щодо них треба також не мати ніяких ілюзій і бачити їх тільки такими, якими вони справді є, а не увижаються нам у своїй уяві про себе. І тут перед нами наступна проблема — усвідомлення справжньої суті свого національного буття, справжнього стану національної особистості свого народу, справжніх меж і обмежень його спроможностей, отже — його сили і його слабости, в даний час і в даній ситуації.

Я вже згадував про національну недорозвиненість нашого народу через те, що йому не довелося пожити досить тривалий історичний період справді незалежно-державним життям, у якому тільки й формуються народи в повноцінну, внутрішньо цільну і сильну національну особистість. Саме тому про українську націю один із західно-європейських спостережників сказав, що вона, мовляв, «ще заслаба, щоб жити повноцінним національним життям, але вже засильна, щоб умерти». При всій суб'єктивності такої оцінки нашої національної вартості байдужим до нашої справи чужинцем, у цьому все ж таки є та правда, що в українській нації справді наявні разом

обидва елементи — і національної слабости, і національної сили, і за сучасного її стану контрастна сполука в ній їх обох особливо різко очевидна.

На жаль, треба ствердити той факт, що в сучасній, критичній для української нації, ситуації в СРСР українську національну слабкість особливо намагається використати Москва для здійснення в Україні тієї політики русифікації, що вже переростає в росіянізацію та набуває форми етноциду українців в СРСР. І найголовніше це те, що в цьому Москва має помітні успіхи таки завдяки тому, що опір цій політиці серед мас українського населення неспівмірно слабший, ніж природньо він мав би бути (та з боку деяких інших національностей у їхніх республіках і є) за тих умов, які фактично для цього в СРСР існують. Адже русифікація, наприклад, шкіль і виховних закладів в українських містах не просто примусова, а, як то кажуть в СРСР — «примусово-добровільна», мовляв — на бажання батьків. І коли навіть і в тих містах України, де статистично переважає все таки українське за національністю населення, українські школи й українська мова викладання взагалі вже стають зникаючим явищем, то стається це все таки завдяки практично-дostosуванській, а не національно-гідній поведінці більшості батьків-українців. А таке, наприклад, як деклярування російської мови за свою «рідну» чи т. зв. «другу рідну» мову, а то й записування себе за росіян — не лише поза Україною в інших республіках СРСР, але й у самій Україні — це вже просто таки добровільне (хоч, звичайно, теж практично-присосуванське) «перебіжництво» в табір панівної нації. Таких же перебіжчиків у самій Україні тепер уже числиться за офіційною статистикою понад три мільйони (тобто — більше, ніж кількість цілих таких народів, як латвійці й естонці в їхніх республіках разом узятих); а по всьому СРСР кількість таких українських перебіжчиків (судячи з факту зменшення українців поза Україною в СРСР, незважаючи на постійне збільшування їх переселювання з України), мабуть ще вдвічі більша. До речі, це переселювання відбувається

також «добровільно-примусово», переважно в різні краї Російської Федерації, й українці при цьому виявляють особливу податливість. Треба також відзначити й особливу схильність українців інтегруватися в російській централістично-бюрократичній системі кар'єризму на всіх ступенях служби режимові, зокрема ж — у військовій службі, яка чи найбільше росіянізує українців, роблячи їх навіть знаряддям русифікації й інших національних республік, а не тільки своєї, Української.

6. ПРОБЛЕМА УСВІДОМЛЕННЯ СЛАБОСТІ ВЛАСНИХ СИЛ У ЗМАГАННІ ТАКИ ВЛАСНИМИ СИЛАМИ

Слушно мовиться в останньому, 7-8-му випуску «самвидавного» «Українського вісника», що насправді українців, які є такими не тільки за назвою, в Україні тепер є менше, ніж це показує навіть тенденційно зменшена формальна кількість українців за сучасною офіційною статистикою в СРСР, і до того ж є постійна тенденція до дальшого зменшення. Деякі ж із тих, що тепер прибувають закордон із України, навіть твердять, що не менше як половину із загальної кількості українців в СРСР сьогодні вже можна вважати за «українські мертві душі», а серед другої половини ще «живих» чи «напівживих» більшість — це в основному пасивна пристосованська маса. На цьому тлі та активна меншість, яка від 60-х років особливо виявляє себе в акціях протесту проти русифікації та ліквідації національних прав України, у творенні українського «Самвидаву» тощо — це, на думку деяких новіших свідків з України, своєрідне «українське диво» останніх десятиріч.

Власне, додаю від себе, такі «українські дива», що періодично з'являються в критичні моменти української історії, це саме і є тим виявом глибинного потенціалу української національної сили, яка рівноважить українську національну слабкість та робить нашу націю «засильною, щоб умерти» навіть і в тому стані, коли вона «заслаба, щоб жити повноцінним національним життям». Але нині на ліквідацію цьо-

го «українського дива» спрямовано головну увагу органів терору й пропаганди, і від того, який буде наслідок цього терористично-пропагандного наступу на це «диво», залежатиме, в який бік зміниться рівновага елементів сили й елементів слабости нашої нації на наступні десятиріччя.

Такий стан українського національного буття на батьківщині сьогодні, і висновок з цього один: цей стан безумовно дуже далекий від того, який звичайно характеризується в нас такими бойовими національно-патріотичними фразами, як «воююча Україна», «нація в боротьбі», «визвольний фронт у дії», «Київ проти Москви в авангарді визвольної революції народів» і тсму подібне. Як відомо, ці фрази є висловом найпростішого і тому найпоширенішого в нас на еміграції уявлення, немовбито вся проблема нашого народу в СРСР полягає лише в відсутності відповідної нагоди для так званого «всенационального зриву», якого народ нетерпляче чекає і до якого він морально «завжди готов». А тому, що ми, мовляв, великий сорокамільйоновий народ, то з цього випливає й найбільш популярна в нас на еміграції схема «визвольної політики» з позиції уявної сили. Саме це й є зразок тієї ілюзії щодо власних сил, від якої треба нам також визволитися, як і від ілюзій щодо зовнішніх сил. Бо коли наш народ нині приречений боротися за своє існування і все майбутнє з розрахунком на власні сили, то треба не боятися глянути правді в вічі, якщо ці наші сили ослабі: і визнавши факт нашої слабости, з нього й виходити в своїх схемах української політичної праці.

7. ПРОБЛЕМА НАШОЇ ВЛАСНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНЕ «БУТИ ЧИ НЕ БУТИ» ТА КОНЕЧНІСТЬ ПЕРЕГЛЯДУ І ЗМІН

Очевидно — проблема усвідомлення справжнього стану наших власних національних сил і їх слабости нині сама собою ставить перед нами й проблему нашої власної, збірної й індивідуальної, відповідальности за цей стан, за потрібні

зміни в ньому в цей критичний для нашої нації час, і нарешті — за саме наше національне «бути чи не бути». Тут мимоволі пригадуються слова Левка Лук'яненка, який ось уже 14 років перебуває в ув'язненні за спробу створити легальний рух за здійснення конституційного права України на вихід із СРСР. Як подає Валентин Мороз у своєму есеї «Серед снігів», у відповідь на висловлений одним спів'язнем Лук'яненка погляд про даремність його жертвених зусиль заради непевної щодо наслідків української справи, Лук'яненко сказав: «Коли б я навіть був єдиним українцем на світі, то й тоді я боровся б за Україну.» Те, що в цьому сказано й для нас, полягає ось у чім: якою б не була слабою наша нація в її трагічній самотності перед лицем ворожих і байдужих до неї сил, однаке це не тільки не дає нам підстави ослабляти наші зусилля для справи змагання за її гідне життя й майбутність, а навпаки — саме це і саме тепер змушує нас, кожного зокрема й усіх нас разом, стократ посилити свої зусилля. Бо ж українська нація — це ми, українці «на Україні й поза Україною суцї», то ж і слабість і сила нашої нації — ніде інде, як саме в нас самих. Тому й відповідальність за дальшу долю нашої нації в цей критичний для неї час лежить на нашому сумлінні і на нашому обов'язку; і тому ми — «тут і там» по-різному, але разом — мусимо взяти на себе цю відповідальність.

Та це відразу ж ставить нас перед конче́нстю перегляду і змін у самій нашій національно-політичній стратегії й тактиці — «тут і там» — у світлі саме тих проблем, про які тут уже була мова. Перейдемо ж тепер конкретно до цього.

Перегляд і зміни в українському національно-політичному змаганні на батьківщині та вимоги часу й обставин щодо цього на еміграції

1. НОВЕ В УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ СТРАТЕГІЇ І ТАКТИЦІ НА БАТЬКІВЩИНІ ТА СТАВЛЕННЯ ДО ЦЬОГО НА ЕМІГРАЦІЇ

Тому що головний висновок із усього сказаного тут попередньо зводиться до ствердження факту самотності й слабости наших національних сил у ситуації, коли в змаганні за своє захищене національне майбутнє ми мусимо ризикувати саме на власні сили, то з цього цілком очевидним є й те, що саме треба переглянути і змінити у самій нашій національно-політичній стратегії й тактиці — як на батьківщині, так і на еміграції. Зрештою, коли йдеться про батьківщину, то перегляд і зміни там уже фактично сталися, і для нас, як політичної еміграції, питання полягає, власне, в тому, які принципи і практичні висновки маємо ми зробити для своєї національно-політичної праці для України поза Україною.

Тут я маю на увазі той факт, що від 60-х років активні сили змагання за українські національні цілі на нашій батьківщині переключилися повністю в рідше змагання за демократизацію й українізацію в рамках загального руху в Радянському Союзі за здійснення формально існуючих конституційних прав, громадянських і національних, що включають і право виходу України з СРСР та в цілому відповідають основним міжнародно-правним деклараціям Об'єднаних Націй. Безперечно, цей факт є логічним наслідком перегляду трагічного досвіду попереднього, збройно-повстанського та підпільно-революційного періоду боротьби 40-50-х років — героїчної але безнадійної в цілковитій самотності серед байдужого зовнішнього світу та

самими власними силами, що виявилися неспівмірно слабкими і тому зазнали, фатального для всіх українських національних сил, розгрому.

У нас на еміграції загалом цей факт не знайшов належного розуміння, і в зміні форми змагання національного активу в Україні більшість нашої політичної еміграції вбачає, власне, тільки зверхню форму, яксю, мовляв, «вони там лише прикриваються, бо ж інакшого вибору не мають». Є й інший, таксамо невірний, погляд, що в цьому факті, мовляв, виявився запізнений рецидив націонал-комуністичних ілюзій, для яких нема підстав. Але взагалі, надаючи цьому фактові значення лише зручного тактичного маневру в умовах СРСР, більшість нашої еміграції вважає, що це ніяк не змінює завдань і характеру нашої національно-політичної діяльності для України поза Україною. Але погляньмо на справу загалом-національними очима, маючи на увазі цілість української національної політики в сучасній українській «межовій ситуації».

2. БОРОТЬБА ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ІСНУВАННЯ ВЛАСНИМИ СИЛАМИ — З ПОЗИЦІЙ УСВІДОМЛЕНОЇ СЛАБОСТІ ВЛАСНИХ СИЛ, ЯК ЄДИНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВИБІР СЬОГОДНІ

Передусім мусимо здати собі справу з того, що незаперечною реальністю є прикрий для нас факт, що національно-політична проблема України нині і на довший час приречена бути частиною загального комплексу проблематики СРСР і тому для зовнішнього світу вона є «внутрішньою проблемою СРСР» та як міжнародня проблема не існує. Цей стан речей міг би змінитися лише в тому разі, якби настали драстичні зміни в наявному тепер «статус кво» в цілій Східній Європі. Але реальної перспективи таких змін у проглядному часі немає; бо це не могло б статися без активної позитивної ролі в цьому Заходу, а тимчасом нині Захід іде в протилежному напрямі: до закріплення вже й формальними договорами з СРСР фактично вже

визнаного Заходом «статус кво» в Східній Європі і таким чином — до поділу так званих «сфер впливу», а вірніше — поділу сфер політичного й економічного панування двох світових «понад-держав». Звичайно, ми не можемо визнати доконаного факту такого стану речей, але ми не можемо ніяк його змінити, а тому мусимо в своїй національно-політичній діяльності виходити таки з цього, як із факту реальності. В такій же реальності, яка означає передусім цілковиту відсутність сприятливих для української справи зовнішніх передумов, як же виглядає перспектива нашого змагання власними силами, ставка на які є в нас єдиним вибором?

Цілком очевидним є те, що навіть коли б і всі ті українці, які є ще бодай «національно живі», хоч і не активні, раптом заактивізувалися й підхопили революційну ініціативу активної меншости та стали б, як один, до боротьби в тій формі, що в нас популярно називається «визвольний зрив», то навіть і в такому разі самих українських національних сил було б неспівмірно мало для того, щоб успішно протиставитися цілому комплексові безмірно переважаючих ворожих сил в СРСР, які в такому разі всі об'єднано будуть проти нас. Я вже не кажу тут про безнадійність «визволення» України взагалі в замкненій західними сателітами, так би мовити, «внутрішній тюрмі» СРСР. Чи ж можлива за такого стану речей нині українська визвольно-революційна політика з позиції сили? Ні, за відсутности відповідних зовнішніх передумов, вона цілком утопічна. Можна б, звичайно, говорити про таку політику в розумінні організації, розбудови й підготовки до «зриву» національно-революційних сил і творення при цьому організованого, мовляв, «спільного визвольного-революційного фронту поневолених народів» в СРСР. Але в умовах тоталітарно-поліційної системи такого, безприкладно досконалого щодо провокаційно-терористичних методів, типу як та, що існує в СРСР, це, звичайно, річ не реальна. Становище щодо цього могло б змінитися кардинально тільки в разі виникнення в СРСР такої внутрішньо-політичної кризи, як, напри-

клад, так званий «дворацовий переворот» у Москві та спричинена цим затяжна боротьба за владу, що могла б перерости в загальну громадянську війну. Але виникнення такої ситуації від нас ніяк не залежить, бо фактично ініціати-ва в цьому може належати швидше всього військово-поліційним і партійним, найбільш цент-ралістичним і шовіністичним силам, що най-більш небезпечні для національно-революцій-них перспектив в СРСР.

Логічний висновок із цього всього виходить один: за умов неспівмірності наших власних сил у протиставленні цілому комплексові воро-жих нам сил в СРСР — у ситуації, коли боро-тьба власними силами є наш єдиний вибір, саме усвідомлення слабости наших сил є основою передумовою правильної, а це значить — ре-альної, політики. Сама ж ця реальна політика в такому разі має бути політикою з позиції усві-домленої слабости і відповідно до цього — полі-тикою перетворення своєї слабости в силу через застосування зброї всіх слабих: мудрости в за-собах боротьби. Коли не сила подолати силу, тоді треба мобілізувати розум; а це значить: сконцентрувати всі свої зусилля не на прямій конфронтації з силою ворога, а на використанні його слабостей — і тих, що природньо властиві йому самому, і тих, що закладені в об'єктивних обставинах. Але розгляньмо це питання трохи детальніше.

3. НЕ КОНФРОНТАЦІЯ З СИЛАМИ ВОРОГА, А ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО СЛАБОСТЕЙ І ПАРАЛЕЛЬНИХ СИЛ ЗМАГАННЯ ПРОТИ НЬОГО НА ДАНОМУ ЕТАПІ

Наш ворог — російський імперіялізм у ко-муністичному ідеологічному сформленні. Кон-кретним же носієм цього імперіялізму є не ці-лий російський народ, а диктаторська кліка різ-нонаціональної компартії СРСР, що використо-вує російські шовіністичні тенденції і сили в своїх цілях. А сам же СРСР — це псевдо-«союз-на» державно-політична форма, якою оформле-но в категоріях комуністичної ідеології різнона-ціональну, але централізовану, імперію під то-

талітарною владою партійно-диктаторської кліки. Такий наш ворог, і в такій його природі закладені як елементи його сили, так і елементи його слабости. Сила нашого ворога — це сила диктатури, сила терору, сила військово-поліційної та організаційно-технічної переваги тоталітарної влади над неорганізованими народами, суспільними групами й людьми взагалі. Та крім того, його сила також в умінні маневрувати, використовуючи суперечності різних частин і цілих народів в інтересах тоталітарної влади. Проте, хоч як це не парадоксально, ті ж такі елементи, що складають силу нашого ворога, криють у собі й елементи його слабости.

Річ бо в тому, що всі елементи його сили основані передусім на насильстві, яке з різних причин, але однаково нестерпне для більшості всіх народів СРСР, включно з російським народом, і навіть для більшості всіх суспільних груп та прошарків в СРСР, включно з такими, як і певна частина партійної інтелігенції тощо. Це, безперечно, створює масове незадоволення і потенційні сили опору тоталітарній владі з боку також тієї частини мас різнонаціонального, в тому й російського, суспільства в СРСР, які в прямій конфронтації українських національно-активних сил з цілістю суспільно-політичної системи будуть у більшості, звичайно з різних причин, проти чи в кожному разі не на стороні української справи. А тим часом ці ж самі різнонаціональні, в тому й російські, протитоталітарні сили можуть об'єктивно діяти в тому ж самому напрямі, що й українські національні сили; і саме у наявності такої можливости полягає та слаба сторона переважаючих сил нашого ворога, яку можна використати проти нього в нашому нерівному змаганні з ним. І для цього вже й нині існують об'єктивні підстави.

Ці підстави полягають зокрема в тому, що за самою своєю фальшиво-ідеологічною природою насильство тоталітарної влади в СРСР мусить виступати назовні під маскою прстилежних його суті понять офіційної пропагандної брехні. Власне, все зовнішнє оформлення соціально-і національно-політичної системи СРСР фальши-

ве, тому й усе в ній фальшиво-двоїсте: тоталітарна диктатура оформлена як радянська конституційна демократія; централізована імперія — як союз радянських суверенних республік; терористична сваволя над безправними масами — як зразок громадянських та національних прав і свобод тощо. У цій фальшивій двоїстості — постійне джерело внутрішньої суперечності системи в СРСР, суперечності між формою і змістом, між словом і ділом, між фіктивним і фактичним станом речей. І в цьому ж — те головне слабе місце нашого ворога, відповідне й послідовне використання якого відкриває можливість загального, для переважної більшості всіх народів СРСР і різних суспільних груп у них, шляху фактично спільного, хоч і неорганізованого в щось єдине, а лише паралельного один до одного, змагання за спільні для них на даному етапі інтереси, незважаючи на різниці їхніх остаточних цілей.

Ідеться, власне, про спільну для всіх народів і груп (та й просто людей) в СРСР, найприроднішу для них та найпростішу, ідею обернення суперечності між формою і змістом усього суспільно-політичного життя в СРСР і протилежний бік, а саме: через перетворення форми із засобу прикриття владою невідповідного народам і людині змісту панівної системи на засіб викриття справжньої суті змісту та змагання за відповідність змісту формі. Конкретно ж це означає змагання передусім за реалізацію всіх формально «існуючих» в СРСР конституційних прав і свобод, громадянських і національних, отже — за реалізацію радянської конституційної демократії; за реалізацію союзних взаємин національних республік СРСР, отже — за реалізацію їхніх суверенних прав, включно з правом на вихід із СРСР; за реалізацію взагалі всього того, що на словах, у писаних законах і в офіційній пропаганді в СРСР вважається за існуюче.

4. РУХ ЗА ДЕМОКРАТИЗАЦІЮ СРСР ТА ЗМАГАННЯ ЗА УКРАЇНІЗАЦІЮ І СУВЕРЕНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОЇ РСР, ЯК ШЛЯХ БОРОТЬБИ ЗА НАЦІОНАЛЬНЕ ІСНУВАННЯ В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ВЛАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СЛАБОСТІ

Власне тому, що всі формальні конституційні права й свободи в їхньому пропагандно підсиленому представленні вважаються в СРСР за існуючі, а, за вкоріненим уже в побут ритуалом, усі в СРСР мають у це вірити чи принаймні вдавати, що вірять, то з цього цілком логічно й природньо мусила зродитися і така формула конкретного змагання за ці права й свободи в СРСР, як от: **перетворення своїх формальних прав і свобод у фактичні шляхом практичного вживання їх самим у дії**, як засобу передусім захисту їх конкретних інтересів у кожному конкретному випадку порушення цих прав, а також і як засобу тиску на владу та змушування її трактувати ці права серйозно, як існуючі справді, а не лише на словах. Саме на базі цієї формули й виник в СРСР від 60-х років формально легальний, загально-громадський і національний рух — спочатку протестів проти порушення окремих прав і законів, а потім — домагання реалізації всіх цих прав і законів. Зрештою, ставши сам об'єктом сваволі влади, що почала застосовувати проти цього руху формально незаконні репресії, цей рух перетворився на порозі 70-х років у глибший і більш політичний рух за демократичну перебудову СРСР на базі не лише здійснення, але й удосконалення радянської конституційної демократії, зокрема ж — гарантування в ній міжнародно-правних положень відповідних декларацій Об'єднаних Націй про права й свободи людини і народів. Таким чином цей рух став просто демократичним рухом в СРСР, одним із засобів дії якого стало зокрема апелювання до міжнародних інституцій і світової громадськості, чим його дія набула також міжнародного значення.

Для українців така концепція загального демократичного руху в СРСР на легально-конс-

титуційній базі виявилася надзвичайно важливим відкриттям на шляху шукання розв'язки двох найголовніших проблем сучасного змагання за українські національні цілі в українській «межовій ситуації»: проблеми зовнішньо-політичної самотності і проблеми внутрішньо-національної слабости. Загальна для всіх народів і людей в СРСР формула змагання за реалізацію своїх формально існуючих громадянських і національних прав у контексті відповідних міжнародно-правних декларацій Об'єднаних Націй — це формула, яка виводить українську справу з ізоляції — і в СРСР, і в ширшому світі.

В СРСР ця справа, включно з її головним елементом — українським прагненням до самостійності — стає органічною частиною спільної для всіх народів СРСР, включно з російським народом, ідеї демократизації і децентралізації, що означає й суверенізацію України, включно з її фактичним усамостійненням через реалізацію права на вихід із СРСР. У зовнішньому ж світі так поставлена українська справа в СРСР, включно з українським легалістичним самостійництвом, стає також органічною частиною ідеї мирного здійснення міжнародно-правної засади самовизначення, згідно з формально акцептованою Об'єднаними Націями схемою щодо цього.

Оскільки ж концепція демократизації і децентралізації СРСР на легально-конституційній базі лежить і в основі російського демократичного руху, про що свідчать його програмові документи, то це відкриває можливість не тільки уникнення конфронтації з цілим російським народом, а й співпраці з його значною частиною на базі антиімперіялістичної, але не антиросійської формули українського національного руху, що ніяк не виключає його остаточних самостійницьких цілей. Очевидно, що виключення таким чином українського національного руху в загальний для всіх народів СРСР демократичний рух набагато відтяжує неспівмірно великі труднощі на шляху змагання за українські національні цілі неспівмірно слабих українських

національних сил, і це їх підсилює. Та головне в тсму, що й сам характер такого демократичного руху, як змагання мирним, ненасильницьким шляхом, відкриває можливість того, що на даному етапі для нас найголовніше: зосередження наших зусиль на завданнях розбудови, розвитку наших внутрішньо-національних сил найвірнішим для цього способом — через мобілізацію цих сил навколо конкретних цілей щоденної боротьби за національне існування, що означає передусім боротьбу проти русифікації і росіянізації, тобто за українізацію, за збереження України українською.

Тільки таким шляхом можна подолати українську внутрішньо-національну слабкість, отже — довершити розвиток ще недорозвиненої української національної особистості. Бо народ без власної держави виростає в повноцінну націю лише в процесі постійної боротьби за своє національне існування. У цьому, власне, полягає спеціальна перевага процесу мирного, ненасильницького опору, як форми боротьби за національне існування. І тому, що саме подолання нашої внутрішньо-національної слабкості є нашою головною проблемою, варто в зв'язку з цим пригадати ті думки, які з приводу подібної ж проблематики свого народу висловив ідеолог ненасильницької боротьби за незалежність Індії — Ганді. Ось його слова: «Безстороння аналіза слабостей своєї нації приводить до висновку, що причина колоніального панування лежить не лише в силі й жорстокості поневолювачів, але також у слабостях — пристосуванстві й егоїзмі поневолених... Ненасильницьку боротьбу можна назвати також процесом очищення, бо нація втрачає свою свободу наслідком своїх слабостей і вад, і може здобути її тільки тоді, коли зуміє їх позбутися.»

5. ВИМОГИ СУЧАСНОЇ РЕАЛЬНОСТІ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ЦІЛІ НА БАТЬКІВЩИНІ ТА АНОМАЛІЯ ПРОТИЛЕЖНОСТІ ДО ЦЬОГО ПАНІВНИХ ПРЯМУВАНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Але, що це все має спільного з нами поза Україною, у вільному для нас світі? Відповідь на це питання слід почати з обернення цього ж таки питання навпаки: а чи маємо ми щось спільного тут, у вільному для нас світі, з нашим народом в Україні, у невільному для нього світі? Якщо мова не просто про українців на еміграції, а про ту їхню національно ще живу й політично активну частину, що підходить під назву «політична еміграція», то її вартість, та навіть і сам сенс її існування, полягає тільки в тому, що вона має бути, власне, частиною свого народу поза межами батьківщини та тим самим — жити його вітчизняними проблемами і служити йому, як допоміжний чинник, у розв'язанні тих проблем. І коли проблеми українського змагання за національне існування й майбутнє є такі, як ось тут їх було наświetлено, то чи можемо ми, як ті, що вважаємо себе українською політичною еміграцією, не бути причетними до цієї проблематики, не вважаючи її частинно і своєю та не достосовувати й свою діяльність до тих самих конкретних завдань, які випливають із цього?

На жаль, доводиться ствердити факт, що з цього погляду наша політична еміграція в тому вигляді, який надає їй нині вирішальна в ній організована більшість, являє собою майже цілковиту протилежність тому, чим вона в сучасній українській «межовій ситуації» мала б бути. Досить відразу вказати хоча б на таку аномалію, як те, що напрям і характер усієї діяльності нашої політичної еміграції визначають і нині ті ж самі середовища, які визначали українську національну політику поза радянською Україною та на еміграції ще перед другою світовою війною та під час неї. Як відомо, напрям їхньої політики з тих часів зазнав цілковитої поразки, яку спричинили не тільки об'ек-

тивні обставини, а й концепційні вади та стратегічно-тактичні помилки й прорахунки самих тих середовищ. Не будемо тут осуджувати чи навіть і критикувати ці середовища, як то кажуть — «заднім числом», виявляючи цим свій т. зв. «задній розум». Бо ж не помиляються тільки ті, що нічого не роблять, а ці середовища до таких не належать і за це заслуговують на відповідне признание. Але помилки й поразки вимагають перегляду та переоцінки тих концепцій і схем, за якими в минулому робилася робота і рсбилися помилки, що привели до поразки. А зміна історичних обставин, як і зміна поколінь, вимагають і змін, як у формах, так і в самому змісті роботи.

Та ось уже три десятиріччя минули після закінчення другої світової війни і чверть сторіччя після останньої нашої поразки на шляху, визначуваному провідними середовищами тих часів. За ці десятиріччя кардинально змінилося становище України, що стала вся внутрішньою територією в поширеній на всю Східну Європу імперіальній системі під домінацією СРСР; так само змінилося міжнародно-політичне становище в світі на користь СРСР і на шкоду Заході; ці зміни довели до тієї української «межової ситуації», в якій — самотня назовні і слаба внутрі українська нація стоїть, за словами Івана Геля, — перед «страшним і трагічним питанням: як бути, і бути чи не бути?». Та, незважаючи на це все, ніякого перегляду і ніяких змін у визначуваному старими середовищами напрямі й характері української політичної діяльності на еміграції ще й досі не сталося. Ба навіть більше: самі ці середовища, порівняно з тенденціями перших повоєнних років, зробили значний поворот назад; і своїм переважаючим впливом вони навіть вилучили з очолюваної ними системи організованого життя української еміграції (осудивши, як нібито щось «вороже») нові й оновлені середовища носіїв тенденцій до перегляду і змін.

Ідеться головним чином саме про те, що на- нівний сьогодні напрям української політики на еміграції, протилежно до напрямку на батьків-

щині, базується великою мірою на старих ілюзіях щодо зовнішнього світу, але з другого боку також і на ілюзіях щодо власних національних сил. Саме з позицій таких ілюзій, з позицій ефемерних надій на якусь «українську кон'юнктуру» в зовнішньому світі та калькуляцій щодо можливих змін у міжнародно-політичному укладі сил, що ніяк від нас не залежить — з одного боку, а з другого боку — з позицій перебільшеної власної сили в Україні, яку мається на увазі більше такою, якою б хотілося, щоб вона була, ніж такою, як вона насправді є, — саме з таких позицій в основному провадиться політична діяльність нашої політичної еміграції сьогодні.

Маю тут на увазі, звичайно, політичну діяльність наших сфідційних чинників, наших т. зв. «державних» і «визвольних» центрів, що є втіленням політичної інерції нашої організованої емігрантської більшості. Крім цього, звичайно, є й шукання та спроби інших шляхів політичної діяльності на еміграції в інтересах та в відповідності до реальності України сьогодні. Та це покищо мало організована і тому мало відчутна меншість, хоч вона, здається, і висловлює наявні та потенційні тенденції неактивізованої, як то кажуть, «мовчазної більшості». І головне, що в умовах існуючої тепер системи політичної діяльності в нас на еміграції, ця частина фактично приречена на роль постійно ігнорованого, а часом навіть і морально тероризованого, так би мовити, «дисидентства» — вживаючи умовної аналогії зі становищем наших інакшесдумців на батьківщині.

6. ШТУЧНО ВИГАДАНИЙ І СПРАВЖНИЙ ПОДІЛ СИЛ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕМІГРАЦІЇ СЬОГОДНІ ТА ПОТРЕБА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ ТАКОЖ НА ЕМІГРАЦІЇ

Власне, на цьому ґрунті в нас виник тут найбільш гострий поділ, що унеможливорює концентрацію сил, які й на еміграції, як відомо, занадто слабкі і щодамі більше слабкують. І найбільш прикритим є той факт, що цей поділ офор-

мленим однобічною пропагандою нашої організованої більшості на еміграції, як поділ неможливо на «революційних максималістів», за яких самі себе вважають найбільш голосні речники цієї більшості, і т. зв. ними «опортуністів-мінімалістів», — це найбільш недоречний штучний поділ. Бо про що, власне, йдеться насправді? Кожна нормальна політична спільнота мусить мати і консервативне, і, що так скажемо — «реконструктивне» начала, які разом, у змінному співвідношенні одне до одного — то в позиційній, то в опозиційній ролях, творять дві сторони однієї цілоти, яка потрібна для позитивно-творчої діяльності цілоти. У нас же, фактично, уся цілість опанована середовищами і людьми, які є речниками самого лише консервативного начала, хоч вони, досить парадоксально, здебільшого виступають під вивіскою крикливої «революційності». А опозиції речників «реконструктивного начала», як нормально діючого чинника в одній системі цілоти, у нас, власне, нема.

Оскільки такий стан речей, як відомо, відповідає тому, що звичайно називається тоталітарним, то відповідальні за цей стан нашої політичної еміграції носії нашого консервативного начала в декларативно-«революційному» обрамленні, незалежно від декларативного заперечення ними тоталітарної ідеології, фактично є в нас носіями **тоталітарного** варіанту організації нашої спільноти. Тому, коли вже говорити про справжній поділ у нас на еміграції, то він іде по тій лінії, що ігнорована опозиційна меншість, стаючи щодамі більше речником зростаючих тенденцій т. зв. «мовчазної більшості», усвідомлює себе і прагне оформити себе організаційно-політично, як носія саме **демократичного** начала нашої політично-еміграційної спільноти.

Іронічним збігом історичних обставин сталося так, що для нашої політичної еміграції тут, як і для нашого народу там, на батьківщині, першочерговим завданням часу нині стало завдання **демокраїчної перебудови**, звичайно — з різними об'єктами перебудови і різними її цілями. Для нас, як політично діючої у вільному для

нас світі частини нашого невідільного народу, об'єктом нашої перебудови має бути не нав'язана нам чужа система, а нами ж самими створена система організації нашої політичної діяльності — її форми, й її зміст. Але метою цієї перебудови в нас є досягнення якнайбільшої відповідності нашої діяльності завданням і цілям змагання нашого народу на батьківщині за своє національне існування і своє майбутнє в тих конкретних обставинах і формах та за ті конкретні цілі, які в сучасній реальності життя нашого народу він має.

7. ПОЗИЦІЯ РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ ЩОДО ШЛЯХІВ ЗМАГАННЯ ЗА УКРАЇНСЬКІ НАЦІОНАЛЬНІ ЦІЛІ «ТУТ І ТАМ» ТА ЩОДО ПОТРЕБИ ПЕРЕГЛЯДУ І ЗМІН

І тут треба сказати ясно, що в цьому питанні, звичайно, в нашій політичній еміграції дійсно існує поділ думок. Але в чому, власне, цей поділ думок полягає? Думка речників нашої, якщо можна так сказати, «консервативно-революційної», більшості знаходить свій вислів у формі популярної тези, що, мовляв, «у них там, в умовах СРСР, іншого вибору змагання за українські національні цілі, крім того, яким вони нині це змагання ведуть, немає»; але це, мовляв, «не є і не може бути вибір для нас, що стоїмо за наші остаточні, максималістичні, самостійницькі цілі»; отже, мовляв, «у них один шлях, а в нас інший, безкомпромісово-революційний». Яка ж опозиційна щодо цього думка? Мушу тут наголосити відразу ж: опозиційна щодо цього думка ніяк і ніскільки не є заперечною щодо таких питань, як остаточні, максималістичні, самостійницькі українські цілі; та навіть і щодо революційного шляху боротьби. Щодо цього не може бути ніякого сумніву, і це якраз і наголошено в усіх програмово-політичних документах організованих середовищ опозиційної нині активної меншості. Зокрема ж це виразно й чітко наголошено в Програмі й відповідних публікаціях українського революційно-демократич-

ного середовища, речником якого є автор цієї ось доповіді.

Розходження думок полягає в тому, що, наприклад, наше революційно-демократичне середовище ставить питання так: якщо «вони там», тобто — українські національні сили на батьківщині, в тому стані і в тій ситуації, в якій вони там перебувають, не мають іншого вибору шляху змагання, як той, яким вони своє змагання там уже реально ведуть, то яким же чином і де можемо ми мати **інший** вибір шляху і вести ним змагання — де, в яких **інших** обставинах і якими **іншими** силами, ніж «вони там»? Якщо наші «консервативні революціонери» вбачають можливість іншого шляху в тому, що наявні нині обставини в Україні зміняться якимось чином іззовні, тобто, простіше кажучи, — наслідком дії певних зовнішніх сил, то нехай так прямо й скажуть; тоді це все таки була б якась конкретна позиція, якій може бути також пряма й чесна опозиція — в одній демократично-організованій цілості, в якій у такому разі, замість руйнотного, як досі, поділу сил, міг би бути будівний розподіл зусиль.

Якщо йдеться про наше революційно-демократичне середовище, якого речником тут нині виступаю я, то наша думка щодо цього така: ми вважаємо, що зміна наявних обставин в Україні, як і в СРСР взагалі, принципово можлива також і тим, єдиним там до вибору нині, шляхом, який наші активні національні сили, разом з паралельно діючими силами в СРСР, уже обрали; тобто — шляхом змагання за демократичну перебудову СРСР, а в Україні зокрема — за її українізацію та суверенізацію. Але зміни цим шляхом можливі лише за однієї кінцевої умови: **ЯКЩО** на цьому шляху справді закриваються справді достатньо відчутні своїм тиском на владу сили. Звичайно — це довгий і нелегкий шлях, але це таки єдиний, що нині є, і він єдино певний. І це таки революційний шлях, бо це шлях **ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ** мирними ненасильницькими засобами, серед яких головним засобом змагання за революційні своїм змістом зміни стає сама ідея і

практика ДЕМОКРАТІЇ В ДІЇ. Це також шлях тієї революції, яка зокрема для нашого народу нині є найважливіша: **морально-національна революція свідомости.** Це та революція, що її конкретною ціллю, безпосередньо можливою до здійснення самими власними силами за будь-яких умов, є **здобуття національної самостійности в самих собі.** Бо без національно самостійної нації в особах більшости українців не може бути справді самостійної України за будь-яких умов.

Саме тому нам сьогодні, як ніколи, потрібна тут така демократична перебудова нашого організованого політичного життя, щоб воно було якнайбільш відповідним для якнайефективнішої праці в ролі допоміжного чинника змагання нашого народу на його, єдиному нині до вибору, шляху на нашій батьківщині в СРСР. Конкретні форми і деталі такої перебудови не є тут нині темою цієї доповіді. Тут ішла мова про головну підставу для такої перебудови: **конечність усвідомлення того, що для цього найперше потрібний перегляд і зміни, на які нині настав уже крайній час.**

М. СОСНОВСЬКИЙ

МІЖ ОПТИМІЗМОМ І „ПЕСИМІЗМОМ“

(ДУМКИ З ПРИВОДУ КОНЦЕПЦІЙ
ВИЗВОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ОУН, ОУНР І УРДП)

Під кінець 1974 року відбулися з'їзди двох українських націоналістичних груп (5-ий Великий Збір ОУНР і 8-ий Збір Українських Націоналістів), а в травні 1975 року відбувся 7-ий з'їзд УРДП¹). З'їзди цих трьох українських еміграційних політичних груп заслуговують на окрему увагу з тієї причини, що в українському політично-партійному вахлярі під сучасну пору тільки ці групи являють собою елементи релятивної політичної сили і відіграють в українському житті в діяспорі меншу чи більшу роль. З цього погляду варто дещо докладніше приглянутися всьому тому, над чим з'їзди цих груп радили й які винесли постанови щодо своєї дальшої політики, а також яка їхня оцінка ситуації в Україні та як вони бачать місце і роль української діяспори в загальноукраїнському політичному процесі.

Під формальним оглядом найкраще опрацьовані матеріяли маємо зі з'їзду ОУНР («Визвольний шлях», чч. 1-4, 1975 р.). Досить загально-ніково опрацьовані матеріяли з'їзду ОУН з доданим виясненням, що в усіх ідеологічно-політичних справах «далі зобов'язують» постанови попереднього з'їзду («Самостійна Україна», ч. 1-2, 1975 р.). Зі з'їзду УРДП маємо цікаву за своїм змістом програмову доповідь дстогочасного лідера цієї партії д-ра Василя Гришкя («Свобода», 10.-20. червня 1975 р.) і текст «Політичних резолюцій», що їх схвалив партійний з'їзд. Щодо змісту, однак, то всі три з'їзди, як можна ствердити на основі поданих до публічного відома матеріялів, займалися тими самими про-

блемами українського життя в Україні й діяспорі, намагалися ці проблеми поглибити і на основі зробленої аналізи сформулювати висновки для практичної діяльності³⁾. Враховуючи характер всіх трьох середовищ і наголос, що його вони зробили на специфічних проблемах, можна сказати, що в усіх трьох випадках маємо справу з намаганням з'ясувати українську визвольну концепцію, як її кожна група зокрема розуміє.

Заки перейдемо до докладнішого розгляду матеріалів згаданих трьох партійних з'їздів, скажемо кілька слів про окремі групи. ОУН і ОУН(р) репрезентують в нас націоналістичний сектор і обидві нав'язують до повної спадщини єдиної ОУН з часів полк. Євгена Коновальця (1929-1938 рр.), яка розкололася на дві націоналістичні організації в 1940 році. Виступаючи речниками «всього українського народу», вони спираються в основному на членстві із західних земель України, головню Галичини, а східні й центральні українські землі в цих групах репрезентовані тільки одиницями. УРДП заіснувала під кінець 40-х років*) на еміграції в Німеччині під проводом Івана Багряного, який у свій час, як і багато інших політично активних українців зі східних земель, був пов'язаний з ОУН(р), але з цією організацією розійшовся. У той час, коли ОУН у всіх своїх відгалуженнях у повоєнних роках «звужилася» до свого основного «галицького ядра», УРДП розвинулася як партія українців виключно зі східних і центральних земель України. Ця партія має за собою два кризові моменти: перший, коли від неї відколося група Івана Майстренка («ліва УРДП»), а другий вже недавній, коли настав поділ на групу Василя Гришка й групу Миколи Степаненка. Обидві групи виступають під цією самою назвою (подібно, як це діється з націоналістичними групами), але в основному членський актив остався при В. Гуишкові.

Всі ці моменти, зв'язані з історією і характером обох ОУН і УРДП, треба мати на увазі, щоб краще розуміти атмосферу, яка панує в кожній з цих груп, тенденції тощо. З іншого

³⁾ Тут автор помиляється, — не під кінець, а в середині сорокових років. — Ред. „НП“.

боку, не можна забувати про своєрідний «регіоналізм» цих груп, коли йдеться про їхнє членство, що має специфічне історичне підґрунтя і зумовлює їхні такі, а не інакші шляхи організації, розвитку з властивим для цієї специфіки ідейним багажем.

При розгляді з'їздових матеріалів окремих груп ми в основному зупинемося на таких проблемах: а) як окремі групи оцінюють ситуацію в Україні; б) як окремі групи бачать українську справу в контексті сучасного міжнароднього укладу сил; в) як окремі групи розцінюють ситуацію на відтинку української діаспори; г) які конкретні напрямні окремі групи пропонують на відтинку української внутрішньої і зовнішньої політики, тобто, як конкретно вони уявляють собі українську визвольну концепцію.

СИТУАЦІЯ В УКРАЇНІ ОЧИМА ПОЛІТИЧНИХ ГРУП

Здається, що ми не помилимося, коли скажемо, що найбільше схожості між згаданими трьома групами знаходимо у їхніх оцінках ситуації на українських землях і в ССРСР. Коли в матеріалах V-го ВЗ ОУН(р) стверджується советську політику «уніфікації навколо московського ядра», плян ліквідації націй через їхнє «злиття в одній спільності — советському народові», то в матеріалах VIII-го ВЗУН говориться про те, що «сучасний центр імперії остаточно й недвозначно порвав із теоретичними та практичними засадами інтернаціоналізму й перейшов на виразну позицію російського імперіалізму» з пляном ліквідувати український народ, як окремішню націю. Чи не найбільш трагічну картину положення України в системі ССРСР подибуємо, однак, у програмовій доповіді на з'їзді УРДП, в якій є мова про українську «межову ситуацію», тобто ситуацію «смертельної небезпеки, яка виникла для самого дальшого національного існування українського народу на його батьківщині». Це знайшло також своє віддзеркалення в «Політичних резолюціях» УРДП.

Даючи практично аналогічну оцінку ситуації

у підсовєтських умовах під сучасну пору в Україні, окремі політичні групи не роблять, однак, однакових висновків. Власне, коли йдеться про висновки з такої оцінки ситуації, маємо справу з першими розходженнями, які відтак поглиблюються при з'ясуванні інших аспектів українського життя, щоб у висліді утворити ідейну базу під три різні концепції визвольної політики.

Засадничо, національні групи, не зважаючи на виразно усвідомлюваний ними трагізм української ситуації в російсько-совєтській імперії, поробили висновки все таки відносно «оптимістичні» щодо майбутнього. У доповіді «про крайові справи» на VIII-му ВЗУН стверджується, між іншим, що «в Україні сталося те, що му́сло статися. Дух шестидесятників змужнів, струснувши з себе балаєст пристосуванців-конформістів, визрів і з нечітких, мрійливих національно-емоційних тенденцій перейшов через культурно-самобутні позиції, й у кінці доходить до свого логічного висновку: до чітких політичних позицій, дуже близьких до наших власних. Україна переходить етап політичного ферменту. У цьому процесі нашим обов'язком є, з одного боку, підтримувати опозиційність, доливаючи оливи в огонь, а з іншого — впливати на стабілізацію політичної думки на найближчій до націоналізму базі».

Зробивши такі висновки з ситуації під російською окупацією, завдання ОУН на найближче майбутнє так уточнено: ОУН, як «авангард у змаганні за УССД (Українську Самостійну Соборну Державу)», має діяти, як «співучасник і союзник у цій боротьбі», як «активний і повноцінний співучасник» і діючих протисовєтських крайових сил і інших українських політичних партій за кордонами України на еміграції. Конкретизуючи ці завдання далі, у згаданому матеріалі стверджується, що «імперативним для новообраного Проводу залишається вивести українську проблему на світову арену». В цьому контексті й мова про «контакти і встановлення співпраці з поневоленими Москвою народами» і

про «вплив на громадську опінію вільного світу».

В тезах «До становища в Україні та в імперії» на V-му ВЗ ОУН(р) на тлі трагічної ситуації в Україні й імперської політики, спрямованої на тотальну русифікацію українського народу, говориться одночасно про те, що це «обручі дрейфуючої імперії» й що «нинішній закрут в політиці КПСС, є політикою оборони рятунку імперського комплексу ССРСР від тиску національно-політичних процесів в Україні та в інших Москвою поневолених країнах на імперські обручі. В шестидесяті роки прогуберанець національнсно відродження не був чимсь стихійним чи іраціональним, що важко вмістити в соціологічні схеми, як дехто думав. Це було закономірне явище, яке з енергії національного духу. . . , продовжуючи боротьбу 40-х років ОУН-УПА-УГВР, оформилося у національно-політичному ставлені в інших умовах. . . В замкненсму колі, без допливу свіжих сил — розклад і загнивання московсько-большевицької системи неминучі, її не врятує закостеніла догматика. . . Імперська політика повна суперечностей, часто наповнених вибуховими факторами, що неминуче сприятимуть визріванню й оформленню національно-революційних сил України та в інших поневолених Москвою країнах. . . Самовладна, самоконтрольна, самсодурманююча пропагандивною барабанщиною советська плутократія втратила почуття реальності і відповідальності. Міцно тримаючися влади, перейнята мертвотним догматизмом, вона не здатна знайти вихід з сліпого кута, в який зайшла імперія під ударами націоналізмів поневолених в ССРСР народів і зовнішніх кліщів зі Сходу й Заходу.»

Своєрідну «програму акції» на українських землях в такому загальному контексті закономірності загнивання і неминучого розкладу імперії дає «Звернення V-го ВЗ ОУН до українського народу», в якому накреслені «завдання» для українських селян, робітників, письменників, поетів і журналістів, науковців, вчителів і виховників, священнослужителів, українців-

вояків у збройних силах ССРСР, жінок, і врешті молоді. Наголос зроблений на співпрацю з іншими поневоленими народами, з розрахунком на спільний протиросійський революційний зрив, мовляв, «криза ідеологічна, економічна й соціальна кожночасно може вибухнути революційним буревієм, внаслідок чого російська тюрма народів ляже в руїнах, на яких постануть вільні національні держави».

Коли ж йдеться про зв'язок ОУН(р) з рухом опору в Україні, то згідно з декларацією голови цієї організації на з'їзді, існує «повна співзвучність і нерозривна ідейно-світоглядова, політично-програмова й дійова єдність не тільки обидвох галузей ОУН (тобто закордонних частин і тих частин, які мали б діяти в Україні в умовах советської окупації), а й єдність покоління у боротьбі, єдність еміграції з Краєм не тільки в дії, а також в ідейно-світоглядомому й політично-програмовому цілеспрямуванні». Іншими словами, матеріяли з'їздів обох відгалужень ОУН імплікують наявність в Україні не тільки факту активного опору системі й чітко визначеної боротьби за державну суверенність України, а й існування та діяльність революційного підпілля, яке частинно належить до організаційної системи однієї ОУН, а частинно до другої, й пов'язане з керівництвами обох ОУН на еміграції.

Цілком інакшу картину маємо, читаючи на тему цих самих справ і проблем в Україні резолюції УРДП і програмову доповідь її дотогочасного лідера. Визначивши українську ситуацію на сучасному етапі як «межову», УРДП повторює за Іваном Гелем з його останнього слова перед засудом у советському суді: «Сьогодні страшно і трагічно звучить для України питання: як бути? і „бути чи не бути?“». З'їзд УРДП говорить про українські еміграційні «ілюзії» й щодо оцінки ситуації в Україні, й щодо міжнародного положення нібито сприятливого для України, і врешті, щодо оцінки нашої національної сили.

Головна теза УРДП, яка червоною ниткою прєстягається крізь матеріяли партійного з'їз-

ду, це те, що реальним фактом нашої дійсності є «українська внутрішньо-національна слабкість перед лицем загрози національному існуванню», що український народ «осамітнений», а українська проблема розглядається у світі як «внутрішня справа СРСР». Засадничою проблемою для нас є те, що наші елементи сили в Україні виявляються надто незначні й неспівмірні до сил ворога. Найголовніше, однак, «що в цьому (русифікуванні України й етноциді, — М. С.) Москва має помітні успіхи таки тому, що опір цій політиці серед мас українського населення неспівмірно слабший, ніж природно він мав би бути (так і з боку деяких інших національностей у їхніх республіках) за тих умов, які фактично для цього в СРСР існують», стверджується у доповіді лідера УРДП. Факти опору з боку активної меншости в Україні оцінюються чинниками УРДП як вияв одного зі «своєрідних українських див», що їх знає наша історія, а які є «виявом глибинного потенціалу української національної сили, яка рівноважить українську національну слабкість та робить нашу націю «засильною, щоб умерти» навіть і в тому стані, коли вона «заслаба, щоб жити повноцінним національним життям».

Логічними з такої оцінки є й висновки: «цей стан (в Україні) безумовно дуже далекий від того, який звичайно характеризується в нас такими бойовими національно-патріотичними фразами, як «воююча Україна», «нація в боротьбі», «визвольний фронт у дії», «Київ проти Москви в авангарді визвольної революції народів» і тому подібне. Як відомо, ці фрази є висловом найпростішого і тому найпоширенішого в нас на еміграції уявлення, немовбито вся проблема нашого народу в СРСР полягає лише у відсутності відповідної нагоди для т. зв. «всенационального зриву», якого народ нетерпляче чекає й до якого він морально «завжди готов». А тому, що ми, мовляв. великий сорокамільйоновий народ, то з цього випливає й найбільш популярна в нас на еміграції схема «визвольної політики» з позиції «уявної сили».

Тут, власне, ми й підходимо до основного роз-

ходження у поглядах і висновках, коли йдеться про ситуацію в Україні, між націоналістичними еміграційними середовищами, як переємниками традицій ОУН з періоду між двома світовими війнами та підпільно-збройної боротьби 40-х і 50-х років і УРДП — групою еміграційного активу, який своїми коренями сягає підсоветської дійсності в Україні 20-х і 30-х років.

УКРАЇНА І МІЖНАРОДНИЙ УКЛАД СИЛ

Намагання знайти якесь місце для свєї батьківщини у кожночасному укладі міжнародних сил є типовим для кожної політичної еміграції, яка в меншій чи більшій мірі пов'язує своє майбутнє з міжнародними політичними ускладненнями і сподіваними змінами. Не вільні від того українські політичні групи на еміграції, включно з тими, які дуже чітко і голосно говорять про політичне визволення виключно в оперті на «власні сили». Ще в 1913 р. пізніший ідеолог українського націоналізму Д. Донцов писав, що «історія не знає прикладу, де б поневолена нація визволилася з-під чужого ярма лише власними силами». Цю засаду засвоїли собі всі наші політичні групи, політика яких на різних етапах була у висліді політикою «орієнтацій на кон'юнктуру».

Така політика продовжується також тепер, коли здійснюються проекти виведення «української проблеми на міжнародню арену», коли йдуть намагання бачити українську проблему в контексті таких чи інших міжнародньо-політичних ситуацій, тощо. Для українського політичного сектора на еміграції така політика є якоюсь мірою «природною», враховуючи фактичну організаційну відірваність від материка і без ніяких реальних можливостей безпосереднього впливу на події, які там відбуваються, і на процеси, які там визрівають. Вистачить тут нагадати тільки факт повної несподіванки і заскочення, а то й розгублености на еміграції і серед політичних груп, коли на Україні стало реальним фактом «українське диво» 60-х років.

У такій ситуації активізація на відтинку «зовнішньої політики», чи точніше зовнішньо-по-

літичної інформації та пропаганди, виявилася чи не найважливішою функцією українських еміграційних політичних груп. Це знайшло своє відзеркалення у матеріалах обговорюваних з'їздів трьох груп, з яких дві націоналістичні говорять про вигляди і можливості «уміжнароднення» української проблеми, а УРДП таку можливість у сучасній дійсності цілком заперечує і вказує на цілком іншу проекцію боротьби за національні права України, враховуючи брак «сприятливої кон'юнктури», отже з «практичних», а не принципових мотивів.

Голова ПУН у своєму «Слові» на з'їзді у відповідь на питання, чи можливо за найближчих чотири роки «вирвати українську проблему з площини провінційности й досягнути її уміжнароднення, під оглядом розголосу і визнання», сказав: «я певен, що так!». А в матеріалі «Завдання ОУН поза Україною» стверджується навіть, що «в наслідок більш сприятливих об'єктивних міжнародніх обставин, українська проблематика вийшла на поверхню політичного зацікавлення західнього світу. Попередню байдужість, а то й ворожість, поволі заступає зацікавлення, а пізніше — дуже часто й прихильність.» Там же стверджується, що міжнародня політична ситуація... «дає нам різноманітні можливості активно брати участь у розвиткові подій так в Україні, як і поза її межами». У постановах VIII-го ВЗУН відзначено, що «основним завданням на зовнішньо-політичному відтинку» є змагання за те, щоб «світ визнав українську прблему і визвольну боротьбу України» і щоб українську проблему з внутрішньої проблеми ССРСР перетворити у «проблему не тільки національну, але й міжнародню».

Ставлячи перед собою таке ж саме завдання добитися «уміжнароднення» української проблеми, ОУН(р) виходить з інших позицій, які можна б окреслити «позиціями сили», або «доконаних фактів». У постановах V-го ВЗ стверджується, що «Україна... по суті не переферійна, а світова проблема міжнародньої політики... У сучасній світовій кризовій ситуації стоять два бігуни один проти одного: Росія й Україна, Мос-

ква і Київ, себто — концепція єдиної світової тюрми народів та людей, з російським змістом життя, і концепція органічного порядку в світі, що спирається на національні держави всіх народів без різниці раси, величини, багатства, з притаманними їм внутрішніми суспільними, державними, культурними, церковно-релігійними порядками. Україна стає орієнтиром нового справедливого світу, виростає у світовому універсальному перекрої до унікальної ідейно-політичної сили.»

У матеріялах з'їзду ми не подибуємо докладнішого з'ясування, як розуміти твердження, що Україна є «світовою проблемою міжнародної політики». Неясність стає тим більшою, коли одночасно взяти до уваги дальше твердження V-го ВЗ, де говориться, що «Москва, свідомо ваги України, намагається всіма силами не допустити до того, щоб вона стала міжнародною проблемою» і дозволяє «тільки на зносини України із світом, як провінції советської Росії». З одного боку виходить, що Україна — це вже «світова проблема міжнародної політики», а з другого, — що Москва робить заходи, щоб Україна такою світовою проблемою не стала. Якщо прийняти, що Москва намагається не допустити до перетворення української проблеми у проблему міжнародної політики, то тоді, логічно, такою проблемою Україна на міжнародній арені ще не є і за це треба щойно змагатися.

У протилежність до націоналістичних груп, УРДП вважає, що зовнішній світ цілком не заінтересований українською проблемою, і що найбільшою нашою помилкою є будувати наші плани і надії на меншій чи більшій допомозі цього світу. Україна «осамітнена», коли йдеться про зовнішньо-політичний аспект української проблеми, і тому нашим завданням є «покінчити зі своїми ілюзіями щодо зовнішнього світу, визволитися від цих ілюзій і розраховувати на власні сили».

Як ми бачили, про «власні сили» говорять обидві ОУН, але одночасно наголошують максимальну активізацію на зовнішньополітичному відтинку в надії на розірвання обруча ізоляції

України і виведення її на міжнародню арену, що мало б у дальшому допомогти нам на шляху до повного політично-державного незалежнення. УРДП приймає відразу й абсолютно, що зовнішніх передумов, сприяючих нашим змаганням, немає і тому треба зосередити увагу на внутрішній ситуації з максимальним використанням наявних в СРСР «внутрішніх суперечностей між формою і змістом» в загальному контексті «процеси демократизації СРСР» з участю всіх підсоветських націй, включно з російською. Треба сказати, що без уваги на таку чи іншу сцінку пропозицій УРДП, ці пропозиції дають чи не найстислішу відповідь на те, як вести визвольну політику в оперті виключно на «власні сили», з цілковитою резигнацією з будь-якої «орієнтації» на кон'юнктуру, чи на зовнішню допомогу, враховуючи конкретну підсоветську дійсність. Інша справа, наскільки така пропозиція справді реальна і може виявитися ефективною.

УКРАЇНЬСЬКА ДІЯСПОРА І ПОЛІТИЧНІ ГРУПИ

З точки зору справді реальної політики українська діаспора, чи українські поселення в окремих країнах на Заході є конкретним і єдиним полем безпосередньої діяльності членського активу всіх наших політичних груп, у тому й трьох тут обговорюваних. На цьому відтинку, однак, виникли серйозні труднощі для політичних груп, коли брати під увагу характер поселень і в них тенденції та процеси розвитку з одного боку й формальні цілі та аспірації політичних груп. Щоб ці труднощі розв'язати принаймні теоретично, з'їзди політичних груп без винятку зайняли однакві формальні становища, підкреслюючи нерозривну єдність еміграції з українським народом і наголошуючи «моральний обов'язок» еміграції допомагати своєму народові у його змаганні за наші національні цілі, як її основне першочергове завдання.

Ні одна група, однак, не зайняла становища до справді суттєвих і засадничих проблем української діаспори як такої. Ще найбільше уваги

поіділено справі українського міжпартійного еміграційного центру, але тільки на з'їздах ОУН та УРДП. Цьому питанню не відведено ніякого місця в матеріалах V-го ВЗ ОУН(р) поза дуже короткою згадкою, що з'їзд «схвалює» підписання «спільних становищ з Державним Центром УНР», приймаючи за зобов'язуючі постанови IV-го ВЗбору.

VIII-й ВЗУН визначив ряд постулатів на шляху «впорядкування» українського політичного центру, пропонуючи повернут до «платформи з 1948 року» і засуджуючи політику теперішнього керівництва ДЦ УНР. Таку ж вимогу висунула УРДП, пропонуючи одночасно «відідеологізування» ДЦ УНР і визначаючи ряд заходів з метою «організаційного скріплення демократичного блоку», тобто тих груп, які нині об'єднуються у т. зв. Конгресі Української Вільної Політичної Думки. Як альтернативу, УРДП пропонує своєрідну «політизацію» Світового Конгресу Вільних Українців і «перетворення СКВУ в найбільш авторитетний політичний і громадський центр світового українства». Для націоналістичних груп важливою і першочерговою справою є, — як видно з матеріалів з'їздів, — розбудова і зміцнення власних організаційних громадських структур, які мали б бути наче «запіллям» цих груп на дальшу мету. Для ОУН(р) у гру входить т. зв. Світовий Український Визвольний Фронт, створення якого формально схвалив V-й ВЗ і в рамках якого мали б співпрацювати «визвольні фронти» в окремих країнах поселення з власною організаційною структурою. Знову ж VIII-й ВЗУН займався справою аналогічного світового об'єднання громадських організацій, які стоять на позиціях ОУН. Мова тут про т. зв. ІСНО (Ідеологічно-Споріднені Націоналістичні Організації), структуру, що має забезпечувати єдність громадських організацій цієї націоналістичної групи.

ПРОЄКЦІЇ ВИЗВОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Коли говорити про концепції української визвольної політики, як вони віддзеркалені у матеріалах з'їздів трьох політичних груп, то відразу треба сказати, що в деякій мірі з новою оцінкою ситуації і з новими пропозиціями чи принаймі з новою інтерпретацією давніх засад, виступали тільки дві групи — ОУН(р) і УРДП. ОУН на своєму VIII-му ВЗУН по цьому питанню не внесла нічого нового. У «Думках з приводу VIII-го ВЗУН» («Самостійна Україна», січень 1975) навіть відзначено, що передконвенційна комісія ствердила, що «цей з'їзд не ухвалюватиме нових тез і резолюцій, бо від часу прийняття й ухвалення резолюцій і тез на VII-му ВЗУН нічого не сталося такого, що поставило б під сумнів, чи заперечило б їхню правильність». Іншими словами, VIII-й ВЗУН в питаннях ідеологічно-програмових тільки підтвердив зобов'язуючу силу постанов попереднього з'їзду, мовляв, нічого не трапилося такого, що вимагало б вносити будь-які зміни, чи доповнення. При такій постановці проблеми децю дивно звучить дальше уточнення у цій же інформації, де написано, що «Сьомий ВЗУН відбувся на переломі між старим і новим, а Восьмий ВЗУН — в добу повного краху старого й народження в страшних болях нового». Не зважаючи на таке ствердження факту «нового» у загальній ситуації, VIII-й ВЗУН не заторкував засадничих питань української визвольної політики в контексті останніх років, обмежившись «ділово-практичною» проблематикою.

ОУН(р) на своєму V-му ВЗ схвалила ряд документів програмового характеру, які складаються на концепцію визвольної політики цієї групи. Тут ідеться в першу чергу про «ствердження і постанови» щодо внутрішньої і зовнішньої політики, а також про «звернення» ВЗбору до українського народу, до еміграції, поневолених народів і народів світу. У повідомленні президії V-го ВЗ читаємо, що «ствердження і постанови» та «відповідні висновки» ВЗбору мають за основу «всебічну аналізу визвольних процесів в Україні, посиленого московського терору і нас-

тупу на всі ділянки українського національного життя, розвитку подій у цілому світі та різних позитивних і негативних процесів серед української еміграції». У цьому ж повідомленні є ще також ствердження, яке кидає дуже виразне світло на «тон» документів і усєї визвольної концепції ОУН(р). Там говориться, що «визвольна боротьба на Рідних Землях далі розгортається і прибирає на силі, охоплює всі верстви українського народу і всі покоління, зокрема молоде, всі ділянки національного і соціального життя» і що в цьому «бачимо запоруку його недалекої перемоги в боротьбі з московськими окупантами-імперіялістами». Йдеться тут, як ми вже відзначили в іншому місці, про «оптимістичну оцінку ситуації» і ще, «оптимістичніші висновки».

Треба мати на увазі, що ОУН(р), визначаючи свою концепцію визвольної політики, розглядає її як комплекс завдань «боротьби усєї ОУН, отже крайової і закордонної її частин, на всіх ділянках». Мета боротьби — «національне визволення і відновлення Української Самостійної Соборної Держави». Шлях до цього — визвольна протиросійська революція в оперті на об'єднаний фронт поневолених Росією і загрожених міжнародним комунізмом народів. Засоби в боротьбі — «власні сили народу» і «власні сили» поневолених Росією народів.

У такому контексті внутрішня політика ОУН(р) має бути спрямована по лінії максимальної розбудови «власних сил», тобто підготовки народних мас в Україні до революційного зриву, а зовнішня політика має за своє першочергове й основне завдання — «створювати пригожі обставини для визволення України». Про те, як має проходити підготовка народних мас в Україні й як цю підготовку уявляє собі ОУН(р) на сучасному етапі досить виразно говорить «Звернення до українського народу», в якому уточнені завдання для окремих прошарків українського народу. В кожному випадку йдеться про організування активного спротиву московській окупантській системі під кутом боротьби за право бути господарем на власній землі. Формально, ця

проблема з'ясована у «Постановах», у яких ОУН(р) визначає свою політику на відтинку громадськості, партії, комсомолу, профспілок, господарства, освіти і школи, Церкви й релігії та національних меншин. Окремо з'ясована внутрішня політика, коли йдеться про «українську спільноту в Західньому світі», але в цьому випадку, як ми вже й відзначили, V-й ВЗ тільки підтверджує зобов'язуючу силу постанов IV-го ВЗ.

Набагато докладніше і стисліше накреслена ця частина визвольної політики ОУН(р), що стосується зовнішнього відтинка. Основною і вихідною засадою зовнішньої політики ОУН(р), її «наріжним каменем», згідно з декларацією V-го ВЗ, є засада про «безперервну революційно-визвольну боротьбу української нації, яка спирається виключно на власні сили». Проблемі «орієнтації на власні сили» відведено в концепції ОУН(р) чимало місця з одночасним обґрунтуванням цієї засади. У «Постановах» на тему зовнішньої політики ОУН(р) стверджується, що «в основу української зовнішньої політики кладемо принцип орієнтації на власні сили. Цей принцип впливає з волі українського народу самому рішати свою долю і своєю боротьбою за визволення засвідчити свою волю жити вільним незалежним життям. Історія показала, що чужі сили, чи то зі Заходу, чи зі Сходу, завжди намагалися використати українське питання для своєї власної мети, а прийшовши в Україну, навіть коли говорили про „визволення”, то приносили зі собою національне поневолення і колоніальний визиск.»

Коли йдеться про мету зовнішньополітичної діяльності ОУН(р) на теперішньому етапі, то у «Постановах» вказується, що «нашим головним завданням є плянова, систематична ідейно-політична конфронтація двох протиставлених світів і їхніх вартостей, світу волі й світу тиранії, з постійною вимогою деколонізації, також Європи, та доведення її до кінця в усьому світі». Всю свою зовнішньополітичну діяльність ОУН(р) має розгорнути на базі Антибольшевицького Блоку Народів (АБН), Європейської Ради Свободи (ЕРС) і Світової Антикомуністичної Ліги

(ВАКЛ), приймаючи, що ці формації й форуми є найкращою ареною для «ідейно-політичної боротьби» з російським імперіялізмом.

Свою зовнішню політику ОУН(р) хоче вести з позицій «партнерства», коли йдеться про відношення до інших держав і можливих союзників, виразно протиставлючися політиці детанту з ССРСР і взагалі будь-яким формам співпраці Заходу з ССРСР. Приймаючи, як неминучий факт, вибух нової світової війни, V-й ВЗ у «Постановах» відзначає, що проблема сьогодні вже не стоїть «ЯК уникнути війни, а ЯКОГО типу війна чекає нас, що має повернути права націям і права людині, знищивши колоніялізм, імперіялізм, деспотію і рабство». V-й ВЗ пропонує як «альтернативу» до атомової війни, психологічно-політичну війну, «як передумову повстанської, що переходить у визвольну конвенціональну справедливу війну поневолених націй проти російського окупанта».

В такому загальному контексті V-й ВЗ визначив відношення України до інших держав і народів, зскрема до сусідів України, в тому й російського народу, до політично-військових союзів на Заході і також до справи совєтсько-китайського конфлікту. Щодо останнього, то треба відзначити, що для ОУН(р) комуністичний Китай є у такій же мірі імперіялістичною державою, як ССРСР, при чому, враховується можливість поновного зговорення між Пекіном і Москвою. Приймаючи, що «природними союзниками України є в першу чергу народи, поневолені в ССРСР та в сателітних країнах», V-й ВЗ ствердив, що «ОУН бореться проти російської імперії, а не проти держави російського народу на його етнографічній території. ОУН не виключає із спільного фронту російського імперіялізму й комунізму тих російських сил, які будуть боротися за російську національну державу в етнографічних кордонах.» Під цим оглядом заіснувала зміна, коли прийняти, що ще в «Постановах IV-го ВЗ ОУН» з 1968 р. говориться про «російський народ — народ поневолювач».

У зв'язку з такою політичною концепцією ОУН(р) варто ще буде уточнити, як V-й ВЗ ба-

чить місце і ролю ОУН(р) у загальному контексті українського політично-партійного сектора. У «Зверненні до всіх поневолених народів» подане таке з'ясування цього питання:

«Організація Українських Націоналістів, як суверенний чинник українського народу, вже довгі роки провадить відкриту завзяту боротьбу різними засобами і способами за визволення не лише українського, а й усіх поневолених російським імперіялізмом і комунізмом націй. У спільному фронті проти окупанта-поневолювача, разом з ОУН маршують уже довгі роки національно-визвольні формації інших поневолених народів, зокрема ж ті, що творять Антибольшевицький Блок Народів (АБН).»

Мусить бути очевидним, що таке уточнення ОУН(п), як «суверенного чинника українського народу», ставить цю організацію в унікальну позицію по відношенню до інших українських політичних груп і політичних центрів, а також до того, що в нас окреслюється як «консолідацією українських політичних сил в одному політичному загально-українському центрі». Формально, на найближчі роки, ОУН(р) зобов'язують у цій справі постанови IV-го ВЗбору, де йде мова про «конечність всебічної мобілізації самостійницько-революційних сил українського народу», а «відношення ОУН до інших українських політичних партій, середовищ та політичних центрів чи плянів такі центри творити, зумовлюється потребами та інтересами української визвольної боротьби, вимогами конкретної політичної дійсності й їх поставою до визвольно-революційної боротьби ОУН в Україні. Щодо можливої співпраці і зговорень з іншими політичними групами, то там же зазначено, що «ОУН за кордоном може зговорюватися і виступати з тими українськими політичними середовищами у справах загальноукраїнського інтересу, які заступають подібні до ОУН концепції визвольної боротьби і державного будівництва» («Четвертий Великий Збір ОУН: постанови», 1969 р.).

Коли йдеться про актуальну ситуацію, то в «Постановах» V-го ВЗ говориться тільки про те,

що ВЗ схвалив «підписання спільних становищ з Державним Центром УНР». Коли ж ОУН(р) виступає назовні, як «суверенний чинник українського народу», тоді ледве, чи є якісь реальні підстави говорити про надпартійний політичний центр і про співпрацю в його системі всіх українських політичних груп. Суверенітет будь-якого чинника означає, що він в нічому не може бути обмежений іншим чинником і що він є найвищим і остаточним авторитетом. Визначення ОУН(р) як «суверенного чинника українського народу» є незвичайно цікавим і новим елементом визвольної концепції цієї організації. Ще в «Постановах IV-го ВЗ ОУН» є мова про ОУН як тільки «організатора безкомпромісової революційної визвольної боротьби за волю і владу українського народу».

Визвольна концепція УРДП й її засади віддзеркалені у відомій давніше і досить голосній тезі «Третя сила, третій шлях, третя революція». Цю тезу на VII-му з'їзді УРДП додатково обгрунтував у доповіді тодішній лідер партії, а її головні постулати включені у «Політичні резолюції». Основною засадою УРДП є твердження, що «сучасне змагання за українські національні цілі на Батьківщині в основному йде річищем українського демократичного руху, що має за свою конкретну мету на даному етапі демократичну перебудову ССРСР та перетворення Української ССР на справді суверенну державу». На цій засаді, що, як твердиться у «Резолюціях», впливає з аналізу українського руху опору в ССРСР, УРДП формулює свою «реальну революційно-демократичну політику».

Визвольна концепція УРДП базується на «суперечності між формою і змістом» підсоветської дійсності в переконанні, що успішна боротьба за усунення цієї суперечності допровадить у кінцевому ефекті до усамостійнення України. Суттєвим у цьому для УРДП є «подолання української внутрішньо-національної слабости через мобілізацію всіх національних сил для оборони конкретних національних інтересів і досягнення конкретних національних цілей», тобто «здобуття цілковитої самостійности української

держави з демократичним ладом». Говорячи про «суперечність між формою і змістом», УРДП має на увазі сучасну советську теорію, віддзеркаленої у різних документах, як союзній конституції, конституціях національних республік, тощо (форма), і советську практику та дійсність, при яких ці всі теоретичні засади цілком нехтуються (зміст). В оцінці УРДП, речники українського опору в СРСР ведуть боротьбу «ненасильницького характеру», власне за ліквідацію такої суперечності, і тому «своїм головним завданням сьогодні в праці для допомоги українському рухові опору на Батьківщині ми вважаємо всіляку допомогу передусім такої „революційній свідомості” і переборення внутрішньої національної слабости».

Відкидаючи «орієнтацію на зовнішні сили» і надії на всяку зовнішньо-політичну «кон'юнктуру», УРДП вважає кінечним звертати увагу виключно на ситуацію в Україні й діяти так, щоб сприяти зміцненню існуючого там опору системі. В такому контексті УРДП бачить діяльність будь-якого українського політичного сектора на еміграції, який має давати допомогу українському народові, складовою частиною якого є еміграція. УРДП обстоює принцип консолідації українських політичних груп та засаду діяння одного українського політичного центру, приймаючи за такий центр Українську Національну Раду, створеної на платформі з 1948 року. Як альтернативу, коли б до такого об'єднання на форумі УНРади не дійшло, УРДП пропонує перетворити СКВУ у політично-громадський загальноукраїнський центр. Українське політичне життя на еміграції УРДП бачить у формі двох своєрідних блоків — «національно-демократичного» і «націоналістично-консервативного», вважаючи, що, власне, на базі цих двох «блоків» може бути встановлена ефективна співпраця між українськими політичними групами.

«Політичні резолюції» УРДП дають проєкцію української визвольної концепції у досить загальноніквовій і звуженій формі, відгукуючись до «Програми», що була схвалена VI-м з'їздом у

1970 р., на якому, власне, було обґрунтовано тезу про «третю силу», тобто революційний демократичний рух; «третій шлях», тобто поєднання (синтезу) відповідних елементів як українського демократичного соціалізму, так і українського націоналізму в широкому розумінні «на базі синтетичної за своєю природою ідеї демократії в її революційному розвитку»; і «третю революцію», тобто «внутрішнього заперечення підсоветської дійсності», «перетворення СРСР із знаряддя російського імперіялістичної політики поневолення неросійських народів — у знаряддя визволення від російського імперіялізму всіх поневолених ним народів, включно з самим російським народом».³⁾

Така концепція відповідає генеральній оцінці УРДПартією положення, в якому опинився український народ під сучасну пору, в першій мірі з уваги на те, що Україна «стала вся внутрішньою територією в поширеній на всю Східню Європу імперіяльній системі під домінацією СРСР». У такій ситуації, при повному незацікавленні зовнішнього світу розвитком подій в СРСР і долею поневолених народів, Україна має перед собою тільки цей шлях, який, як стверджує УРДП, обрали речники опору на українських землях — шлях «суверенізації» України у загальному пляні перебудови усього СРСР силами народів, поневолених у російській советській імперії.

ДЕЯКІ ЗАУВАГИ З ПРИВОДУ ПРОПОНОВАНИХ ВИЗВОЛЬНИХ КОНЦЕПЦІЙ ОУН(р), ОУН і УРДП

До політичних програм будь-яких партій і до заяв та деклярацій будь-яких партійних з'їздів можна по-різному підходити і можна по-різному їх оцінювати. У нашому конкретному випадку мусимо мати на увазі той факт, що йдеться тут про програми й з'їзди еміграційних політичних груп, які ставлять собі за завдання активно спричинитися до звільнення своєї країни, що, безперечно, передіришує характер з'їздів і приготовлених матеріалів. Враховуючи цей момент, при оцінці того роду матеріалів і

документації, треба враховувати «крайовий елемент», тобто актуальні на даному етапі потреби і вимоги народу, а також «зовнішній фактор», тобто вимоги й умови об'єктивної зовнішньо-політичної дійсності у світі. Мусить бути ясним, що у випадку, коли навіть найкраще опрацьовані партійні документи не витримують конфронтації з тими критеріями, коли між змістом даних документів і тими критеріями існують «ножиці», то тоді, очевидно, маємо справу з тільки своєрідним інтелектуальним теоретичним зусиллям без ніякої реальної політичної вартості.

У нашому огляді ми зробили спробу насвітлити погляди і становища зазначених політичних груп, коли йдеться про ситуацію в Україні, про міжнародне положення, про місце, ролі і можливість українського народу в конкретній внутрішній і зовнішній обстановці, і в обличчі здетермінованого наступу Росії на його самобутність, і врешті, про місце та ролі даних груп у контексті української визвольної боротьби з одного боку, а з другого — у контексті ситуації на відтинку українських поселень, чи діаспори. Ми всі на еміграції сьогодні є в тому щасливому положенні, що маємо до нашого вжитку чимало матеріалів з України, з допомогою яких можна краще орієнтуватися та оцінювати з'їздові документи окремих наших політичних груп, зокрема щодо ситуації в Україні, конфронтувати їх з усім тим, що дані групи пропонують.

В загальному треба ствердити, що останні з'їзди ОУН, ОУН(р), УРДП не внесли справді щось такого, що ці з'їзди робило б «історичними». Це видно з того, коли порівняти опубліковані окремими групами матеріали з матеріалами їхніх попередніх з'їздів. У багатьох випадках ми зустрічаємося тільки з прямим повторенням, переразовуванням, чи просто перегукуванням з попередніми документами, хоч за час останніх 5-7 років в нас на еміграції, в Україні й у цілому світі сталося багато дечого нового та багато змінилося.

Можна по-різному інтерпретувати «оптимізм»

націоналістичних груп і «песимізм» УРДП в оцінці ситуації в Україні, але в кожному випадку треба пам'ятати, що з цим дуже тісно в'яжуться пропоновані окремими групами форми і методи боротьби за державне визволення України, чи навіть за збереження нашого народу в умовах посиленої русифікації й етноциду. Нам здається, однак, що в актуальних обставинах думка про «осамітнення» України і про те, що наша батьківщина «стала вся внутрішньою територією» російської імперії, ближча реальної дійсності, як, наприклад, заяви, що «українська проблематика вийшла на поверхню політичного зацікавлення західного світу», який нібито мав би почати виявляти «прихильність» до України (ОУН), чи що Україна — це вже «світова проблема міжнародної політики», чи «унікальна ідейно-політична сила» у світі (ОУН/р). Советсько-російський імперський комплекс набагато складніший і небезпечніший для поневолених народів, як це з'ясовано у з'їздових документах націоналістичних груп. Також місце російської імперії у сучасному укладі міжнародних сил набагато міцніше і триваліше, як про це може довідатися читач, ознайомлюючись зі згаданими матеріалами. Можливо, що таке «оптимістичне» насвітлення об'єктивної дійсності, в якій сьогодні перебуває Україна й наш народ, відповідає «моделі» визрівання і розгортання визвольної революції, як її уявляють собі націоналістичні групи, але це ані не міняє ситуації, ані не впливає на конкретні факти. Задовільна «модель» визвольної революції повинна враховувати всі без винятку елементи об'єктивної дійсності, якщо вона не має залишитися у більшій чи меншій мірі тільки «побожним бажанням» авторів.

Мусить бути ясным, що вже сьогодні говорити про «прихильність» до української визвольної справи у світі, який стоїть напередодні підписання з Москвою договору про тривалу легалізацію сучасних політичних кордонів російської советської імперії, справа, обережно кажучи, передчасна. Згадані в окремих матеріалах «важливі» успіхи й досягнення на зовнішньому

відтинку не виходять, на жаль, поза межі пропагандивно-інформативної акції, від якої до справжньої зовнішньої політики, де Україна була б її суб'єктом, ще дуже далеко. Це також стосується фраз про те, що «Україна... не переферійна, а світова проблема міжнародної політики», чи що сучасний світовий конфлікт двох систем політичного, соціального й економічного життя зосереджується, чи є ідентичним з конфліктом «Москва—Київ», чи «Росія—Україна». Очевидно, можна в такій «оптимістичній» формі писати і твердити, але треба б виразно при тому вказати, що маються на увазі потенційні можливості і вигляди України, як сподіваного чинника міжнародної політики, коли прийде до ґрунтовних змін в міжнародньому укладі сил, тобто, коли російська імперія вже перестане існувати. Під сучасну пору фактичний стан є такий, що Україна у міжнародніх взаєминах не є ні суб'єктом, ні реальним силовим фактом, а таки «внутрішньою справою» російської імперії, що в свою чергу має вирішальний вплив на конкретні можливості зовнішнь-політичної діяльності кожної нашої політичної партії зокрема і всіх їх разом. Цих справ не можна закрити, якщо не хочемо заколисувати себе вижкривленим образом політичної дійсності в Україні й у світі, а також фальшивими перспективами. До речі, не можна забувати про те, що «політичне зацікавлення» українською проблемою у світі в останніх роках виявилось щойно тоді, коли стали відомі у світі факти опору в Україні у 1960-х роках і коли появилася українська «самвидавна» література. Такого зацікавлення не могли добитися наші політичні групи на еміграції упродовж довгих років, не зважаючи на всі їхні зусилля. Цей момент тільки додатково ілюструє питому вагу «крайового чинника» у протизвагу до еміграційного чинника, значення якого завжди буде другорядне, чи, точніше, — допоміжне. На це вказує наша власна практика і досвід та практика і досвід інших політичних еміграцій.

Само собою зрозуміло, що так само небезпечною є й інша крайність, коли ми на основі навіть правильної аналізи робимо узагальнюючі

висновки, спираючись тільки на деяких суттєвих елементах, і до таких висновків достосуємо конкретні пропозиції діяльності. УРДП, наприклад, стверджуючи факт «осамітнення» України в її боротьбі з Росією, доходить практично до заперечення будь-якої важливості всякої зовнішнь-політичної акції за межами ССРСР, висувуючи принцип «власних сил» і протиставляючи його орієнтації на «кон'юнктуру», чи на «зовнішні сили». В. Гришко у своїй доповіді в допомогу собі порядком ілюстрації наводить ряд фактів з нашої історії і відповідно їх інтерпретує, щоб тільки доказати «єдиноспасенність» засади «власних сил».

Оминаючи тактично цілком неправильне уявлення собі питання розбудови власних сил і справи вмілого використання пригожої зовнішнь-політичної ситуації, ми тільки скажемо, що при такій постановці проблеми УРДП повинна була б точніше з'ясувати саму доцільність існування нашого політичного сектора і навіть її самої поза кордонами України, а зокрема зняти з порядку денного питання заходів «оздоровлення» УНРади, чи об'єднання на її форумі наших політичних партій. Ще більш незрозуміло у такому загальному контексті концепції УРДП виглядає пропонована цією партією альтернатива «політизації» Світового Конгресу Вільних Українців. Якщо зовнішнь-політична акція безвиглядна і безпредметна, а єдиною відповіддю на складну українську ситуацію є «розумне» маневрування під кутом максимального використання «внутрішніх протиріч» совєтської системи в умовах ССРСР, тоді проблема нашого еміграційного політичного сектора не має ніякого суттєвого значення, хіба виключно теоретичне.⁴⁾

Безумовно, правильно зроблено наголос на конкретність і доцільність максимальної активізації на зовнішнь-політичному відтинку у з'їздових матеріялах націоналістичних груп, зокрема ОУН(р). У випадку ОУН(р) маємо справу з чіткою програмою. такої активізації в загальному контексті визвольної політики і концепції й маємо з'ясоване становище до окремих факторів сучасного міжнародного життя.

Можна сперечатися з деякими твердженнями, як, наприклад, щодо Китаю та його характеристики, але це справа погляду й інтерпретації. «Імперіалізм» Пекіну, на нашу думку, наприклад, не пов'язаний виключно з китайським комунізмом, а стосується в такій же мірі попередника комуністичного режиму в Китаї — націоналістичного Чан Кай-ші. Режим Мао Тсе-дунґа на зовні веде традиційну китайську національну політику, використовуючи тільки інші тактичні прийоми. Національні меншості комуністичного Китаю були в межах також і націоналістичного Китаю, і тому немає ніяких підстав твердити про якусь особливу форму китайського комуністичного імперіалізму і ставити знак рівняння між сучасним Китаєм та ССРСР, не зважаючи на можливість поновного зговорення між Китаєм і ССРСР в майбутньому. Це невірно історично і не доцільно з тактичних міркувань. Очевидно, позитивом є визнання факту про кінець монолітності комуністичного руху, але з цього покищо не зроблено належних і конечних висновків для практичної політики.

Недоліком з'їздових матеріалів усіх груп є те, що в них дуже мало відведено місця проблематиці української діаспори, хоч, власне, ця діаспора становить сьогодні єдину людську і матеріальну базу всього нашого політичного сектора. Саме тільки твердження, що, мовляв, «українська спільнота на чужині — інтегральна частина, рам'я української нації у вільному світі, що визначає їй також міжнародньо-політичну роллю» (ОУН/р), чи що «та частина українського народу, яка була змушена московським окупантом покинути рідні землі й тимчасово поселитися у різних частинах вільного світу, перебрала на себе святий обов'язок зберігати, плекати й розвивати українські державницькі традиції, розпрацьовувати і поширювати основи політики визволення, в міру своїх сил збагачувати науку та культуру» (ОУН), чи що українці «поза межами Батьківщини, які, вважаючи себе часткою свого народу, зберігають свою духову єдність із ним та свідомі свого морального обов'язку допо-

магати всіма можливими засобами його сучасному змагання за наші національні цілі» (УРДП) — всі ці твердження далеко ані не з'ясовують суті проблеми української діаспори, ні її завдань, ні справжнього місця і ролі в загальному контексті української визвольної політики.

Переглядаючи з'їздові матеріяли, постає враження, що наш політичний сектор до сьогодні не збагнув, чи не хоче збагнути самого поняття української діаспори і недооцінює її як специфічного соціологічного феномену, якого не можна вже визначити просто фразою про «інтегральну частину, рам'я української нації у вільному світі» з доповненням про «моральний обов'язок» поселень у відношенні України. Є очевидним, що український політичний сектор намагається плекатати поняття наших поселень у світі («української діаспори»), як ефемерного явища, і хоче накинути їм дуже вузьку функцію «підсобного» інструменту політичних еміграційних груп. Не треба багато говорити про суцільну помилковість такого підходу до справи і про неігнорування конкретними фактами, що стосуються наших поселень, зокрема тих, що вже сто і більше років існують та розвиваються.

На нашу думку, таке становище згаданих тут наших політичних груп і всіх інших є політично шкідливе і з точки зору інтересів нашого народу в Україні і також самих поселень, які вже не є ані «тимчасовими», ані «безґрунтовими», ані у будь-якій мірі залежними від існуючих на еміграції українських політичних груп. Проблема української діаспори, як явища самого в собі, вимагає набагато серйознішого підходу, тим більше, що, власне, наші поселення в актуальній незвичайно складній для України ситуації можуть відіграти дуже важливу роллю. Крім того, на довшу мету, справді тимчасовими є не українські поселення, а українські політичні середовища на еміграції, далекойдуче послаблення яких з уваги на час еміграції відзначено навіть у матеріялах обговорюваних з'їздів. Зрештою, навіть усамостійнення України не є однозначним з тим, що український народ у новій дійсності після стільки років підтримає діючі

нині еміграційні партії й центри. Зате українські поселення при розумній політиці, принаймні у деяких країнах, зможуть не тільки зберегтися, а й закріпитися.

Порядком наших зауваг ми хотіли б заторкнути ще питання фактичного місця наших політичних груп у процесах, які відбуваються на українських землях. Згідно з отублікованими матеріялами зі з'їздів, зокрема обох націоналістичних груп, виходить, що й ОУН, і ОУН(р) розгортають в умовах советсько-російської окупації конкретну революційну боротьбу й що в Україні діють підпільні групи цих організацій. Очевидно, такі твердження для сторонньої людини, яка має змогу знайомитися тільки з надрукованим матеріялом, є виключно справою «віри», а не конкретних фактів, про які, навіть якщо такі й були б, в сучасній дійсності не можна і не доцільно говорити.

В матеріялах VIII-го ВЗУН відзначається, що «від VII-го ВЗУН ми були діяльні в процесах, що відбуваються в Україні», що ОУН поступово починає просякати в Україну різними їй доступними шляхами» і що «з перспективи років можна сміло сказати, що осяги на цій ділянці були поважні». Знову ж у матеріялах ОУН(р), в оцінці ситуації в Україні, просто підкреслюється, що там «революційна боротьба ОУН (бандерівців) все більше скріплюється, поглиблюється і посилюється», що «на початку 60-х років, коли Україна, здавалося б, політично обернулася на „дике поле“, по якому скачуть московські баскаки, роздаючи українським яничарам ярлики на право гнобити й уярмлювати своїх земляків, скріпилася всебічно боротьба і дія революційної ОУН (бандерівців), а також піднесла голос молода генерація українських патріотів».

Цілком інакше з'ясовує і навітлює цю ж проблему УРДП, стверджуючи тільки, що «сучасне змагання за українські національні цілі на Батьківщині в основному йде річищем українського демократичного руху», який має за свою кінцеву мету «перетворення Української ССР на справді суверенну державу». УРДП

вважає, що «після кількох великих розгромів української визвольної боротьби збройними засобами та підпільними шляхами, український народ надзвичайно ослаблений» і в актуальній ситуації єдиною можливою формою боротьби є «формально-легальні форми опору русифікації і централізації», як «нині найважливішими та найбільш реальними». Це є позиція, твердить УРДП, усього українського сучасного руху опору, речники якого враховують реальні можливості, які випливають із загальної ситуації, положення України і слабости українського народу. УРДП не відкидає, однак, й підпільних та революційно-збройних форм боротьби, якщо для цього заіснують догідні умови. Під сучасну пору, в opinii цієї партії, таких умов ще немає і тому основним завданням політичних еміграційних груп є давати допомогу існуючому в Україні рухові опору у такій формі, у якій він виявляється, з метою сприяти «революції свідомости» серед широких народніх мас. Очевидно, при такому підході до цього питання виявляється «песимізм» цієї партії у протизагу до «сптимізму» націоналістичних середовищ.

Порядком уточнення треба відзначити, що націоналістичні групи, як це видно з їхніх матеріалів, в принципі не заперечують факту «формально-легальних форм опору русифікації і централізації», про що врешті засвідчує відносно багато «самвидавна» література, в якій цілком виразно і постійно вказується на таку форму сучасного опору в Україні. Справа в тому, що у додатку до цього еміграційні націоналістичні групи наголошують, з одного боку, «співзвучність і нерозривну ідейно-світоглядovu й дійову єдність» між ними і тими їхніми частинами, які мали б підпільно діяти тепер в Україні, а з другого — між ними і тими формами опору в Україні, про які знаємо з «самвидавної» літератури. Треба припускати, що йдеться тут про таку чи іншу інтерпретацію «самвидавних» матеріалів, бо принаймні досі ніяких конкретних вказівок на таке «організаційне пов'язання» не було. Варто тут також відразу зазначити, що з точки зору доцільности і безпе-

ки, враховуючи умови підсоветської дійсности, було б помилковим, а то й шкідливим таких «конкретних вказівок» дошукуватися, чи на них вказувати. Не менше помилковою, а також шкідливою, є така інтерпретація «самвидавної» літератури, яка мала б задовольняти поточні політичні амбіції й калькуляції еміграційних груп, а яка одночасно була б використана для ще жорстокішої розправи з тими людьми, які зважуються в умовах окупації на опір у такій формі, яка не тільки для них можлива і відповідає обставинам, але створює їм бодай формальну підставу для оборони у випадку репресій.

Під кінець наших зауваг ще треба згадати про справу співпраці на відтинку нашого політичного еміграційного сектора і про український політичний центр. На основі матеріалів з'їздів ОУН, ОУН(р) і УРДП можна зробити висновок, що ця проблема залишилася «висіти в повітрі» без будь-яких виглядів на позитивну розв'язку. Наші політичні групи будуть пр довжувати діяти, як діяли досі, тобто розрізнено, бо для іншого укладу відносин між ними не існують потрібні передумови в першій мірі психологічного порядку, коли йдеться про їхній провідний актив. Дискусії і навіть переговори на цю тему, принаймні в найближчому часі, як можна передбачати на основі всіх тут обговорюваних документів, матимуть у кожному випадку «академічний» характер, а відновлювані заходи з одного чи другого боку будуть роблені виключно для «заспокоєння» суспільства з надією на те, що до такої співпраці не дійде і політичний центр, який обмежував би «суверенні» партії, — не заіснує.⁵⁾

* * *

Покищо тяжко будь-що сказати, чи й який ефект мали відбуті з'їзди згаданих трьох політичних середовищ на українське суспільство в країнах поселення. Є фактом, що опубліковані повідомлення про ці з'їзди не викликали якоїсь особливої реакції серед загалу громадянства, яке ці з'їзди сприйняло з відносною байдужістю, а брак справді широкої дискусії над темами і проблемами, що їх окремі з'їзди в якійсь

мірі заторкували, засвідчує про своєрідну «абстрактність» проблематики з'їздів з точки зору нашого пересічного громадянина за межами України. Постанови, твердження, заклики та звернення, видані окремими з'їздами, хоч і спрямовані також і до цього громадянина, цей громадянин, як видно, потрактував, «як ще одні резолюції», що, безперечно, є дуже негативною ознакою та небезпечним симптомом. Над цим, власне, в першу чергу, наші політичні групи й їхні керівництва повинні дуже ґрунтовно зупинитися і поробити остаточні висновки, якщо вони прагнуть мати українську суспільність такою, як про неї вони написали в обговорюваних матеріалах.

Справа в тому, що нам потрібно визвольної концепції, яка не була б ані «оптимістичною», ані «песимістичною», а була б реалістичною з точки зору наших національних сил та перспектив і з точки зору зовнішньополітичної дійсності на даному етапі й розвиткових тенденцій у світі та перспектив на майбутнє. Вже півстоліття тому В. Липинський нагадував усім нам, що «такого важкого політичного завдання, як здобуття української держави, нема на цілیم світі». Упродовж півстоліття ми мали багато нагод переконатися у глибокій правдивості цих слів. Формулюючи визвольну концепцію, конечно треба врахувати цей момент, щоб не розгубитися між надмірним «оптимізмом» і надмірним «песимізмом».

¹) ОУН — Організація Українських Націоналістів, яку, на час появи цієї статті, очолював О. Штуль-Жданович. ОУН(р) — Організація Українських Націоналістів (революціонерів), яку тепер очолює Стецько. УРДП — Українська Революційно-Демократична Партія, від VII з'їзду під проводом Михайла Воскобійника.

²) З'їзди ОУНр і ОУН були засекречені, з'їзд УРДП був раніше оглошений і відкритий.

³) Коли йдеться про цілу політичну програму УРДП з її основною засадою «революційної демократії», то тут насправді маємо справу з достосованою до нової дійсності програмою українських соціалістів-революціонерів, зформульованою ще у 20-их роках зже після

визвольних змагань. Зокрема це стосується концепції «переміни режимів» і повернення системи демократичних рад на місце комуністичної партократії, яка тільки використовує ідею «рад», зформульовану соціалістами-революціонерами. В. Гришко у своїй брошурі «Третя сила, третій шлях, третя революція» (1970 р.) пише м. ін. про «боротьбу за революційно-демократичне перетворення УРСР — в УНР», тобто в Українську Народну Республіку, і що «йдеться про заміну советських „рад” новими — і за формою, і за змістом, українськими народними радами, що постануть з народної ініціативи знизу» (стор. 122).

4) Пор. думки на цю тему Б. Цимбалістого у статті «„Власні сили” і „союзники”» («Свобода», 21. і 24. липня 1975 р.)

5) Це питання у досить драстичній формі наświetлив Б. Цимбалістий («Свобода», 22. червня 1975 р.), пишучи про нашу нездібність «створити одну свою авторитетну репрезентацію» і пояснюючи це наслідками довготривалої неволі та браку державницького виховання. На думку цього автора, до політичної консолідації в нас дійде, але щойно тоді, «коли теперішнє покоління провідників відійде від життя й до голосу та проводу прийдуть ті, що вже зиховані в нормальних, здорових умовах».

**Матеріали
до відзначення
30-річчя УРДП
(1946-1976)**

**Панель, присвячений 30-річчю Української
Революційно-Демократичної Партії, що
відбувся 12. грудня 1976 року в Нью-Йорку**

ВСТУПНІ ЗАУВАГИ

**КЕРІВНИКА ПАНЕЛЮ,
ПОЧЕСНОГО ГОЛОВИ УРДП В. І. ГРИШКА**

Український революційно-демократичний рух, про який тут сьогодні буде розмова у формі панелю, в назві теми розмови окреслено як «новий ідейно-політичний рух з-підсоветської еміграції» й це окреслення потребує деякого в'яснення. Передусім, поняття «з-підсоветський» — це поняття не територіяльне, як поняття «наддніпрянський» чи «східньо-український», а поняття, так би мовити, соціологічне. Воно означає приналежність людей за своєю біографією до того суспільно-історичного комплексу, який пов'язаний з особливою, новою для решти світу, суспільною формацією, що виникла в умовах першого в історії людства застосування безприкладної советської системи будування соціалізму і комунізму засобами насильства над людиною і народами протягом цілих поколінь.

Український революційно-демократичний рух став серед української еміграції першим ідейно-політичним рухом, який постав на базі саме підсоветського досвіду людей, що виростили чи їхня свідомість сформувалася саме в умовах підсоветської дійсності, яку вони заперечили саме як її ж породження. У цьому сенсі цей рух з'явився як нове явище, відмінне від

інших, т. зв. «східняцьких» організацій, мовляв, «наддніпрянців», які в ідейно-політичному розумінні не внесли з собою в політичне життя нової еміграції нічого нового, порівняно з її іншими, старішими організаціями.

Це поперше. А подруге, ми маємо тут на увазі не просто Українську Революційно-Демократичну Партію, а саме нею започаткований новий рух, який від часу своєї появи існував, розвивався і змінювався в особах та середовищах осіб, які творили й творять далі собою певну ідейно-політичну цілість, як творці й прихильники різних форм і навіть різних відтінків його діяльності, його преси та інших видань тощо.

У межах цього руху від самого початку й досі природньо існувала й існує певна відмінність індивідуальних і групових поглядів на певні речі, а головне — творчі одиниці цього руху — це передусім окремі індивідуальності, які ніколи не мусіли бути й не були нівельовані в русі. Саме таким і матимете ви тут нагоду бачити цей рух в особах тих його чільних особистостей різних періодів і також різних відтінків руху, які тут зібрані як учасники цього панелю.

Мушу зазначити, що панель, за властивим йому значенням цього слова у тій мові, з якої ми тут, на еміграції, його запозичили в своєму життєвому при таких нагодах, як от сьогодні — це саме добір певних осіб для обговорення певної теми, щодо якої вони найбільш компетентні висловити свої погляди та подати відповідні інформації. В цьому сенсі добір сьогоднішніх учасників панелю особливо відповідний, бо це чільні особистості українського революційно-демократичного руху — від першого його лідера починаючи і сьогоднішнім його лідером кінчаючи. Вони являють собою, можна сказати, живе увособлення історії руху трьох десятиріч і найбільш компетентні говорити на цю тему. А оскільки кожен з них являє сам собою окрему яскраву індивідуальність, то це буде розмова з різних кутів бачення, що й потрібно для панелю.

Порядок панелю такий: кожен з учасників має ліміт до 20-ти хвилин часу, щоб сказати

своє слово, чи зачитати його з написаного тексту. З огляду на ювілейно-історичний характер нагоди, порядок виступів буде також обумовлений історичною послідовністю передбаченого змісту виступів. Дискусія обмежується лише до тих різних певних думок, що будуть висловлені окремими панелістами. Дискусія після виступів, знову ж таки з огляду на ювілейно-історичний характер нагоди, не передбачається. Та й це, зрештою, зумовлюється самими рамками часу, який ми для цього маємо. А головне — після панелю на всіх присутніх тут чекає перекуска, під час якої буде нагода сговорювати недоговорене на панелі.

А тепер дозвольте передати слово за чергою намічених виступів професорові Григорію Олександровичу Костюку.

Григорій КОСТЮК

Про первісну туманність і ще дещо

ДЕЯКІ ДУМКИ З НАГОДИ 30-РІЧЧЯ ПОСТАННЯ УРДІ

Український революційно-демократичний рух, хоч корінням своїм у минулому сягає 20-х років на рідних землях і то обабіч Збруча, як організована сила, як політичний фактор виникає і діє вже після другої світової війни. Постає він буквально на руїнах післявоєнної Європи і в обставинах трагічної ситуації безвихіддя сотень тисяч українських політичних емігрантів. Виник, поширився, зміцнів, зазнав кілька внутрішніх потрясень, невдач і успіхів і все ж таки пройшов переможно кілька довших і коротших фаз свого розвитку. За моєю чисто робочою схемою ті фази уердепівського руху можна визначити так:

Перша фаза, — сказати б образно, це **первісна туманність**. Це час, в який, серед неозначених перспектив і всеєвропейського хаосу, кружляли, зударялись і пристрасно шукали нового кілька неспокійних людських одиниць. Це доба, коли ще нема, ще не знайдено ні характеру, ні форми, ні назви нового шляху. Але, хоч і в туманних обрисах, є вже його ідея, є кипуча дискусія і праця над теоретичним і програмовим оформленням цієї ідеї та її осмисленням. Час цієї первісної фази короткий: від червня по грудень 1945 року.

Друга фаза, — це, коли опираючись уже на передискутовані та дещо упорядковані ідейні й теоретичні основи першої фази, рух поширюється, набирає трохи масової організаційної форми, відбуває перші свої наради, усталює свою назву, обирає тимчасовий провід, розбудовує свій друкований орган, опрацьовує політично-програмові основи нового руху, вирсбляє

свою тактику і стратегію, декларує себе в пресі й готується до першого основуючого з'їзду. (Січень 1946 — серпень 1947).

Третя фаза, — відбуття першого основуючого з'їзду, затвердження основних програмових засад руху, вибори постійного керівництва, опрацювання контактів з суголосними політичними середовищами українського й неукраїнського світу, ідея консолідації українських політичних партій навколо єдиного політичного центру (Комісія підготовки створення УНРади, консолідаційні переговори з УГВР), вироблення якісно нової тактики і боротьби з агресивною комуністичною Москвою (1947 — частина 1948).

Четверта фаза, — почалася конфліктною ситуацією, що заіснувала в УРДП напровесні 1948 р. й спричинила розщеплення єдиної УРДП, відхід групи УРДП-«Вперед», мій вихід з УРДП і прихід Івана Павловича Багряного на становище Генерального Секретаря. Ця фаза найдовша. Вона таїть у собі і великі потрясення, хитання й одночасно зріст та політичне зміцнення. Тривала вона від 1948 р. до передчасної смерті Івана Павловича 1963 року.

П'ята фаза, — це УРДП без І. П. Багряного. Діяльність УРДП від 1963 р. до наших днів. Ясніше, — це фаза, коли на чолі УРДП став спочатку Федір Семенович Гаєнко, а потім Василь Іванович Гришко, а йому на зміну прийшов ветеран уердепівського руху Михайло Григорович Воскобійник.

Така, кажу, моя робоча схема українського революційно-демократичного руху. Як і кожна схема, так і ця, не є математично точна. Хоч накреслив я її на підставі реального процесу руху, але суб'єктивне бачення того чи того відтинку безсумнівно відбилосся на ній. Проте в моєму слові не це істотне. Істотним є дещо інше. Ось я дивлюся на залю і зауважую, що тут присутні побратими з різних фаз революційно-демократичного руху. Але ентузіястів першої фази, представників тієї **первісної туманности**, в якій постала ідея й основні постулати нового руху, я не бачу нікого. Із дієвої групки тієї фази я, здається, один на цьому континенті ще

рухаюся. То ж дозвольте почати з тієї першої туманности.

* * *

Всі старші й середуці люди з української еміграції після другої світової війни добре пам'ятають, в якому темному безвихідді опинилися сотні тисяч втікачів зі Сходу на другий день після закінчення війни. З одного боку, всі ми раділи, що скінчилася страхітлива народовбивча війна, що одна тиранія в центрі Європи знищена. Але з другого боку, — в якому ж правному стані опинилися ми? Ми не знали, що нас чекає завтра. Тиранія на Сході, від якої ми втікали, покинувши все найдорожче, не тільки не знищена, а, здавалось, навіть вийшла зміцнілою. З диявольським розмахом почали діяти радянські репатріаційні комісії. З тих чи інших міст Європи долітали до нас трагічні зойки репатрійованих, а інколи й вістки про їх самогубства. Люди воліли вмерти, перерізавши собі вени, ніж повертатися в країну рабства і неволі. Ми безправні й, здавалось, кинені долею напризволяще, ніким не захищені, жили на руїнах Європи, як на вулкані й чекали чуда.

І ось несподівано серед цієї темної європейської ночі пролунав мужній голос: «**Чому я не хочу вертатися до ССРСР?**». Цей голос пролунав, як грім серед зловіщої тиші. Він струснув душами принишклих, переляканих і прибитих безнадійністю. Тисячі втікачів відчули, що навіть серед цих умов можна і треба випростатись та протиставитись злу й насиллю. Стихийно, особливо серед численної східняцької частини втікачів, почала народжуватись свідомість організованого громадсько-політичного активізму й самозахисту. Тут треба підкреслити, що в цьому процесі політичної і громадської самоорганізації провідну роль відіграли численні недавні в'язні сталінських і гітлерівських тюрем та концтаборів, а також свідомі українська молодь з «остарбайтерів». Ця східньоукраїнська молодь, що силою була вивезена німцями на грацію до Німеччини, звільнившись від гітлерівського рабства, не хотіла повертатися в рабство сталінське. Ті, кому пощастило, уникли ре-

патріяції й перейшли в табори втікачів. Ця недавня «остарбайтівська» молодь, спільно з колишніми в'язнями советських і німецьких тюрем та концтраків, були тими першими середовищами у втікацьких скупченнях, серед яких ідея революційно-демократичного руху могла швидко прищепитись і поширюватись. І визнаємо ми це чи ні, але знаменитий памфлет «Чому я не хочу вертатися до ССРСР?», був тією першою іскрою, першим поштовхом до самоорганізації, самозахисту, а слідом — до посилення ідеї революційно-демократичного руху.

Де ж був і що робив тоді автор того бойового памфлету?

Я не маю тепер точних даних. Але в моїй пам'яті залишилось таке: після своєї упівської й угаверівської епопеї, після деяких розчарувань Іван Багряний знесилений, з виразними симптомами сухот опинився в німецькому місті Авґсбурзі. Тут він зустрічається з Романом Паладійчуком — представником дуже цікавої революційної групи західньоукраїнської молоді, що розійшлася з ОУНівським націоналізмом ще перед другою світовою війною, чи вже під час війни, і створила була навіть окрему Українську Народню Демократичну Партію на чолі з талановитим публіцистом Мітринґою. Пізніше, Мітринґа загинув з усім своїм штабом у Волинському лісі, куди він перенісся для повстанчої антинімецької акції.

Іван Багряний оселився в сухій і сонячній мансарді того ж будинку, де мешкав Паладійчук. Це була випадкова, але плідна наслідками зустріч двох політично мислячих патріотів Сходу і Заходу. Цілими днями вони ділилися думками і дискутували про сучасне й майбутнє України та світу взагалі, про становище і перспективи української еміґрації. До них часто приїжджав з Мюнхену другий запальний мітринговець Борис Левицький. Дискусії тоді набирали більшого і ширшого характеру, перекидалися на проблеми програмові й світоглядові. У наслідок тих дискусій і роздумів з під пера Івана Багряного вийшло дві праці:

1) «Соціально-політична (конституційна) про-

грама», де на гравду була викладена ціла схема соціально-економічного і правно-політичного стану уявної Української Республіки з виборним гетьманом на чолі й

2) «Наші позиції» — теоретичне й філософсько-політичне обґрунтування програми.

Обидва ці памфлети написані десь усередині 1945 р. і названі плятформою Української Демократичної Республіканської Партії, що існувала хіба в поетичній уяві Івана Павловича.

З другого боку, після довгих і тривожних мандрів, я тоді олинився в невеликому УНРРівському таборі в Оффенбаху, коло Франкфурту. Я відразу почав розшукувати за І. Багряним, а він, звичайна річ, — за мною. Так ми з ним умовилися ще в грудні 1943 р. у Львові, коли він передав мені всі свої рукописи і виїхав в УПА. Правдоподібно в вересні, а може й раніше, я дістав з Авґсбурґу від І. Багряного записку й найновішу фотографію. Іван Павлович писав, що нам треба конче побачитись, бо є дуже важливі справи. Він висловлював надію, що найближчим часом приїде до мене. І справді, за якихсь пару тижнів він приїхав до мене з Р. Паладійчуком. Іван привіз обидві свої брошури і силу абстрактних, остаточно ще не сформованих ідей про заснування нової партії.

Протягом двох днів ми безперервно дискутували й обмінювалися думками. Психологічно я був готовий до співпраці, бо й сам перед тим багато думав над подібними проблемами. Але щодо практичної організаційної акції, щодо теоретичної сторони ідеї, то все це ще було для мене абстракцією. Я відчував і розумів, що в аргументах, в поставі проблеми Багряного-Паладійчука було багато свіжого, нового і вартого уваги. Але як людина, що мала професійну звичку сприймати ідею, чи робити ті або інші висновки тільки після вивчення, після власної аналізи проблеми, я висловив моїм друзям приблизно таке:

В принципі ми погоджуємося, що стоїмо перед konieczністю створення нового загальноукраїнського політичного руху, але для остаточного рішення я потребую ще деякий час на обдуму-

вання і вивчення тих двох памфлетів, що при-
віз мені Багрянний.

На цьому перша конференція нашої трійки
й скінчилася. Влаштувавши І. Багрянному гар-
ний літературний вечір в Оффенбахському та-
борі, де його вперше почула вся стара емігра-
ційна уенерівська еліта на чолі з Президентом
Андрієм Лівіцьким і Митрополитом Мстисла-
вом, й умовившись про нову зустріч у грудні
1945 р., перед першим з'їздом письменників
МУР, що запланований був на кінець грудня в
Ашафенбурзі, ми на тому й розпрощалися.

Така друга зустріч дійсно відбулася в другій
половині грудня. Але говорили ми тільки в
двійку з Багрянним. Р. Паладійчук чомусь не
зміг тоді приїхати. Я тоді вже був цілком під-
готовлений до розмови. Я прочитав уважно
«Соціально-політичну програму» й «Наші по-
зиції». На цьому ґрунті я продумав проблему в
аспекті радянсько-союзному, східноєвропейсь-
кому і міжнародньому. Ми швидко дійшли до
повного порозуміння. І. Багрянний погодився зі
мною, що його назва руху — Українська Демок-
ратична Республіканська Партія не відповідає
тим завданням, які ми ставимо перед собою, що
ідея української держави з вибраним гетьманом
на чолі, в теперішніх умовах звучить як ана-
хронізм. Він погодився зі мною, що все це по-
требує ґрунтовних корективів. З свого боку я
йому ще тоді підкреслив, що не дивлячись на
ті чи інші хиби в обох його еляборатах є дуже
багато влучних, глибоких і правдивих тверд-
жень, які без сумніву ляжуть в основу при да-
льшому опрацюванні програмових засад нового
руху.

Іван Павлович поінформував мене тоді, що
ідея наша вже вийшла із замкненого кола на-
шої чwórки. Що в Мюнхені й Ульмі вже ство-
рено два міцних осередки. Що в багатьох ін-
ших містах скупчення української еміграції
найближчим часом постануть нові групи на-
ших прихильників. Що цю організаційну спра-
ву взяв на себе Борис Левицький.

На цій підставі ми домовились, що в січні
1946 р. ми повинні скликати першу організацій-

ну нараду всіх наших членів і прихильників. Організувати цю справу І. Багрянний узяв на себе. З мене взяв слово, що я обов'язково прибуду на ту нараду.

Цією нашою двоособовою нарадою й ухвалою у грудні 1945 р. замикалася перша підготовча фаза українського революційно-демократичного руху. За цих кілька дуже непевних місяців була продумана і більш-менш теоретично й програмово оформлена ідея, яка могла вже стати основою нового політичного руху.

ДРУГА ФАЗА РОЗВИТКУ АБО НОВИЙ ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ ЕТАП І ДЕЯКІ ІДЕЙНО-ПРОГРАМОВІ ПОСТУЛЯТИ ЙОГО

Успішна і досить численна перша організаційна нарада в січні 1946 р. в Ульмі започаткувала другу основоположну фазу українського революційно-демократичного руху. У нараді взяли вперше участь цілий ряд товаришів, які пізніше відіграли значну роль в новому русі. Пам'ять моя фіксує імена: І. П. Багрянний, І. В. Майстренко, П. М. Шинкар, М. Турчманович, К. В. Дацько, І. Дубинець, М. Міщенко, В. І. Діберт, а з молодших — П. Маляр, М. Г. Воскобійник (теперішній Голова УРДП) та багато інших. Нарада заслухала короткі доповіді: про міжнародню ситуацію; про нові умови, що заіснували після закінчення війни та про потребу нової партії з новою тактикою і стратегією; про ідею українського революційно-демократичного руху та його програмові засади.

В процесі жвавої дискусії одноголосно прийнято започаткувати новий рух і надати йому назву Українська Революційно-Демократична Партія — УРДП, яка живе й по наш день. Обрано провід, якому доручено було: розгорнути якнайширше організаційну сітку, створити свою власну друкарську базу й газету, розгорнути пропаганду нових ідей УРДП, ввійти в тісніші контакти як з політичними середовищами інших національних еміграцій, так і з суголосними партіями чи течіями в Західньому світі. Підтримати ідею консолідації всіх українських політичних партій навколо єдиного загальнонаці-

онального репрезентативного центру. Для цього взяти активну участь у Підготовчій комісії для скликання Української Національної Ради й розпочати переговори з УГВР. І нарешті, розробити програмові засади УРДП та скликати перший з'їзд.

Одне слово, з того моменту Українська Революційно-Демократична Партія стала новим діючим фактом у політичному житті української еміграції.

Як ми собі тоді уявляли те нове політичне твориво, біля народження якого ми стояли? Які його основні політично-програмові були настановлення? Я спробую відповісти на це в кількох пунктах, акцентуючи увагу на найголовніших проблемах.

1) Український революційно-демократичний рух та його конкретне втілення — УРДП у своєму виникненні зумовлений був багатьма причинами, а одна з них — це усвідомлення того факту, що всі дотеперішні українські політичні партії, зігравши, кожна в свій час, ту чи іншу роль, тепер, після закінчення другої світової війни, в силу нових обставин і нових завдань, зайшли в смугу поступової деградації. З цієї причини, в перспективі часу, ці партії репрезентувати український визвольний рух в його цілості не зможуть.

2) Український революційно-демократичний рух, в ідеї постановня і перших писаннях його основоположників, виникав як загальноукраїнський соборний визвольний рух українського трудового народу. На цьому останньому особливо наполягав Іван Павлович Багрянний. Той, може, й випадковий факт, що коло перших джерел його стягло два представники Східніх і два — Західніх земель України, найпереконливіше про це свідчить. Усяку регіональну тенденцію, регіональну гуртківщину, земляцьку відокремленість у політиці УРДП в той період рішуче приборювала як політичний примітивізм, як гальмо, як відсталість. Те, що пізніше, в розгрі міжпартійної полеміки, УРДП почали представляти як вияв політичного руху з-підсовєтської

української (читай — східняцької!) еміграції, а деякі провідні особи з УРДП почали навіть цим хизуватися, то цим вони, на мою думку, нав'язували УРДП фактично відступ від основних засад українського революційно-демократичного руху, вели до спаду її політичного рівня, до відходу на позиції дрібненької земляцької гуртківщини. Це негативно відбивалося на членському складі й на суспільно-політичній функції УРДП. Це відчув і бачив І. Багрянний. Пробував цьому зарадити й членську базу поширити. Особливо в добу головування в УНРаді. Але великого успіху не мав. Лише в останні роки Василь Іванович Гришко в своїх вдумливих трактатах про третю силу й третю революцію спробував піднести програмовий престиж УРДП на належний всеукраїнський рівень. Але довгорічна інерція і ширша опінія не відступають так легко навіть перед талановитим публіцистом.

3) Український революційно-демократичний рух з самого початку постав як організація не догматична. Усяке теоретичне доктринерство, виключність чи панівне становище будь-якого філософського вчення — відкидалося.

«Ми не боремося за жодну філософську систему, — писав ще 1945 р. Іван Багрянний. — Ми боремось за державу. Ми боремось за право нації мати „свою хату”» («Наші позиції», стор. 39).

Нас не цікавить дискусія про «примат Духу чи Матерії», бо нас глибоко цікавить «примат життя» (там же, стор. 3).

Проте, визнання тої чи іншої філософської доктрини, тої чи іншої релігії чи атеїзму є приватною справою сумління кожного члена руху. Тут партія не може і не хоче нічого ані наказувати, ані пропонувати, ані забороняти. Свобода сумління є невід'ємним правом кожного громадянина взагалі й кожного члена руху зокрема. Це одна з основних програмових засад УРДП на тому першому її етапі розвитку.

4) Дуже важливою світоглядовою проблемою було встановити правильний погляд на соціальну природу радянської влади. УРДП була чи

не єдиною тоді молодією політичною групою, що рішуче і послідовно поборювала міт «советського соціалізму». В усіх своїх статтях, меморандумах, в програмових засадах стверджувала, що в СРСР жодного соціалізму нема. Що під кличами «соціалізму», захопивши владу, большевицька партія створила несправедливу, глибоко реакційну, антинародну, тоталітарну рабовласницьку державу. Завданням революційно-демократичного руху цю модерну рабовласницьку державу поборювати всіма можливими засобами.

Провід УРДП для поширення акції цієї боротьби шукав за суголосними силами в Європі. Нашу увагу привернула діяльність і писання таких письменників і діячів як Джордж Орвел, Артур Кестлер, Віктор Серж, Андре Мальро, Пауль Зерінг, Курт Шумахер, Руссе та інші. Один із наших членів переклав «Колгосп тварин» Дж. Орвелла і ввійшов з ним у тісний контакт. Нав'язали ми контакт з іншими названими діячами і запланували були ряд дискусійних зустрічей. Тісні зв'язки були встановлені з ЕУНДом і з ППС. Артур Кестлер в одній із своїх статей тоді, говорячи про поборювання реакційної советської системи, стверджував, що європейські «старі політичні ліві партії здається до цього завдання не доросли. Потрібний новий революційний рух, що зумів би протиставитись майбутній навалі».

Нам тоді видавалось, що поява в європейській публіцистиці таких думок засвідчує, що новий революційно-демократичний рух почав народжуватися по всій Європі. Я навіть в одній своїй статті стверджував, що «органічні основи для нового революційно-демократичного руху в Європі створено. Яким шляхом піде цей рух, покаже майбутнє».

На жаль, це було лише наше пристрасне бажання. Суголосними нам думками європейська публіцистика була переповнена. Основи-то, може, й було створено, але бойового революційно-демократичного руху не постало. Чому? Це питання велике й окреме. Про нього тут говорити

не місце.

5) УРДП була, здається, єдина партія в українському еміграційному світі, що позитивно поставилася до провідних партій української революції 1917-1920 рр. — до українських соціал-демократів і українських соціалістів-революціонерів. Українські націоналістичні, ліберальні, монархістичні тощо партії, від 20-х рр. починаючи, паплюжили українські соціалістичні партії за програну боротьбу, за загублену українську державу. Демагогію цієї критики ми при кожній нагоді розкривали. УРДП першої фази своєї діяльності виразно вказувала і підкреслювала героїзм та позитивні здобутки цих партій у відновленні української держави в формі Української Народньої Республіки. Ветерани і діячі цих партій відразу потяглися до нас, як до друзів. Вони не помилялись. Ми такими були. Між нами і ними почав творитись тісний альянс, спільний фронт. Несподівано це створило контроверсійну ситуацію всередині УРДП. Деякі елементи злякалися спілки з соціалістами. Проводові закинули, що він веде партію до ліквідації, до влиття в Союз Українських Соціалістів. Провід так питання ніколи не ставив. Ішла мова про тісний союз і єдиний фронт, але ніколи — про злиття. Проте, при дальшій конфліктній внутріпартійній ситуації цей момент зіграв свою сумну роль.

6) Вже в ту першу фазу діяльності провід УРДП поставив як першочергове завдання на-в'язати контакти з демократичними проґресивними елементами російської еміграції й створити на базі рівності спільний фронт проти комуністичної диктатури на наших батьківщинах. Такий спільний альянс для боротьби проти комуністичної тиранії нам видавався більше ніж конечним. Події, які наступили після першого з'їзду здійснити цей плян нам перешкодили. Але його здійснив, уже багато років пізніше, Іван Багрянний, коли створив із групою проґресивних російських патріотів на чолі з Алексінським тісний союз і видавав навіть російською мовою спільний орган, що звався «Освобожде-

ние». Це один із найсвітліших епізодів в діяльності УРДП пізнішої фази.

7) І, НАРЕШТІ, В СОЦІАЛЬНО-ПРОГРАМОВОМУ ПЛЯНІ СТОЯЛО:

Організуємо рух для безкбмпромислової боротьби з комуністичною тиранією, що безоглядно і жорстоко панує над нашим народом.

Ведемо боротьбу за відновлення народоправної Української соборної й незалежної держави. За встановлення в цій державі справді демократичного ладу, повної політичної свободи й рівних прав для всіх громадян України без різниці національного походження, віровизнання і політичних переконань.

В галузі економічно-господарчій та аграрній значилось:

В Українській державі вся важка промисловість, банки, шляхи сполучення, надра, копальні та ліси державного значення є власністю нації.

Большевицька державно-капіталістична колгоспна система касується. Вся земля і колгоспне майно передаються у власність сільських громад для трудового користування. Кожна сільська громада і кожний селянин зокрема обирає собі бажану й економічно найкориснішу форму землекористування: громадсько-кооперативну чи трудово-індивідуальну. Обидві ці форми у вільній Українській республіці мають право на існування і всебічну підтримку з боку держави.

І все ж таки, до речі тут згадати, що в процесі пізнішої внутріпартійної полеміки й конфліктних зударів цей пункт програми став контроверсійним, а його визнаців потрактовано як прихильників колгоспної системи. Це згадую як курйоз, який уже давно належить до історії, але який у свій час нашкодив революційно-демократичному рухові.

Це було б усе найосновніше, що я хотів сказати на сьогоднішній нашій зустрічі. Я пригадав тут кілька епізодів з первісної фази, коли ідея революційно-демократичного руху щойно

народжувалась. Я згадав і той етап, коли ідея перейшла в організаційну форму й була вже втілена в перші програмові постуляти.

Від того часу минуло 30 з гаком років. Багато тоді активних і провідних діячів на сьогодні або відійшли набік, або відійшли від нас у вічність. Але той факт, що самий рух, як ідея і цілість, не вмер, не вичерпав себе, а, пройшовши досить складний і вибоїстий шлях, ступив на твердий ґрунт і з молодим завзяттям шукає нових форм і нових шляхів боротьби, свідчить, що цей рух був і залишається серйозним явищем в історії української політичної думки.

І це зрозуміло. Якщо тридцять років тому ми організовувались і готувались найближчим часом вирушати на бій у Рідний край, то тепер таку думку можуть плекатати тільки наївні люди. У Рідному нашому краю народились тепер корги відважних і саможертвенних революціонерів, які виступили проти тиранії, ризикуючи всім. У тюрмах, концетраках, у психушках і ті, що на волі стоять у боротьбі, чекають від нас допомоги. Але не фізичної, звичайно, що в даний момент виглядало б абсурдом. Їм іде про створення в світі якнаймогутнішої опінії про їхні ідеї й про їхні страждання. Їм іде про публікації чужими мовами правди про них і про Україну. Вони знають, що слово — це могутня зброя, якої бояться навіть тирані.

Комуністичні диктатори не дуже бояться наших демонстрацій, наших пропагандивних летючок, наших богослужб чи прокльонів. Але вони дуже бояться документів і фактів про їхнє тиранічне сьогодні, про їхні антинародні злочини. Вони бояться солідно документованого дослідження, спрямованого проти їхньої системи. Взагалі вони бояться захованих ними історичних документів і фактів, що подають правду про них. Ви не уявляєте собі, як заметушились і забігали були кремлівські джури у Києві, коли довідалися, що ми маємо архів Винниченка, його щоденники та інші документи.

На еміграції дві організації зрозуміли добре значення цього: «Пролог» і «Смолоскип». Те що вони роблять своїми публікаціями важить

незрівняно більше щамотливої діяльності кількох галасливих партій.

УРДП має повне зрозуміння до цього. Це видно з її останніх публікацій. Вона провадить цю ж працю в міру своєї спроможности. Треба сподіватися, що надалі увага буде зосереджена на різних аспектах реальної допомоги борцям за свободу Рідного краю. На цьому етапі це буде виконанням одного з важливих завдань нашої визвольно-революційної акції. Але в останній час на УРДП падає ще один обов'язок. Маю на увазі її активну участь в творенні консолідаційної акції в ширше закросеному українському демократичному русі. Ідея добра, конструктивна. Її реалізація вимагає вдумливости й повного взаємозрозуміння партнерів. Якщо цього буде досягнуто, то ми будемо свідками народження вищого етапу українського революційно-демократичного руху.

Д-р ВАСИЛЬ І. ГРИШКО

3 перспективи трьох десятиріч

(СЛОВО НА ЮВІЛЕЙНІЙ ЗУСТРІЧІ
З НАГОДИ 30-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОГО
РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ)

1. ІСТОРИЧНІ МОЖЛИВОСТІ НА СТАРТІ, ВИБІР ШЛЯХУ, ДОСЯГНЕННЯ І ПРОМАХИ

В історії нашого народу, в історії нашої еміграції і також в історії нашого революційно-демократичного руху **три десятиріччя** (1946-1976) цілком виразно виступають, як **три різні історичні етапи**, на яких по-різному складалися як внутрішні, так і зовнішні обставини на нашій батьківщині й у світі взагалі, вимагаючи відповідного достосування до них форм і засобів діяльності нашого руху.

Перший етап — десятиріччя від 1946 до 1956 року включно — був етапом найлютішого терору та неволі народу під ярмом сталінщини в СРСР — в умовах розгортання т. зв. «холодної війни» та фактичної підготовки «гарячої війни» між країнами капіталістичної демократії Заходу й комуністичного тоталітаризму Сходу. В тих обставинах, за відсутності іншої перспективи для визвольної боротьби нашого народу, крім збройної революційної боротьби при нагоді можливої війни (яка в той час воєнно-технічної та морально-політичної переваги Заходу, ще не мусила бути атомовою) — в тих обставинах орієнтація саме на такий варіант боротьби для нової на той час (і досить ще молодой за своїм фізичним станом) повоєнної української еміграції була цілком логічною.

І цілком закономірно, що та з-підсоветська її

частина, яка в ідейно-політичному сенсі самовизначилася в революційно-демократичному русі, мусила відповідно достосувати свою концепцію української демократичної революції до реальної ситуації часу, маючи на меті, як свою головну місію, одне: забезпечити в загальнонаціональній визвольній боротьбі, за воєнно-революційним варіантом, перевагу саме демократичного напрямку — на базі справедливої соціально-політичної програми в інтересах українського **трудового народу**.

Щождо цієї програми, то вона від самого початку була (як залишилась і надалі) не тільки яскраво вираженою **самостійницькою** — за своїм національно-державницьким спрямуванням, але й цілком **самостійною** — за своїм соціально-політичним змістом. Бо це була фактично (хоч не відразу теоретично уточнена) програма шукання **третього шляху** розв'язання соціально-політичної проблематики для майбутньої після-советської України — шляху «по той бік і капіталізму, і соціалізму» (у їх, загальноприйнятому в підсоветській дійсності нашої батьківщини, однаково негативному розумінні).

Цей напрям «третього шляху» зокрема накреслив **Іван Багряний**, коли в своїй програмовій доповіді 1948 р. він визначив нашу позицію в таких актуальних тоді питаннях, як «реставрація капіталізму чи реалізація соціалізму?» та «правий чи лівий курс?». Підкреслюючи нашу орієнтацію в цих питаннях на основні тенденції мас того підсоветського світу, з якого ми вийшли, як його заперечення, Багряний казав:

«Направлений проти сталінського соціал-комунізму, цей світ (підсоветських народніх мас) у той же час є в своїх тенденціях все ж таки **лівий, сугубо демократичний**. Через те він не може бути ані п'ятою колоною капіталізму, ані будь-яким оплотом реакції. . . Наша девіза: **забираючи від реставрації (капіталізму) вліво, а від сталінського соціалізму вправо, ми будемо розбольшевізовувати СРСР. . . а це значить — розсоціалізовувати його від сталінського соціалізму**. І робимо це революційно, спираючись на тенденції широких мас до такого розсоціалізо-

вування. І знову ж таки, будучи послідовно вірними цим тенденціям, **скільки б ми не забирали вправо, все одно ми будемо лівими.»**

Одначе на етапі першого десятиріччя **теоретично-програмові** уточнення цього третього шляху відсувалися на другий план вимогами, здавалося, більш важливої тоді практично-політичної мобілізації сил для уявно-близької революційної акції на батьківщині. Тому, зрозуміло, більше уваги ми надавали тоді питанням революційної тактики та пропаганди, концентруючись на таких трьох ділянках:

По перше — на прокладенні духового, морально-політичного мосту до **потенційних кадрів** українського революційно-демократичного руху на батьківщині;

По друге — на згуртуванні й національно-політичній активізації мас із-підсоветської еміграції, у відповідних вітчизняних цілях нашого руху, формах організованої діяльності в зовнішньому світі;

По третє — на творенні, зміцненні й обороні єдиного загальнонаціонального центру української праці за кордоном та можливої визвольної дії в очікуваних тоді відповідних обставинах.

У цих трьох ділянках наш рух у першому десятиріччі своєї діяльності виявив велику активність і досяг значних успіхів. Щодо першої із цих трьох ділянок, нашим безперечним вкладом в українське ідейно-політичне життя на еміграції стала, гаряче тоді оспорювана іншими середовищами, але тепер уже безсумнівна для більшості з них, послідовно розроблена і боронена пресою та публіцистикою нашого руху, **теза Багряного** про орієнтацію на вітчизняні «українські кадри під КП(б)У і комсомолом», — теза, що її в двох наступних десятиріччях ствердили загальновідомі факти розвитку національно-політичного життя в українській дійсності.

Щодо другої з цих ділянок, то нашим безперечним вкладом стало зокрема згуртування значних мас з-підсоветських українців навколо пресового органу нашого руху «Українські

вісті» та в таких формах масової діяльності нашого руху, як акції Демократичного Об'єднання Бувших Репресованих Українців з-під Сове-тів (ДОБРУС) та аналогічних йому організацій репресованих в усіх країнах українського роз-сіяння в світі.

Що ж до третьої ділянки, то наш вклад у створення й утримання такої форми загально-українського центру, як Українська Національ-на Рада на базі оновлення Державного Центру УНР, був вирішальним, і в першому (та ще ча-стинно й у другому) десятиріччі — багатонадій-ним.

Очевидно, не можна тут оминати й наших промахів першого десятиріччя. Найбільш прик-рим серед них, на мою думку, було те, що доб-ре започаткований в ініціативній стадії новий рух, що створився на ширшій демократичній базі навколо творчо-дискусійного органу «Наша боротьба», не зміг утриматися на тій же базі взаємодії його центральної й лівої течії в одній цілості. Маю на увазі виділення лівої течії УР-ДП в окрему групу зі своїм цікавим, хоч і кон-троверсійним, срганом «Вперед». Одначе, роз-глядаючи це тепер, з перспективи трьох деся-тиріч, можна ствердити: цей елемент роздвоєн-ня не мав антагоністичного характеру; тому в історії нашого руху його слід вважати за орга-нічне явище розвитку одного руху в тому нап-рямі шукань, у якому, кажучи словами Багря-ного, «скільки б ми не забирали вправо, всеод-но ми будемо лівими».

2. ПЕРЕД ЛИЦЕМ НОВИХ ОБСТАВИН І ВИМОГ ЧАСУ — В УМОВАХ ОСОБЛИВИХ УСКЛАДНЕНЬ

Другий етап — десятиріччя від 1956 до 1966 р. включно — це був етап післясталінсь-кої т. зв. «відлиги» на нашій батьківщині — в умовах поступового формування, у взаємосто-сунках між країнами капіталістичної демокра-тії Заходу і комуністичного тоталітаризму Схо-ду, тієї політики взаємовигідного співіснуван-ня, яка потім, у третьому десятиріччі, остаточно оформилася під назвою «детант». Цей пері-

од виявився надзвичайно суперечливим, контрастним і складним.

З одного боку — в першій половині цього періоду з'явилися особливо яскраві показники наближення так сподіваної на еміграції революційної ситуації в СРСР, коли з настанням післясталінського відпруження та кризи керівництва компартії почалися спочатку заворушення в советських концтаборах, потім незалежницький рух у Польщі та перемога польського націонал-комунізму, і нарешті — націонал-комуністична революція в Угорщині, що переросла в загальнонаціональну революцію з яскраво виявленою програмою «третього шляху».

Та з другого боку — в цей же час з особливою яскравістю виявилася цілковита морально-політична безпринципність і політично-стратегічна нездібність світу капіталістичної демократії Заходу, як сили в протистоянні світові комуністичного тоталітаризму Сходу. Тсму саме тоді, коли серед нашої еміграції зродилися найбільші ілюзії щодо перспективи визвольної революційної боротьби за тим варіантом, у якому могла відіграти свою роль революційного чинника також підтримана з Заходу антикомуністична еміграція, — саме тоді ж дійшло й до найбільшого краху цих ілюзій, а відтак і до краху такого варіанту боротьби.

В другій же половині другого десятиріччя стали відомі цілком нові для еміграції факти в підсоветській дійсності — факти діяльності виниклого ще перед цим руху змагання за громадські та національні права на легально-конституційній базі, а в Україні зскрема — руху саме серед «українських кадрів під КП(б)У і комсомолом» за національне відродження та за реалізацію українських національно-політичних прав, включно з правом України на вихід із СРСР. Це поставило перед нашою еміграцією цілком нові проблеми і нові завдання, до яких вона виявилася цілком не приготованою; а в зв'язку з цим настав період перегляду й переорієнтації, яка для багатьох означала дезорієнтацію. Та доки з нових явищ дехто почав виво-

дити нові ілюзії, на батьківщині почали розгортатися нові репресії, закінчився період післясталінського відродження, і це до краю ускладнило й без того складну ситуацію вимаганої новими обставинами перебудови.

Наш революційно-демократичний рух у цьому десятиріччі опинився в особливо складній ситуації. Річ у тім, що саме в цьому десятиріччі проти нашого руху розгорнувся несамозитий похід одночасно з двох боків: з боку совєтської прямої пропаганди й провокаційної агентури, які відчули в нашому русі потенційно найбільш небезпечну українську протисовєтську силу поза СРСР; і з боку крайньо-реакційних кіл української еміграції, які в ситуації ілюзорної «кон'юнктури» побачили в нашому русі уявно-можливих «конкурентів» для себе в змаганні за провідні ролі в відповідній політичній «грі» (бо інакше вони політичної діяльності собі не уявляють). Як відомо, головним у цьому поході проти нас було провокаційне фальшування нашої тези про «кадри під КП(б)У і комсомолом» та цькування нас як, мовляв, «комуністів», тощо.

Звичайно в ситуації великої переваги в нас на еміграції політичних середовищ з позасовєтської її частини, де так поширені спеціальні упередження до людей з підсовєтською біографією, ворожим до нас елементам виявилось не так тяжко створити навколо нас атмосферу морального терору. А це мало свій вплив на найменш політично вироблені елементи серед маси учасників і прихильників досить таки масового нашого руху, чим було дуже ускладнено й загальмовано його розвиток і його чітке ідейно-політичне самовизначення. В складній же й без того ситуації перегляду та кінечности перебудови, якої вимагав час і нові обставини, це породило ряд особливих труднощів. Тому саме тоді, коли прийшов фактично найбільш відповідний час для розгортання чисто ідейно-політичної, зокрема ж — ідеологічно-творчої діяльності нашого руху саме на базі стверджених життєм наших програмових заłoженнь — і щодо обраного нами «третього шляху», і щодо проголоше-

ної нами тези про «кадри під КП(б)У і комсомолом» — саме тоді ми опинилися не в наступі, а в обороні, сковані ворожими атаками з двох протилежних боків. І в довершення всього, фатальним збігом обставин саме в цей час передчасно обірвалося життя нашого творчого лідера й трибуна — Івана Багряного.

В такому тяжкому стані наш рух увійшов у своє третє десятиріччя.

3. БОЛІСНА ПЕРЕБУДОВА, ЗАГАЛЬМОВАНЕ САМООНОВЛЕННЯ Й УСВІДОМЛЕННЯ НОВИХ ПРОБЛЕМ ТА ЗАВДАНЬ

Третє десятиріччя — від 1966 до нинішнього 1976 року — це етап стабілізації в СРСР, переляканого післясталінською «відлигою», режиму сталінських спадкоємців, скріпленого й підсиленого добровільною втратою своїх переваг у змаганні з ним капіталістичного Заходу. Для України, як і для інших неросійських націй СРСР, найстрашнішим у цьому режимі є його великодержавно-російський шовінізм та імперіялізм, в ім'я якого цей режим приступив до послідовно здійснюваної русифікаційної нівеляції всіх народів СРСР у формі творення єдиного т. зв. «советського народу» на російській мовно-культурній та історично-традиційній базі. У цій ситуації, що спеціально погіршала в другій половині цього десятиріччя, у зв'язку з успішним для советського режиму договоренням з капіталістичним світом на базі однобоко вигідного йсму «детанту», український та інші народи СРСР опинилися фактично перед лицем змагання за саме своє національне існування — віч-на-віч із могутньою поліційно-військовою та політичною машинерією реакційно-імперського режиму, не маючи до вибору наразі ніякого іншого варіянту визволення, крім одного: самовизволення шляхом внутрішнього змагання своїми власними силами — змагання в масштабі всього СРСР, разом з усіма іншими його народами, включно з антирежимними силами також російського народу, за свої людські й національні права, на підставі формального

володіння цими правами за конституцією та за підписаними керівництвом СРСР міжнародними деклараціями, угодами й зобов'язаннями. При чому — процес цього змагання, найбільш імовірно, може бути досить довгий, якщо його не прискорять самовизвольні процеси в країнах советських сателітів, що можуть стати єдиним зовнішнім поштовхом до відповідного процесу всередині СРСР.

Головним внутрішнім чинником підготовки цього процесу в СРСР взагалі і в Україні зокрема, стає **фактор ідейно-політичного формування свідомости ширших народніх мас**, а допоміжним у цьому може бути морально-політична підтримка розвитку цього процесу з боку демократичної громадськості зовнішнього світу. І в підсиленні такої можливої морально-політичної підтримки ззовні певну роль, звичайно, може відіграти й ідейно-політично жива та активна еміграція.

Звичайно, для виконання такої ролі наші ідейно-політичні середовища на еміграції мусять передусім **стати дійсно ідейно-політичними факторами, а не фантомами**. Це значить, що ідейно-творчий елемент у праці цих середовищ, реалізований у відповідних публікаціях чи інших формах передачі ідейно-політичної інформації, розрахованої на вітчизняну циркуляцію, — це фактично той головний елемент конкретної праці, яку ідейно-політичне середовище в ситуації тривалого «детанту» може й мусить робити — не конче самими своїми власними силами — для батьківщини. І навпаки — репродукувати й поширювати зворотню інформацію з батьківщини та про неї в зовнішньому світі в таких же формах її передачі на відповідному рівні — це головний елемент праці тут, поза батьківщиною. Але для цих завдань емігрантські політичні середовища повинні відповідно **перебудуватися, зокрема ж — переорганізуватися шляхом об'єднання паралельних і споріднених середовищ та груп на базі чіткішого ніж досі самовизначення певних ідейно-політичних позицій, яких у нас на еміграції на-**

справді далеко менше, ніж окремих політичних середовищ.

Наше революційно-демократичне середовище стало перед цими проблемами на самому початку свого третього десятиріччя, коли на ці теми виникла дискусія в УРДП перед її 5-м З'їздом, а на самому З'їзді було висунено тези ідейно-політичного самооновлення по лінії вияскравлення нашої концепції «третього шляху». На жаль, процес остаточного самовизначення ускладнила відома криза в УНРаді, з якою (чи вірніше — якою) УРДП була занадто зв'язана. Як відомо, лідери УНРади, перетворивши цей твір об'єднання українських сил на джерело їх роз'єднання, вдалися до інспірації відколу від УРДП частки її членства засобами звичайних провокаційних фальшувань. Щоправда, завдяки цьому УРДП позбулася окремих ідейно хитких та чужих нашому рухові осіб. І нарешті відповідне самооновлення руху сталося з прийняттям на 6-му З'їзді УРДП чіткої програми, що крім програми-максимум, як декларації остаточних цілей, включає в себе зокрема поточну програму-мінімум, як програму дії за реальних вітчизняних умов.

Та з закінченням третього десятиріччя наш рух, як і всі інші середовища нашої еміграції, став перед проблемою передачі дальшої долі руху в молодші руки та перебудови праці в рамках ширшої спільноти просто українського демократичного руху на еміграції.

•

Павло МАЛЯР

По 30-ти роках

(СЛОВО НА ПАНЕЛІ 12. ГРУДНЯ 1976 РОКУ,
ДЕЩО ДОПОВНЕНО)

Мое слово матиме трохи дискусійний характер. Дискусія, кажуть — це демократія, засада, яку треба шанувати, зокрема демократам. Відхилення до дискусії в мене виходитимуть не з наміру сперечатися, чи заперечувати сказане тут учасниками цього панелю, а з наміру доповнити окремі висловлювання.

Явище українського революційно-демократичного руху не випадає брати звужено, у відношенні до якогось одного ідеологічного середовища зосібна, це явище не абсолютне, а історичне, і властиве історії кожного народу, що бореться за своє визволення. Революційно-демократичний рух — це визвольний рух, революційний формами боротьби. Якщо ми додаємо до визначення цього поняття — український, то цим указуємо на особливість його в історії визвольної боротьби нашого народу.

Засновки українського революційно-демократичного руху (словом і ділом) дуже давні, розпізнаються вони вже в Княжій добі — в Данила Заточника, в початках Козаччини ще на Карпатті, у полемістів XVI-XVII ст., в селянських та козацьких повстаннях, зрозуміло — не в княжих, чи пізніших гетьманських усобицях; розпізнаються в філософії Сковороди — в його засуджуванні кріпаччини (людиножерного світу), в апології вільної людини, в концепції Нагорної Республіки — держави вільного народу!

Найповнішим виявом революційно-демократичного руху українського народу була Хмельниччина, Гайдамаччина, в нашому столітті доба УНР, нарешті не можна не згадати прояви ре-

волюційно-демократичного руху в діяльності повстанських загонів у роки недавньої війни, зокрема в діяльності УПА, як також тепер в рухові опорю в сучасній Україні.

Український революційно-демократичний рух є народнім рухом. Виходячи з такої настанови, я продовжуватиму говорити в пляні тієї тези, що ідеологія цього руху є завжди неподільна, її можна висловлювати ідентично, або переключувати; але ніколи не можна її привласнити, чи монополізувати для якогось вибраного політичного середовища.

Пригадуються початкові зустрічі, наради й дискусії з приводу утворення УРДП, учасником яких доводилось часом мені бути. Не вагаючись, хочу сказати, що найповнішим висловленням ідеології українського революційно-демократичного руху виявилась ідеологія УРДП.

Довелось мені бути учасником зустрічі, коли у висліді нарад відбулося заснування УРДП. Було це в січні 1946 р. (точної дати не пригадую). Присутні були: Іван Багрянний, Григорій Костюк, Іван Майстренко, Роман Паладійчук, Кирило Дацько, Борис Левицький, Михайло Воскобійник, Петро Шинкар, Михайло Міщенко, Михайло Турчманович, Іван Дубинець, . . . утримуюсь назвати, кого тепер певно не пригадую. Усіх учасників було 12; хтось пожартував — а хто стане Юдою? Зрадника цієї наради не виявилось, бо, зрештою, і нарада не була таємною, а свою діяльність від початків УРДП провадила відкрито, в громадський спосіб, через пресу, відкриті дискусії, конференції та з'їзди.

Дотримуючись тези про неподільність ідеології УРДП, хочу підкреслити, що т. зв. «розколи» в УРДП були фіктивні — інспіровані, або проковані ворожими до української революційної демократії українськими й неукраїнськими середовищами та прихованою ворожою агентурою.

В середовищі УРДП виникали розходження, вони були добути тактичного, або програмового характеру. Можна вважати, що тільки в одному випадку ці розходження набрали фракційної форми, у випадку Івана Майстренка: ця група офор-

милася в окрему фракцію, з власним друкованим органом «Вперед», називали її ще «впередівці», а коли дражнили — «майстренківці». Але т. зв. тепер «друга уердепе» стала виявом безперечної провокації, інспірованої на форумі теперішньої УНРади елементами неприхильними або й ворожими до української революційної демократії. Комуś треба було «другої уердепе», а потреба така річ, що все знайде собі руки.

Ще не зміцнівши, буквально на другий день свого заснування, без вироблених організаційних форм, без виробленої, передискутованої й узгідненої програми та тактики боротьби УРДП втяглася у вир дійсності, яка склалася для масової української еміграції на терені повоєнної Німеччини, зокрема дійсності в таборах переміщених осіб, де головним чином зосереджувалася ця еміграція. А дійсність та була абсолютно несприятливою для діяльності новоствореної партії з революційно-демократичною ідеологією.

У творців УРДП були свої помилки. Найбільшою помилкою треба вважати ту, що дехто з засновників партії став на тому становищі, що УРДП повинна бути масовою організацією. Доки в УРДП не відбулося добору, селекції провуду, не відбулося вироблення й устійнення підставово обґрунтованої програми та тактики — творення партії з масовим членством, безперечно, було помилкою. Вона, ця помилка, досі тяжить на УРДП — маси на еміграції, зокрема в ті роки, не можна вважати підготовленими вирішувати програмово-тактичні питання УРДП.

Поміж творців УРДП дехто займав і боронив інше становище; те, що УРДП повинна об'єднувати політично вироблене членство — ідейно та політично згуртоване, і витвєсрити масовий рух (в громадських організаційних формах), прихильний українській революційній демократії, на який партія могла б спиратися в своїй діяльності, який міг би підтримувати діяльність УРДП морально й матеріяльно, з середовища якого могло б рекрутуватися вивірене членство УРДП. На ті обставини таке становище треба вважати правильним.

В умовах таборової (ДіПи) анархії та злочин-

ної поведінки окремих тоді ідеологічних середовищ, в умовах непевности, а часто й безборонности, переміщених осіб перед загрозою примусової репатріації, зокрема українців з Наддніпрянщини, на яких УРДП орієнтувалася, — добір відповідного та політично й організаційно досвідченого, згортованого проводу не міг позитивно завершитися в УРДП за мінімальний час. Те саме можна сказати про вироблення програми та тактики діяльності, чи боротьби УРДП — ідентичної до завдань та покликань українського революційно-демократичного визвольного руху.

Названі тут та інші проблеми були причиною, може умовинами, розходжень в УРДП, які так кортіло її противникам оформляти неодмінно в «розколи», були приводом преріжних провокацій проти УРДП. Вони стали й причиною недовершеного по-суті відтоді дстепер творення діяльної партії українського революційного (визвольного) демократичного руху.

Ідея такої партії, доведеної в творенні, продовжує існувати в потенції — як триваюча можливість, що все має підстави стати дійсністю, зокрема там, в Україні. Теза Багряного про кадри УРДП в Україні тепер поширилась на всі українські землі, бо вони стали об'єднані під одним окупантом.

До речі буде сказати про наддніпрянську прикмету УРДП. Про цю прикмету можна говорити, розуміючи її дуже відносно, в генетичному сенсі. Якщо ж перейти від генези до функції, від явища до його сутности, то належить партією — в ідеї, в покликанні здійснити досвизнати, що УРДП завжди була всеукраїнською лівно написані їй на роду завдання. Щоб здійснити велику мету визволення України, УРДП орієнтується на весь український народ, без ділення його на класові, станові, елітарні чи ідеологічні протиставлення.

Немає жодних підстав дискутувати над тим, що з усіх політичних організацій та партій в еміграції єдина УРДП стоїть безкомпромісово на визвольних позиціях, стоїть проти орієнтації на інтервенцію в питанні визволення України

— проти всякої інтервенції, внутрішньої й зовнішньої інтервенції: УРДП не бореться за захоплення влади в Україні (внутрішня інтервенція). Влада — прероґатива народу, який, визволяючись, вільно впорядковує своє державне життя. Визволення, чи інтервенція — це пробний камінь кожної політичної партії в кожного народу, а також у нас! Навіть посилення на ідею УНР (відновлення її в Україні) не рятує від орієнтації на інтервенцію. До речі буде згадати, є не одна УНР, якщо брати її в ідейному аспекті. Їх три: УНР історична, що була здійснена в Україні в роки визвольної революції. Друга УНР — традиційна, перейнята як ідея в спадок теперішніми лідерами УНРади, що, спекулюючи на цій ідеї, досить таки наївно заявляють претенсії на владу в Україні. Третя УНР майбутня, реальна, яка може бути здійснена народом у визволеній Україні. УРДП за цю УНР!

До речі буде підкреслити, що саме ця безкомпромісова позиція УРДП (визволення, а не інтервенція) стала приводом досі невгаваючих провокацій проти УРДП, поборювання її політичними середовищами, які стоять на позиціях інтервенції, борються за захоплення влади в Україні; стала приводом цькування лідерів УРДП. Ці цькування звели передчасно до могили Івана Багряного.

Тепер, по 30-х роках існування УРДП, завдання її лишаються ті самі — стояти лицем до свого народу в Україні, боротися за безкомпромісове визволення його. Важливе — привести до позитивного підсумку весь дотеперішній досвід з своєї діяльності. ідентифікувати й звести до синтезу набуті вартості, які перейме від старших молодше поповнення УРДП, які може перейняти на озброєння рух опору в сучасній Україні.

Д-р Михайло ВОСКОЕІЙНИК

Час на підсумок й оцінку

ВСТУПНЕ СЛОВО ГОЛОВИ УРДП

(Дещо доповнене)

Українська Револуційно-Демократична Партія постала як вимога конкретної політичної ситуації, що склалася по закінченні другої світової війни. Її плідне 30-річне існування являється достатньою причиною, щоб підсумувати історію її виникнення, розвитку й усталізування як визначного фактора в українському політичному житті та в історії української політичної думки. 30-ліття — це достатній привід, щоб лишити друкований слід у формі аналітичних статей, розвідок, а то й історичної монографії.

УРДП постала як збірна відповідь людей з-під різних окупацій, стужених за своєю національною державністю. Це було виявлення туги за демократичними свободами після пережиття двох тоталітарних систем. Це було самовиявлення тих, що розуміли, що національне визволення немислиме без визвольного інструмента — власної здисциплінованої політичної організації, як засобу боротьби й оборони проти досконало зорганізованих сил окупанта. Це був протест проти всіх форм російського імперіалізму, а комуністичного зокрема. Це було внутрішньо-українське самоопреділення і рішення відкинення домінуючих тоді в українському житті пів-тоталітарних концепцій та методів ведення внутрі-українського життя. Нарешті це була відповідь з-підрадянських людей людоловній репатріації, веденої большевиками на спілку з західними окупаційними властями. Такі були мотиви для створення нової політичної формації — УРДП.

В ситуації творення УРДП виявив себе спе-

ціяльний тип людей, сильний своїм інстинктом до самоорганізованості та відчуттям відповідальності за захист інших від репатріації. В дні найгіршого репатріаційного нещастя цей спеціальний тип людей, що пройшов радянські концентраки й митарства війни, думав не лише про рятування свого власного життя, але й про рятування безборонних мас «остівців» шляхом спеціальних організаційних акцій (тепер уже можна було б говорити про їхні конкретні форми). І ось у цих умовах цей спеціальний тип людей думав також ще про програмові проєкції на майбутнє. Звідси постає УРДП як наслідок шукання програмових відповідей.

Ініціаторами й творцями УРДП були десятки творчих людей з обох частин України — з-під радянської й з-під польсько-румунської. Були серед них озброєні досвідом радянських концентраків, учасники, а то й керівники антинімецької й антирадянської збройної партизанської боротьби; були серед них визначні інтелектуали-публіцисти, що згодом зробили визначний вклад в українське інтелектуальне життя (дехто з них виступають сьогодні учасниками цього панелю). Потім розбудовували УРДП сотні рядових українських патріотів — робітників, селян, учителів, інженерів, а також чисельна молодь. Майже всі вони пройшли через «остівські» табори, або через інші митарства війни. Повторюю, були вони переважно винятковими людьми, бо мали відвагу діяти практично у крайньо небезпечні часи, а разом із тим творити програмові проєкції на майбутнє.

Таким першим серед перших був Іван Павлович Багрянний. Безстрашний і невтомний будитель ідей і енергії, організатор і усвідомлювач, трибун і захисник переслідуваних. В ці дні 30-ліття УРДП наші думки й спогади линуць насамперед до його світлого образу. Вшануймо його світлу пам'ять вставанням. Наші думки линуць також до інших перших відважних і невтомних трудівників та будителів, що успішно очолювали публіцистичну, організаційну, видавничу і серед молоді працю. Назвемо імена покійних: С. Підгайного, І. Дубинця,

К. Дацька, М. Смолянського, Рябишенка, П. Волиняка, В. Новицького, Дмитренка, М. Дзябенка, І. Пишкала, І. Несенюка й багатьох інших тружеників революційно-демократичного руху, світлу пам'ять яких теж прошу вшанувати вставанням.

Історія всіх партій, а зокрема УРДП, з її винятковими ідейними рисами й особливими обставинами її творення та розвитку — це частка загальної історії всього народу, тим більше, що ідейними творцями її були вихідці з тієї частини України, яка довгими роками була тотально позбавлена самовиявлення в цій сфері. Історія партій у всіх народів — це історія політичної думки, тобто історія творчих зусиль і здібностей народів, зокрема поневолених, найменше в трьох ділянках:

1. Уміння робити оцінку реальних можливостей і шляхів для досягнення незалежного державно-політичного життя в конкретних для сучасників історичних умовах;

2. Організаційного таланту окремих народів, тобто здібностей перетворювати теоретичні концепції й потенційну енергію народу в зорганізовану реальність;

3. Здібності робити програмові проєкції на майбутнє, починаючи від тенденцій розвитку суспільних відносин, економіки, науки, мистецтва й аж до філософічного узагальнення.

Принаймні в цих трьох узагальнених аспектах відбувалася праця УРДП і вона мусіла б відобразитися в її історії. Здаючи екзамени в цих трьох ділянках протягом 30 років, УРДП мала блискучі досягнення, як на її спроможності, але також і ряд досадних промахів. Який балаєнс? Тільки майбутній серйозний дослідник дасть на це відповідь. Нам же, безпосереднім учасникам, нелегко про це судити. Проте, що є в нашій сьогоднішній спроможності й нашим обов'язком, — це забезпечити його відповідними документами, описами подій, спогадами, міркуваннями й оцінками.

Згідно інтенції організаторів цього панелю, треба було б з'ясувати, в міру дозволеного часу, п'ять слідуєчих проблем, що з ними, без сум-

ніву, зустрінеться дослідник, щоб визначити характер і роллю УРДП:

1. **Ідейно-політичні коріння УРДП.** УРДП виникла як соборницька організація на базі людських кадрів трьох ідейно-політичних джерел всеукраїнської території —

а) Ідейні учасники розстріляного національного відродження 20-х рр. та молодь 30-х і 40-х років, озброєна досвідом часів війни. Це джерело було репрезентоване такими особами: І. Багрянний, Г. Костюк, І. Майстренко, В. Гришко, С. Підгайний, Ю. Лавриненко, Ф. Гаєнко, І. Кошелівець, П. Маляр, П. Шинкар, В. Голубничий, І. Дубинець, К. Дацько, В. Бендер, П. Волиняк, М. Смолянський, М. Степаненко, О. Коновал, А. Лисий, Ф. Пігідо, А. Ромашко, А. Бондаренко, Д. Кислиця, С. Телевний, Є. Федоренко, А. Білоцерківський, В. Григоренко, П. Майсюра, В. Новицький, Л. Чудовський, М. Дзябенко та інші;

б) Колишні ОУНівці з групи Мітринги, що повстали проти ортодоксальної ідеології й практики ОУН: Б. Левицький, Р. Паладійчук, М. Турчманович, В. Рудко та інші, а також дехто з західньо-української молоді: М. Дальний, Б. Осадчук та інші;

в) УНРівсько-Волинська група антисоветських і антинімецьких партизанів: Т. Бульба-Боровець, М. Бояр, О. Гнатюк та інші. До УНРівської групи віднесімо ще такого діяча, як С. Созонтів, а до волиняків — І. Дубилка, М. Валера та інших.

Були це все люди т. ч. із-під різних окупаційних режимів, різного ідейно-політичного формування, різні за віком, освітою, релігією, вихованням і темпераментом. І все ж національна ідея, — виборення незалежності Україні, — тісно їх єднала в одній політичній організації.

2. **Соціально-програмовий характер УРДП.** Наскільки це питання в початковому періоді існування УРДП було важливе, видно з того, що питання співвідношення між усупільненою економікою і приватним сектором в майбутній Україні, зокрема в питанні земельної власнос-

ти, викликало не лише довгу й завзяту дискусію між двома крилами в УРДП (що від самого початку намітилися), але й стало одним із головних спричинників розколу молодого УРДП на дві окремі організації в 1947 р. під тією ж самою назвою. Ішлося тут про визначення соціально-програмового характеру партії в українській міжпартійній структурі, а відтак і атрактивності її серед народу в Україні. З позиції сьогодення стає очевидним, що уділено тоді непропорційно багато часу на це за рахунок невідкладних організаційних потреб дня. За ці «абстракції» й за завогнення на цьому тлі заплочено досить дорого — відкол від центральної частини УРДП поважної групи інтелектуалів, яка сьогодні буде тут представлена на панелі проф. Г. Костюком і проф. В. Голубничим.

3. Організаційний характер УРДП — масовість чи елітарність партії. Обставини життя ставили тоді конкретне питання: «дискусійний клуб» для інтелектуалів, а чи негайний інструмент для уже існуючих конкретних потреб багатотисячної еміграції? Ця проблема була ще одним поводом для тертя між ініціаторами УРДП, і хоч не головний, але ще один спричинник для розколу.

4. Періодизація історії УРДП. Розглядати історію УРДП треба на тлі певних поворотів у міжнародній ситуації, положенню в Україні й у відносинах серед еміграції, бо ці фактори визначали характер активності УРДП та напрямок її зусиль. Періодизація важлива для майбутнього дослідника, але також і для нас, щоб краще розуміти як формувалася політика УРДП.

5. Що далі? Які перспективи існують для усамостійнення України? Що треба було б робити для цього тут і там в Україні? Важливість питання «Що далі?» підкреслюється ще фактом, що 30-річчя — це час зміни генерацій від тих, що творили цей політичний рух, тобто ге-

нерації вихідців з України, до тих, що вирости й сформувалися в західньому демократичному світі. Питання стоїть — як визвольні ідеї революційної демократії зробити ідеями нової генерації тут і там?

Влаштуовуючи сьогоднішню ювілейну зустріч, керівники ОУРДП запросили доповідачами поруч теперішніх також колишніх провідних діячів УРДП, щоб спільно насвітлити історичне минуле УРДП і бодай частково з'ясувати названі п'ять головних проблем творення та розвитку нашої організації. При цій нагоді скажемо кілька слів про панелістів, бо сами вони являються псеважною часткою історії УРДП.

Перше слово належатиме проф. Григорію Олександровичу Костюку, найбільш визначному серед перших ініціаторів і промоторів творення УРДП, її першому Генеральному Секретареві за часів спільного організаційного діяння згодом організаційно відмінних крил УРДП. Проф. Костюк завжди був і до сьогодні лишається глибоко шанованим виразником української політичної думки, до кого багато з нас прислухається. В часи свого головування в УРДП він був автором кількох засадничих програмових статей з проблематики нашого руху, й треба пошкодувати, що він цього свого таланту не застосував на тому керівному становищі й по сьогодні. Зате він сторицею надолужив це в іншій ділянці. Він був багато років високопродуктивним Головою письменницької організації «Слово», автором або головним редактором декількох наукових, літературно-критичних та історичних праць. Григорій Олександрович являється упорядником великої спадщини В. Винниченка та надіємося, що ще буде й упорядником спадщини сл. п. І. П. Багряного.

Другим учасником панелю є Юрій Адріанович Лавриненко (в часи його перебування в УРДП відомого як Ю. Дивнич), колишній член Центрального Комітету УРДП і Головний редактор «Українських вістей», визначний публіцист, науковець, автор кількох поважних праць з літературного й суспільно-політичного життя. В особі Юрія Адріановича УРДП мало бли-

скучу інтелектуальну зірку, що світила членству УРДП і навіть після того, як він добровільно, по своїй волі, відмовився нею бути в офіційному житті УРДП наслідком наших обмежених організаційних спроможностей, зскрема наслідком неприємного для УРДП й «Українських вістей» таборового оточення. Дивнич був одним із чільних осіб у формуванні світогляду членів УРДП, а то й ширшого громадянства.

Наступним панелістом буде Почесний Голова, а перед тим — Голова УРДП, Василь Іванович Гришко, який, до речі, далі буде провадити панелем. Василь Іванович, як і Юрій Лавриненко, прийшов до УРДП після відколу лівої групи в 1947 р., коли І. П. Багрянний очолив УРДП як її Генеральний Секретар (в теперішній термінології «голова»). З того часу Василь Іванович був багато років ідеологічним референтом УРДП, Першим заступником Генерального Секретаря, а потім Головою УРДП. Автор нової чітко окресленої Програми УРДП, автор кількох канадських визначних публіцистичних і наукових праць. Він був багато років Головним редактором газети «Прометей», Головою ДОБРУСу, автором багатьох сотень коментарів для радіо «Свобода». Одні лише ці коментарі вже становлять неоціненний вклад у розвиток української політичної думки й ідеології, наміреної стимулювати подібні думки й настрої в Україні. (Колись треба було б усі ці коментарі видати окремим збірником!) Та найголовніша його заслуга — це новий внесок у теоретичне формування нового етапу в діяльності нашого руху на підставі реальної оцінки політичного становища в світі й в СРСР у 60-х та 70-х рр. Вслід за Багрянним, він успішно продовжує в нових політичних обставинах сміливо формувати політичний світогляд УРДП.

Його глибоке обґрунтування тези Багряного про «третій шлях» (ні чисто капіталістичний, ні чисто соціалістично-комуністичний), послідовне наголошування тези про «самовизволення шляхом внутрішнього змагання своїми власними силами», тобто шляхом всесторонньої розбудови сил свого народу там і тут через «ідейно-полі-

тичне формування свідомости ширших народніх мас» було й лишається «альфою і омегою» програмового спрямування революційно-демократичного руху. Цим В. І. Гришко замаркував новий етап розвитку партії, зберігши їй і дальшу унікальну роль в новій ситуації своєчасним «самооновненням руху».

Визначне місце серед перших відважних зачинателів УРДП належиться Павлові Івановичу Маляреві. Від перших зустрічей, обговорень і організаційних кроків при творенні УРДП, зокрема на терені коліски УРДП — Нового Ульму, він брав активну участь в організаційній та політичній праці партії. Він був серед перших засновників і редакторів «Українських вістей», був він майже весь час членом Центрального Комітету УРДП. З виїздом до Америки багато років був Головним редактором «Прометею» в Детройті, автором багатьох десятків статей та есеїв, автором кількох цікавих повістей і роману.

Сьогодні ще мали б виступати як панелісти проф. В. Голубничий і проф. П. Шинкар, але їм перешкоджено в цьому й тому не будемо на цей раз представляти їхньої ролі в УРДП, а надімося це зробити при нагоді їхнього виступу на наступному панелі.

Дальше ведення панелем передається д-рові В. І. Гришкові.

Юрій ЛАВРІНЕНКО (Дивнич)

Вістки відродження — здалека і зблизька

Ізольований військово-зональними кордонами в горах Австрії, я не належав до жменьки (в Авґсбурзі) ініціаторів заснування УРДП. Той перший на вигнанні рік (1945-46) зужив на культурно-громадську працю в загальних рамках УЦДОА. А зокрема взяв активну участь у творенні Театру-Студії Йосипа Гірняка й Олімпії Добровольської та Австрійської гілки МУРу дитини Юрія Шереха і Уласа Самчука; спільно з Іваном Кошелівцем помагав Юрієві Кленові редагувати літературний журнал «Літаври».

Та найбільше часу й енергії зужив тоді на духове самовизволення, на формування власного світогляду, на поповнення своїх політичних, історичних, філософських знань, і, звичайно, — з літературознавства — фаху, що його були відняли в мене 8 років радянської тюрми, концтабору й заслання. Треба було спішним порядком простудіювати, продумати ті українські й західноєвропейські джерела, що були недоступні нам повнотою в СРСР. Праці Пантелеймона Куліша, Михайла Драгоманова, Івана Франка, Вячеслава Липинського, Памфила Юркевича, Дмитра Чижевського, наново перестудіювати нецензурованого Шевченка. Перечитати Миколу Зерова, Миколу Хвильового. З історії української революції — праці Ісаака Мазепи, Павла Христюка, Василя Кучабського, Михайла Лозинського, Осипа Назарука, Дмитра Дорошенка, комплекти «Червоної Калини»... Читав усі речі Дмитра Донцова та численну літературу ОУН. З українстики цілим скарбом і щастям для мене була приватна бібліотека Ни-

кифора Гірняка (тепер основна її частина в університеті Манітоби, Вінніпег).

З нової західноєвропейської філософії полонили увагу праці Ортеги-і-Гассета, Ясперса, Гаргманна, а з історії і філософії естетики книжки Бенедетто Кроче і т. д. Ловив по тодішніх європейських журналах нову західноєвропейську думку. Далі вивчав німецьку й англійську мови. Все це виглядає строкато, а все ж, як на один перший невлаштований рік, багато і вимагало недоспаних ночей. (Не згадую сильної витрати нервів на обзорну себе й родини від примусової репатріації і злиднів, коли під конвсем австрійського поліція треба було йти перед очі репатріаційної комісії — трьох ляйтенантів НКВД, і сказати своє відверте й рішуче «ні».)

Що б там не було — слід було продовжувати ту енергійну самоосвіту, а до мого радянського ступеня кандидата наук слід і можливо було додати нормальний європейський докторат, відновити репресований дома фах. Що ж потягнуло мене наприкінці 1946 року відкласти цей добрий особистий плян і віддати всю енергію і кілька цінних років часу щойно заснованій УРДП та її газеті «Українські вісті»? Почуття обов'язку допомогти нашому «першому хороброму» Іванові Багрянному оформити й донести до світу переважливу вістку із сторозтерзаної московсько-комуністичним геноцидом Радянської України: що «Люди́на в тому „концентрованому пеклі” ще якимось чудом боронить себе, свою душу, гідність і життєві вартості». Як на час загальної всесвітової зради і самозради гуманізму і людини — це була справді важлива і досить амбітна вістка. Мабуть, першим подав її Іван Багрянний у брошурі «Чому я не хочу вертатись на „Родіну”?» (Новий Ульм, 1945 р.).

Вістка про Survival на Україні людини з її духовними життєвими вартостями сама собою передбачає ідеалістичну непопулярну тезу, що політика і мораль мають бути нерозривні, як нерозривна від політики пошана політичного права на гідність і свободу в принципі кожної людини і нації. Отже: нічого спільного з шові-

нізмом не має наш завзятий націоналізм і самостійництво. Якщо брати цю вістку як ствердження слів гімну «Ще не вмерла Україна», то не було в ній для Західньої України жадної сенсації. Але нести таку вістку про Східню підсоветську стероризовану Україну та ще й твердити, що якраз на тому нашому пекельному Сході хоч-не-хоч вирішується кінець-кінцем історична доля цілої України «від гір Карпатських до гір Кавказьких» і що треба серйозно рахуватися з цим як-не-як капітальним геополітичним фактом... — це деякі старі емігранти і галичани взяли нам за ересь і вузько-регіональне непросвіщенне «східняцтво», ба навіть галичменофобство. Гірка несправедливість — клясика кочового ДіПі-табору.

Ми традиційно любили ідеалізувати Галичину як колишній П'ємонт України. Правда, було і не без гріха. Мені особисто шкода, що через ті специфічні умови та брак надійної інформації я в той час не оцінив належно факт боротьби УПА, яка за найтяжчих умов своїм життям сповна ствердила козацький принцип — ніколи добровільно не приймати рабство. Шкодную, хоч, з другого боку, було ясно, що самою збрійною боротьбою, як і без неї, не відродити суверенну державу і свободу України. Тут потрібний весь великий арсенал політичних засобів і політичної культури та ідей тривалого значення і зусилля; поєднання активної тактики поточного дня із далекосяжною в майбутнє й минуле думкою **наростаючого підсумку**, а не розриву вікових зусиль, не сама тактика «зриву».

Публіцистична спроба такого наростаючого підсумку була зроблена на сторінках газети «Українські вісті» (мабуть, за лютий 1948 р.) у статті Юрія Дивнича під назвою «Про деякі ідеї Українського Відродження»¹⁾. Це була публіци-

¹⁾ Цей термін як історично-науковий чи не вперше з'явився в 1906-09 роках у Михайла Грушевського в процесі його праці над кількатомовою розвідкою «Історія української козаччини» (кінець XV-XVII ст.). Розвідка ця займає VII, VIII і IX томи «Історії України-Руси». Грушевський у вступі пише, що це «істо-

стична крізь призму досвіду української революції і пореволюційних подій спроба рекапітулювати чи резюмувати методом «наростаючого підсумку» саме ті речі, що вижили і витримали трагічний іспит часу і подій в усіх трьох головних історичних фазах Українського Відродження:

1. **Козацька** (XVI-XVII ст. досліджена самим М. Грушевським);
2. **Сковородино-Шевченківська** (XVIII-XIX ст., злегка намічена в моєму пізнішому дослідчому есеї «Василь Каразин — архітект Відродження»);
3. **Державницька** (XX ст. з нашим часом включно, вона відродила українську державу, хоч ще далеко не закріпила її на рівні суверенности й свободи, у цю фазу включаються 20-і роки як період т. зв. «Розстріляного Відродження» і дальші ваговиті трагічні події кінця 40-х — початку 50-х років).

«Розстріляні відродженці, стоячи водночас на ґрунті сучасности і вікового процесу „Українського Відродження”, — дивилися головне в майбутнє, не відривали Україну від Європи з гаслами: „орієнтація на культурні фавстівські досягнення Європи” і „Геть від Москви” з додатком — „щоб незабаром засвітитись власним надзвичайним світлом”. Підкріпили це жертвою власного життя.

Є щось непроминально-живуче і водночас глибоко трагічне у цій „відродженській” кон-

рія національного відродження за поміччю нового соціально-національного чинника (фактора) — козаччини» (том VII, стор. 7). З початком XX ст. термін «українське відродження», здається уживано не раз у літературі й громадському побуті. Він появився в першій декларації першого Уряду революційно відновленої держави України (декларація 9. липня 1917 р. на засіданні Центральної Ради). Свою тритомову працю про відновлення української держави 1917-19 років Володимир Винниченко назвав «Відродження нації» (Київ-Відень, 1920 р.). Термін «Українське Відроджен-

цепці боротьби життя із смертю, ідеї, що передбачає віки поразок і перемог і йде у тривожну загадковість майбутнього, притягає на іспит все нові й нові покоління цього Краю. . . Ну, що ж, Леся Українка знала і брала на себе цю вікову трагедійність, писала: „трагедія дає глибину і зміст життю”» («Твори», т. XII, Нью-Йорк, 1954, стор. 70) ²).

Хвильовий, відмежовуючи патріотизм від егоїстичного націоналізму й провінціалізму, хотів бачити Українське Відродження в союзі, ба навіть в «авангарді відродження 90% націй землі — **Азіатського Ренесансу**», включно з націями інших континентів («Камо грядеши. Памфлети», X, 1925, стор. 19-43).

Прикро натрапляти часом в еміграційній пресі на недооцінку боротьби країн «третього світу» тільки з тієї причини, що комуністична Москва з перемінним успіхом, але з найбільшою постійною акцією намагається перехопити у свою імперіялістичну орбіту національно-визвольні рухи тих висхідних, та ще відсталих націй. А західні потуги гребують ними за давньою колоніялістичною звичкою. На щастя, не Москва і, на жаль, не Україна, а Югославія стала близько до ініціаторів першого конгресу (близько 30) країн незалежного «третього світу»

ня» витримав офіційну советську нехоть до нього і був позитивно сприйнятий діячами періоду 1920-х рр. в УРСР, що його (період) Ю. Дивнич у названій статті означив назвою «Розстріляне Відродження» з огляду на поліційне знищення діячів того періоду. Здається, вперше цей термін Відродження появився як заголовок книжки А. М. Лейтеса «Ренесанс української літератури» (Харків, ДВУ, 1925 р.). Микола Хвильовий надав цьому термінові значення гасла його часу та на майбутнє, «оскільки українська нація кілька століть шукала свого визволення, оскільки ми розцінюємо це як непереможне її бажання» (М. Хвильовий, «Думки проти течії. Памфлети», Харків, ДВУ, 1926, стор. 48), також у його «Вальдшнепах» у журналі «ВАПЛІТЕ» (1927, ч. 5, стор. 66-67). Вячеслав Липинський визнавав вагу поняття Відродження Украї-

(Бандунг, 18.-24. квітня 1955 р.). Сьогодні найбільші потуги Заходу визнають «третій світ» за першорядний фактор та зі спізненням активно шукають порозуміння з ним.

Коли в Харкові 1925 р. Хвильовий самотньо формулював уперше ідею «Азійського Ренесансу» — тоді ще не було ні антимосковської Народньої Республіки Китаю, ні незалежнення Югославії від Москви, ані навіть самого терміну «третій світ».

«Українські вісті» в цитованій статті 1948 р. виділили і піднесли як одну з важливіших (і дійових дотепер) ініціатив доби «Розстріляного Відродження» — ідею **визвольної спілки поневолених в СРСР народів**. Не досліджена історія її багата не так деклараціями, як фактами конкретних контактів. У тодішній легальній термінології Миколи Скрипника це ідея «всієї об'єднаної сили національних республік Радянського Союзу» як гарантії проти імперського реставраторства централізму з боку великодержавного російського шовінізму в лавах ВКП(б). Знищили Хвильового і Скрипника; та вони самі заповідяли собі смерть, аби не жити політичними рабами. Подібну демонстрацію невідлег-

ни, коли воно несе з собою відродження провідної верстви нації, появу поповнення її («Листи до братів-хліборобів», стор. 353).

Ця довідка не претендує на повноту, але доводить речевість терміну.

*) Ортега-і-Гассет відзначає у найвидатніших історичних творчих епохах людства «температуру» чи «підвищену кількість калорій» любові, що «почуває себе краще в стражданнях і болях». («Ueber die Liebe», 1965, Штутгарт, стор. 103-104).

М. Хвильовий демонструє подібний феномен у своєму символічному образі розстріляного відродження — його «нареченої»: «закоханий у свою наречену, знову бачу її сіроокою юнкою з багряною полоскою на простреленій скроні. Вона затулила рану жмутом духмяного чебрецю і мчить по ланах часу в безсмертя» («Арабески», «Твори», т. I, Харків, ДВУ, 1927, стор. 321).

лости вчинили діячі кількох інших національних республік Союзу РСР. І, може, саме цією дорогою ціною здобуто життя і живучість ідеї визвольної спілки поневолених в СРСР націй. Вона діяла раніш, діє і тепер у формі спільних акцій і протестів різнонаціональних, головне не-російських політв'язнів радянських концтаборів. Серед цілого збірника документів цього руху («Национальный вопрос в СССР», упорядкував Роман Купчинський, В-во «Сучасність», 1975 р.) звертає на себе увагу «Послание Совету Национальностей Верховного Совета СССР политзаключенных Прибалтики, Украины и Кавказа, находящихся в Мордовских концентрационных лагерях». Підписи 17 знаних політичних діячів. Новіший документ «Звернення 67» — солідарна заява політичних в'язнів різних національностей до Комісії законодавчих пропозицій Ради Союзу Верховної Ради СРСР. Збірник «Хроніка таборових буднів» (В-во «Сучасність», 1976, стор. 133-142).

Не досліджений родовід цієї важливої ідеї веде через З'їзд народів Російської імперії у Києві в вересні 1917 року — до написаної М. Драгомановим програми і цілого історичного руху «Вільної Спілки» та ще далі до Кирило-Методіївського Братства Шевченка і Куліша, до «Товариства Об'єднаних Слов'ян» (1823). Зрештою, родовід цієї ідеї йде ще далі й далі вглиб нашої історії, аж до старої Київської великопростірної, але децентралізованої держави.

Цитована стаття в «Українських вістях» 1948 року, рекапітулюючи «деякі ідеї Українського Відродження», — відзначила як одну з головних і більш тривалих та звернених у майбутнє, — думку про два головні протилежні принципи організації на нашому Сході життя держав і множества націй: Київський принцип диференційованої єдності вільних і Московський принцип тоталітарної єдності поневолених. Сама природа і всесвіт побудовані й утримують свій складний баланс і цілість за першим принципом єдності у різноманітності. Коли ж людство, а наш Схід зокрема здійснить цей творчий принцип у своєму міжнародньому житті?

«Розстріляне Відродження» завзято кликало росіян на цей шлях, радило (пером Хвильового) Росії «одійти у свої етнографічні межі», зайнятися нарешті своїм власним національно-російським відродженням. Небагато (якщо взагалі) знайшлося таких росіян. Вільноспілковців було знищено. А от Іванові Павловичеві Багряному захотілося і навіть, здається, пощастило на базі вищезгаданих відродженських ідей здобути на еміграції цілу організовану групу росіян під назвою «НОРД». Вона на чолі з відомим російським політичним діячем Алексінським пішла на співпрацю з УРДП і навіть видавала безкоштовно при «Українських вістях» свій додаток під назвою «Освобождение».

Якийсь унікальний випадок! Бо ще й сьогодні найновіші російські емігранти і дисиденти (збірник «Из под глыб», 1974 р.) протиставляють централізм російського комунізму... централізм російського антикомунізму. Від цього намір і спроба Багряного не стає анахронізмом. Ідеї Українського Відродження, рекапітулюючи минуле, дивляться, ідуть у майбутнє.

У чисто внутрішньо-українському аспекті важливим ділом «Розстріляного Відродження» була ідея соціально-державної консолідації України, як «державної цілоти» (Скрипник). Пригадаймо практичні й початково успішні заходи до дерусифікації пролетаріату та керівної верхівки України. Тут соціальне і національне — єдність. У країні неустабілізованій власної державності традиційне й стихійне її вільнолюбство не раз межує з анархізмом і розбратом групових та особистих амбіцій. Ця вікова українська хвороба йде в контрастній парі з великими згаданими вище творчими ідеями.

Цікаво ставилось у згаданій статті питання релігії. Цитую дослівно: «відродження української національної (християнської) Церкви як щодо її внутрішнього релігійного змісту, так і щодо зовнішньої незалежної ієрархічної структури (Чехівський, Литківський).» При цьому рішуче застерігалось проти московської традиції підміняти релігію політикою і навпаки — політику релігією:

«Ми принципово проти того, щоб втискувати життєву й політичну проблематику в якісь політичні декалоги. Це негідно робити з політики чи навіть науки релігію. Десять релігійних заповідів християнства вічні саме тому, що вони є заповіді Божі, релігійні, а не політичні чи наукові. Це не зворот до середньовіччя, як тепер дехто пише, а вихід шляхом заперечення і синтези на етично й культурно вищий щабель.»

Так в основному приблизно, на мою думку, виглядало позитивне кредо газети «Українські вісті» на 1948 рік. Як же виглядала критика? Чи була в УРДП і її газеті повнота заперечення наявних комуністичних систем? Безумовно так. Хоч правда і те, що були і вагання, палкі дискусії, було навіть ціле, і то видатне своїм персональним складом, соціалістичне крило з його журналом «Вперед». Більшість нас на Третньому з'їзді УРДП цілком розквиталася з усяким уніфікаційним соціалізмом. Підкреслюю уніфікаційним, бо були застереження, аби не вилити з водою дитину, тобто Українську революцію 1917-20 років і український історичний соціалізм, соціалізм з людським обличчям, соціалізм практичних соціальних поліпшень і заходів знизу вгору, а не догми і нав'язування згори вниз. Треба тільки обов'язково в історико-наукових працях визволити історичний український соціалізм із загального російського казана.

Через років десять після того нашого повного заперечення Солженіцин цікаво відзначив брак такої повноти заперечення в опозиційній російській інтелігенції й її лідера Андрія Сахарова. Справа не в самому Сахарову, — пише Солженіцин, — «а в повальному гипнозе целого поколения, которое не может очнуться сразу ото всего, стряхнуть с себя нагромождение сразу всех политических учeb».

Солженіцин також зазначав, що до появи його «Архіпелагу ГУЛаг» росіяни властиво не відкрили цього «концентрованого пекла» СРСР. Не хвалячися, все ж варто зазначити, що лідери УРДП від Івана Багряного до Василя Гришка — всі особисто пройшли і витримали нелюд-

ські іспити того «концентрованого пекла» ГУ-Лагу. Вони винесли в світ свої праці про нього. Можу назвати тільки частину з них: ряд творів і «Сад Гетсиманський» Багряного (перекладений на французьку мову), «Українська інтелігенція на Соловках» Семена Підгайного (його ж книжка «Недостріляні»), спогади про десятикування і спроби втечі в'язнів Норильлагу — «Чорна пурга» Юрія Дивнича та його ж дослідчо-синтетичний есей «Тероризм як соціальна система СРСР», «Experience with Russia» Василя Гришка, «Stalinist Rule in the Ukraine» Григорія Ксестюка, «Горить Медвин» Івана Дубинця і ним же заініційована товста документальна «Біла книжка про чорні діла Сталіна»... Все це разом важить не абищо. Але як же ще далеко до висот тритомового «Архіпелагу ГУЛаг» Солженіцина, що став світовою сенсацією в перекладах на майже всі головні мови.

Тут, звичайно, грають ролю порівняна спротогованість в СРСР і загалом більша міжнародність російської мови й літератури і — навпаки, пригнобленість в СРСР і загалом герметична ізольованість української. Але будьмо тверезі щодо самих себе. «Архіпелаг ГУЛаг» винесено на крилах генія і щастя Солженіцина та попутного вітру Хрущовської відлиги. До того всього він є продуктом і здібности росіян до національної понадпартійної самсорганізації — за участю 277 політв'язнів. Це продукт значного добре продуманого національного понадгрупового зусилля, організованого в межах СРСР. На таке наша генерація ні тут, ні дома не спромоглася, може, тому, що наших потенційних Солженіцинів нищать нещадно і з першого їх кроку. Але ми й на еміграції не задокументували на відповідному рівні навіть унікального штучно організованого на Україні масового голоду 1933 року, хоч недолугі спроби розпочиналося. Не знаю, може, тут над нами тяжить наш внутрішній розбрат чи якась провінціалницька обмеженість-приреченість?

Між іншим, назва «революційно-демократична» російська і словом і історичним змістом, — не відповідає суті УРДП. У російських револю-

ційних демократів минулого століття було до-
сить нігілізму, але ні революції (наприк-
лад, проти деспотичного централізу), ні демо-
кратії чи розуміння політичної свободи в них і
їх російських спадкоємців не було. А втім, іме-
на при народженні даються не раз поспіхом,
випадково, хоч раз назавжди. Історія УРДП
має свої прекрасні моменти і прикри хибі. Го-
ловна хіба цієї історії та, що її нема, не напи-
сано. Не видано навіть одним окремим збірни-
ком бодай головних документів праці і думки
УРДП. Завданням мого слова, обмеженого ре-
гляментом, було нагадати, що та праця і думка
були.

Ох, орації емігранта. . . — Мовляв Шевченко:
«великих слів велика сила, та й б'ільш нічо-
го». . . Але коли ті слова пише власною кров'ю
політв'язень тюрми КГБ, то вони набирають
реальної ваги дійсного голосу самого життя.
Валентин Мороз у «Замість останнього слова»,
надісланого із другого ув'язнення до радянсь-
кого суду, пише:

«Коли ви розраховуєте, посадивши мене за
ґрати, створити якийсь вакуум, то це несерйоз-
но. Зрозумійте, нарешті, **вакууму більше не бу-**
де. . . Національне Відродження найглибинні-
ший з усіх духових процесів. Це явище багато-
плянове і багатошарове, воно може виявитись у
тисячах форм. Ніхто не може їх передбачити і
сплести такий невід, щоб охопити процес у всій
його ширині. Ваші греблі міцні і надійні, але
вони стоять на сухому. Весняні води просто-
оминули їх і найшли своє русло. Ваші шляг-
бавми закриті, але вони нікого не спинять, бо
траси давно протягли збоку від них. **Національ-**
не відродження є процес, що має практично не-
обмежені ресурси. . . Нові процеси на Україні
(й усьому Союзу) **тільки починаються. . .** Невже
ви не розумієте, що будете мати справу з масо-
вими суспільними процесами?» [Підкреслення
Мороза. — Ю. Л.] **(«Сучасність»)**

Василь І. ГРИШКО

Песимізм, оптимізм, чи реалізм?

Підсумки дискусії на тему
«Час на перегляд і час на зміни»
та заключне слово

1. ГОЛОВНІШІ ТЕЗИ

Передусім, оскільки мова тут буде порядком підсумків дискусії з приводу доповіді, що з'явилась у пресі ще минулого року (див. газ. «Свобода» з 10.-20. червня й «Українські вісті» чч. 25-26, 27-28, 29-30 за 1975 р.), то почнемо з того, що пригадаємо головніші тези цієї доповіді. Це тим більше потрібно, що метою моєї нинішньої доповіді є, власне, те, щоб у полеміці з моїми критиками-противниками, які атакували мою попередню доповідь у пресі, ствердити знову ці ж самі тези.

Та при цьому я хочу також дещо доповнити їх тими уточненнями, які виявилися необхідними в зв'язку з тим, що ці критичні атаки в основному зводилися до непорозумінь з двох причин: або через нерозуміння того, про що, власне, в мене мовилося, або ж через небажання це зрозуміти. Звичайно, повторюючи й доповнюючи тепер свої попередні тези, я таким чином ставлю їх знову на обговорення.

Отже — ідеться про п'ять тез, що стосують-

ся визначення сучасної української ситуації й проблематики на батьківщині на тлі міжнародної ситуації в світі, а також інших п'ять тез, що стосуються визначення тих проблем і завдань, які в цій українській ситуації сьогодні з неї випливають для загальної української політичної діяльності, зокрема ж на еміграції.

Щодо української ситуації на батьківщині, то моя перша теза полягає в тому, що ця ситуація нині є вже «межовою». Тобто, — вона є вже такою, коли в умовах тотальної русифікації в СРСР, що переростає вже в росіянізацію (у формі творення одного т. зв. «советського народу»), українська нація в СРСР опинилася перед лицем безпосередньої небезпеки її дальшому національному існуванню.

Друга моя теза полягає в тому, що в цій українській «межовій ситуації» сьогодні українська нація перебуває в трагічній самотності. Тобто, — вона в даній ситуації нині приречена стояти в змаганні за все вже загрожене національне існування фактично сама, бо ніяких підстав для надій на допомогу з боку, байдужого до долі України, зовнішнього світу нині нема.

Третя моя теза, що впливає з другої, така: першорядною проблемою для українців у сучасному становищі самотності перед лицем небезпеки її національному існуванню є тверезе усвідомлення цієї своєї самотності, цілковите визволення від будь-яких ілюзій щодо зовнішнього світу і відповідно — розраховування в своєму змаганні за існування на свої власні сили.

Четверта моя теза, що також впливає з попередньої, така: розрахунок, чи, як інакше у нас кажуть, — орієнтація на власні сили вимагає тверезо-реалістичної оцінки справжньої суті й справжнього стану українських власних сил. А це означає за даного конкретного стану речей сьогодні — усвідомлення слабости цих національних сил у протиставленні до переважаючих ворожих та байдужих сил.

І, нарешті, п'ята теза: усвідомлення самотности й слабости українських національних сил у ситуації, коли розрахунок на власні сили — це єдиний український вибір; це те, що з особли-

вою гостротою ставить нині на порядок дня питання про власну українську відповідальність, колективну й індивідуальну відповідальність самих українців, за таке чи інакше українське майбутнє.

Такі п'ять тез я виставив у своїй минулорічній доповіді щодо української ситуації й проблематики на батьківщині на тлі міжнародної ситуації в світі. Беручи їх за вихідні, я у відповідності до них виставив і п'ять тез щодо проблем та завдань загальної української політичної діяльності, зокрема ж на еміграції.

Перша теза, що впливає з усіх п'яťох попередніх разом узятих, полягає ось у чім: наявність української «межової ситуації», усвідомлення української самотності в цій ситуації, визволення від ілюзій щодо зовнішнього світу й розрахунок на власні сили, твереза оцінка й усвідомлення слабости власних національних сил, і нарешті — усвідомлення власної української відповідальності за українське майбутнє — це все вимагає від українців, як на батьківщині, так і на еміграції, перегляду й змін у формах та методах змагання за українські національні цілі.

Наступна, **друга** теза полягає в тому, що протягом останнього півтора десятиріччя на батьківщині такий перегляд і такі зміни фактично вже сталися. Усвідомивши свою самотність в українській «межовій ситуації» в СРСР і позбувшись ілюзій щодо байдужого до України зовнішнього світу, активні національні сили на нашій батьківщині переглянули й відкинули збройно-підпільні методи боротьби за українські національні цілі, розраховані так чи інакше на можливість воєнної ситуації для СРСР наслідком активної дії протисоветських зовнішніх сил. Усвідомивши також слабкість українських національних сил в умовах, коли розрахунок на власні сили — це єдиний вибір у змаганні за національні цілі, активні українські сили на батьківщині переключилися в рiчиче єдино реального в СРСР, формально-легалістичного змагання за демократизацію й українізацію, в рамках загального для всіх народів СРСР (не вик-

лючаючи й російського народу) руху за здійснення формально існуючих громадянських і національних прав, що включають і право виходу України з СРСР.

Далі — **третя** теза така: при всій різниці становища й завдань між активними національно-політичними силами на Україні й на еміграції, ця різниця однак не мусить означати протилежності конкретних цілей, які в своїй діяльності ставлять одні й другі. Оскільки ж єдино реальні в СРСР формально-легалістичні форми й методи змагання, що нині є також єдино реальні і з міжнародньо-правного погляду, в остаточному рахунку є змаганням за усамостійнення України, то протиставлення цьому з боку домінуючих сил в українській політичній еміграції, які виступають з позицій минулих чи абстрактних уявлень про українську державність — це зайве ускладнення української політики поза Україною. Тим більше, що це пов'язане з цілком нереальними розрахунками на зовнішні сили, як також з нереальними уявленнями про дійсний стан українських національних сил на батьківщині. Тому на порядку дня нині є потреба такого достосування української національно-політичної дії на еміграції до реальності національно-політичної дії на батьківщині, щоб політична еміграція була справді ефективно-допоміжною силою в вітчизняному самовизвольному процесові, а не чисто емігрантським самодостатнім явищем.

Четверта ж теза являє собою ствердження того факту, що вирішально-важливим у нинішній українській ситуації в СРСР є зрушення політично інертних і національно неактивних мас до найелементарніших форм громадянської та національної самооборони, тобто — мирного ненавільницького руху опору на формально-легалістичній базі; бо це перша, найнеобхідніша фаза національно-політичного розвитку таких слабких національних спільнот, до складу яких нині зведено в СРСР українську націю. Тому, відмінно від шаблянової революційно-демагогічної фразеології, якою живе більшість нашої політичної еміграції, справжньою місією нашої

еміграції мало б бути ідейно-творче сприяння національно-моральній «революції свідомости» на батьківщині, як невід'ємної частини самовизвольного процесу шляхом мирного ненасильницького опору.

І, нарешті, п'ята теза: оскільки організаційна структура українського політичного життя на еміграції в основному відповідає духові домінуючої в ньому консервативно-націоналістичної більшості, що є втіленням політичної інерції минулого, то перебудова й зміни в ньому потрібні й можливі тільки на базі активізації опозиційних реконструктивно-демократичних елементів, які мають створити організовану протипагу консервативно-націоналістичній перевазі — на базі фактичної двопартійности в нас на еміграції, але в спільній загально-українській конструкції. Тоді, в межах так природньо поділеної цілості можливе творче змагання двох тенденцій, де серед демократичної частини має бути належно заступлена й та політична позиція, яку висловив автор цієї доповіді.

2. СПЕКУЛЯЦІЯ НА ТЕМУ «ПЕСИМІЗМУ» ТА ПОЗИЦІЯ РЕАЛІСТИЧНОГО ОПТИМІЗМУ

Звичайно, у сформульованих мною тут десятих стислих тезах схоплено в приблизних узагальненнях тільки те, що здається мені найголовнішим, бо в тексті моєї попередньої доповіді все це висловлено не тезами, а розгорненим викладом фактів і думок. Саме по цих тезах в основному й ішла критика моєї доповіді з боку моїх противників, і тому тепер, розглядаючи цю критику, будемо нав'язувати передусім до тих чи інших із цих тез.

Як і слід було сподіватися, найбільш войовничі та скрайньо нетерпимі з моїх противників, граючи на найбільш спекулятивній фразеології, висунули проти мене звинувачення в т. зв. «песимізмі». Мабуть, найхарактерніше це висловив у газеті «Свобода» ред. Мирослав Стиранка в довжелезній статті на кілька чисел газети (28. серпня — 3. вересня 75 р.), де він передусім намагався заперечити, як нібито «безнадійно» песимістичні, всі мої вихідні ствердження, почи-

наючи з тези про українську «межову ситуацію». Мовляв, «неправильно», що Україна перебуває сьогодні на грані свого «бути чи не бути», перед небезпекою вже не тільки русифікації, але й росіянізації, тобто — включення українців у російський народ під виглядом творення одного «советського народу».

При чому, — ніяких фактів на potwierдження свого заперечення мій противник не подав, очевидно — цілком у відповідності до засад тієї критики, яка керується виключно чуттєвими мотивами і вважає, що «правильно» лише те, що нам подобається, а коли цьому суперечать факти, то тим гірше для фактів.

Зрештою, після спроби цілком недоречного нав'язування до історії Ірландії XIX сторіччя, що не може бути жодною аналогією до безпрецедентної ситуації України в СРСР нашого часу, мій противник на «доказ», мовляв, безпідставності «песимізму» в оцінці сучасної української ситуації в СРСР наводить... Що б ви думали? Він наводить... масові репресії в Україні 70-х років! Мовляв, — дивіться, яка величезна сила українського опору (далі цитую його дослівно) — «тільки самі заарештовані й переслідувані йдуть в тисячі, не враховуючи можливих десятків тисяч тих, хто залишився на волі, активних і пасивних прихильників».

Нагадаємо, що в 30-х роках заарештовані й переслідувані, якщо висловлюватися мовою мого противника, — «йшли в сотні тисяч», а то й «у мільйони», але це не було тоді, як не є сьогодні у випадку з арештами й переслідуваннями тисячів, ніяким показником сили, а навпаки — є лише свідченням нашого величезного послаблення під превентивними ударами ворога. І штучне надмухування з цього приводу якогось нібито «оптимізму» заради самого лише демонстрування свого патріотизму, що вимагає лише хвалитися своєю силою, а не говорити про слабкість — це лише свідчення фальшивості і цього «оптимізму», і цього патріотизму.

Але поняття «песимізм» і «оптимізм» у зв'язку з обговоренням у пресі моєї доповіді було вжите не тільки так спекулятивно, як у випад-

ку виступу ред. Стиранки, а й порядком серйозніших критичних зауваг. Тому з приводу цього слід дещо сказати порядком в'яснення самої справи.

Передусім, слід нагадати, що поняття «песимізм» і «оптимізм» у застосуванні до самих представлень фактів політичної ситуації не мають ніякого сенсу. Картина ситуації може бути лише відповідна або невідповідна до фактів дійсності. Точніше, — будь-які ситуації самі собою не можуть бути ні «песимістичними», ні «оптимістичними», бо такими можуть бути лише висновки з цих ситуацій. Якщо висновок зводить-ся до того, що ситуація, мовляв, безвихідна, тоді це песимізм. Коли ж мовиться лише про складність і невідповідність трудної ситуації та про те, що вихід з неї нелегкий і залежить не від якихось сторонніх сил чи обставин, а виключно від нас, як народу, самих, і що це вимагає від нас ось таких і таких конкретних зусиль тощо, — то це вже ні в якому разі не песимізм, а твердий життєвий **реалізм**. І коли при цьому ще й висловлюється переконання, що ці, вимагані від нас даною ситуацією, зусилля ми, як народ, можемо й мусимо зробити, але для цього краще треба переглянути та змінити ті старі форми й методи, що досі доводили нас лише до трагічних невдач або безвиглядного тупцювання на одному місці, — то що це: песимізм чи оптимізм?

Для повної ясності дозволю собі тут повторити порядком самоцитатування два місця зі своєї попередньої доповіді — мої два висновки: один — зрєблений мною напочатку, після ствердження складності й труднощів сучасної української ситуації, а другий — наприкінці, після накреслення вимаганих цією ситуацією завдань на шляху за потрібні нашому народові зміни в його становищі. Перший висновок звучить дослівно так:

«Якою б не була слабою наша нація в її трагічній самотності перед лицем ворожих і байду-жих до неї сил, одначе це не тільки не дає нам підстави ослабляти наші зусилля для справи змагання за її гідне життя і майбутність, а нав-

паки — саме це і саме тепер змушує нас, кожного зокрема й усіх нас разом, стократ посилити свої зусилля. Бо ж українська нація — це ми, українці „на Україні й поза Україною суцї”, то ж і слабість, і сила нашої нації ніде інде, як саме в нас самих. Тому й відповідальність за дальшу долю нашої нації в цей критичний для неї час лежить на нашому сумлінні й нашому обов'язкові. І тому ми — „тут і там” — по-різному, але разом — мусимо взяти на себе цю відповідальність. Але це відразу ж ставить нас перед конечністю перегляду і змін у самій нашій стратегії й тактиці — „там і тут”...»

А далі, виклавши досить просторо свою концепцію змагання за українські національні цілі власними силами в конкретних обставинах української реальности в СРСР, я висловив переконання, що в заключному висновку доповіді звучить так:

«Зміна наявних обставин в Україні, як і в СРСР взагалі, принципово можлива також і тим, єдиним там до вибору нині, шляхом, який наші активні національні сили на батьківщині, разом з паралельно діючими силами в СРСР взагалі, уже обрали: тобто — шляхом змагання за демократичну перебудову СРСР, а в Україні зокрема — за її українізацію та суверенізацію. Але зміни цим шляхом можливі лише за однієї конечно умови: якщо на цьому шляху дійсно за активізуються насправді достатньо відчутні своїм тиском на владу сили.»

Чи ж треба ще доводити, що це, власне, протилежність песимізму, а точніше — це реалістичний оптимізм.

3. РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «РЕАЛІЗМ» ТА НЕПОРОЗУМІННЯ З «РЕАЛЬНОЮ ПОЛІТИКОЮ»

Але коли йдеться про означення чогось окресленням «реалістичний», то тут передусім треба уточнити саме поняття «реалізм» у його стосунку до політичних справ, про які тут іде мова. На жаль, у політичному лексиконі нашої еміґрації слову «реалізм» чомусь надано негативне розуміння; тому, наприклад, такі сполу-

чення слів, як «реалізм у політиці» чи «реалістична політика», у нас звичайно вживають як синоніми понять «опортунізм у політиці» чи «опортуністична, угодовська політика».

Думаю, що це сталося наслідком переважаючих серед нашої еміграції уявлень, базованих на льокальному досвіді українців з підпольської окупації, де в противагу революційному підпіллю діяли також партії співпраці з окупантом, які цю співпрацю називали «реальною» чи «реалістичною політикою».

Такого протиставлення не було й нема в підсоветській Україні, де не було й нема ні активного підпілля, ні партій співпраці з владою, бо весь народ пасивно протистоїть владі, а місцеві комуністи — це просто частина влади.

В нормальних же суспільствах вільних країн усяка політика, варта цієї назви, вважається за таку тільки за умови, що вона реальна, реалістична, а не якась інакша (виходило б — фантастична, чи що?). Бо реальна політика, а відтак і справжня, реальна чи реалістична політична діяльність — це тільки така, що оперує в сфері реальних, дійсно існуючих фактів і факторів, а не в сфері якихось мрій та побажань, ігноруючи реальність, отже — дійсність існуючого стану речей.

Очевидно, визнання й урахування даної реальності в політиці не має нічого спільного з признанням цієї реальності — у розумінні погодження з нею. Тому реалістичною також може бути та мусить бути й революційна політична діяльність, тобто — така, що спрямована на зміну наявного стану речей. Бо тільки на базі реально існуючих фактів і факторів можлива реальна робота для підготовки й урухомлення процесу змагання за зміни.

Власне, в цьому сенсі я й говорив у своїй попередній доповіді про реальну революційно-демократичну політику, що в сучасній реальності України в СРСР у першій фазі свого розвитку може бути зокрема у формі змагання за демократизацію і суверенізацію Української РСР у рамках загального для всього СРСР формально-легалістичного руху за здійснення громадян-

ських і національних конституційних прав. Але мої противники, що критикували мою доповідь, саме в цьому пункті виявили або нерозуміння суті того, що тут малося на увазі, або ж небажання її розуміти.

Зокрема ж тому, що мої найголовніші критики виступали з позицій позасоветського українського досвіду, оперуючи відповідними цьому критеріями й аналогіями, що не мають нічого спільного зі специфікою підсоветської реальності України сьогодні, то вони висунули такі закиди, які можна пояснити передусім нерозумінням цієї специфіки. В найгіршому випадку, як це мало місце в виступі вже згаданого ред. Стиранки, це прибрало навіть форму досить демагогічного закиду в т. зв. «відмові від самостійництва», з приводу чого ще буде мова далі.

В ліпшому ж випадку це мало форму інтерпретації моїх поглядів на шляхи змагання за українські цілі в умовах СРСР, як нібито аналогічних до відомих із історії концепцій української реальної політики минулих часів, але в мене, мовляв, не досить послідовних і зрештою нереальних. У такому дусі, хоч і не в таких виразах, мовилося про деякі з основних тез моєї попередньої доповіді в її критиці д-ром Богданом Цимбалістим у газеті «Свобода» (21.-24. липня 1975 р.). Оскільки за своїм рівнем і тоном ця критика на це заслуговує, зупинимося на ній дещо більше.

4. «СОЮЗНА» ФОРМА СРСР, ЯК ФОРМА СОЮЗУ ДЛЯ ЗМАГАННЯ ЗА ДЕМОКРАТИЧНУ ПЕРЕБУДОВУ І... РОЗВ'ЯЗАННЯ СОЮЗУ

Передусім, розглядаючи мою тезу про розрахунок на власні сили, як єдиний вибір в українському змаганні за національні цілі в СРСР сьогодні, мій критик протиставив цьому, як щось нібито суперечне, мою ж тезу про те, що єдино реальною формою цього змагання нині є спільне з усіма народами СРСР (не виключаючи й російського) змагання за демократизацію й децентралізацію СРСР, що для українців означає зокрема змагання за українізацію і сувере-

нізацію України.

Називаючи це останнє «орієнтацією на демократизацію всередині СРСР», мій критик каже, що це, мовляв, «теж орієнтація на зовнішні процеси і сили»; і на цій підставі він дійшов до висновку про мою непослідовність у питанні орієнтації на власні сили.

Цей дивний і цілком неправильний погляд безперечно має своїм джерелом те, що мій критик дивиться в даному випадку на речі з позицій тих українців, які ніколи не були, або вже забули, що були тим, чим є тепер цілість українського народу на батьківщині, тобто — частиною т. зв. в нас на еміграції «підсоветського світу». Бо для тих українців, що були, як і взагалі для всіх нині українців на батьківщині, цілком очевидним є той факт, що ніяка розв'язка української проблеми в комплексі СРСР без загальної розв'язки проблематики цілого того комплексу, неможлива.

Адже, коли б навіть розраховувати на позасоветські зовнішні сили, тобто — на війну, то й тоді ніякого «визволення» України з СРСР без загальної воєнної поразки СРСР, як одного політично-мілітарного комплексу, не можна уявити. Коли ж мати на увазі внутрішню революцію — в розумінні збройної боротьби народу, то знову ж таки про якусь окрему, саму лише «українську революцію» в СРСР, без революційного стрясення і розхитання цілості комплексу СРСР (починаючи від його російського центру), ніхто говорити серйозно не може.

Самозрозуміло, що це ж саме ще більшою мірою стосується такого шляху українського самовизволення, як змагання власними силами за українські національні цілі в СРСР, тобто — за суверенність і українськість своєї республіки — через реалізацію належних українцям громадянських і національних прав, що є загальними для всіх громадян і націй в СРСР.

Оскільки реалізація цих прав можлива лише наслідком демократизації (та тим самим — децентралізації) СРСР (включно з уможливленням виходу союзних республік з СРСР), то змагання за демократизацію в СРСР за самою сво-

єю природою є загальним для всіх народів СР-СР, включно з російським народом (точніше ж, звичайно, з його демократичною частиною), незалежно від більших чи менших різниць між ними щодо остаточних національних цілей.

Спільним між ними (на етапі змагання за демократизацію) є незалежна від них (об'єктивно існуюча, як історично-політичний факт) зв'язаність їх путами однієї державно- та соціально-політичної системи, що їх (пута) розв'язати (як і розірвати силою) ні один підсоветський народ сам, без співучасті інших (не кажучи вже — наперекір опором інших) не спроможний.

Зокрема ж важливо ось що: ситуація зв'язаності народів СРСР уже наявною формою їх «союзу», що формально забезпечує їм союзно-конституційні права «суверенності», включно з виходом із союзу — це те, що фактично дає цим народам уже готову форму також для їхнього союзу в змаганні за перебудову цього союзу, аж до його розв'язання.

Таким чином, маємо в даному випадку справу не з вибором для українців в СРСР якоїсь, мовляв, «орієнтації» на якісь нібито «зовнішні процеси і сили», а з фактом приналежності українських національних сил в СРСР уже тепер до тих внутрішніх у комплексі СРСР «процесів і сил», що в сукупності становлять собою загальний підсоветський рух за демократизацію СРСР на базі його ж таки задекларованої, але не зреалізованої, союзно-державної схеми. До того ж (і це треба тут підкреслити) цей загальний внутрішньо-підсоветський рух з участю українців є вже фактом життя, як вислід самих актуальних вимог життя.

Той факт, що при цьому, наприклад, російські демократи типу Сахарова можуть мати на увазі, як свою остаточну ціль, сам перебудований на демократичних засадах справжній союз теперішніх формально «союзних республік з Росією — в інтересах Росії, а українські національні демократи (скажімо — типу Мороза) можуть мати на увазі це, як лише засіб для реалізації виходу України із Союзу — в інтересах самої України, — сам цей факт не заважає Са-

харову боронити перед цілим світом Мороза, а Морозові — поширювати свої самвидавні твори шляхом російського «Самвидаву», і тому подібне. Бо вони обидва розуміють те, про що, власне, й ідеться в моїй доповіді: що нині йдеться про перше і найголовніше — щсб зрушити наявний в СРСР стан речей з мертвої точки в напрямі демократизації через реалізацію незреалізованих прав, а не про щось інше, на що приїде наступна черга; бо інакше воно (це наступне) взагалі може ніколи не прийти.

Отже — ідеться про щось, що не стоїть у стосунку до українського змагання в СРСР, як щось зовнішнє в ряді інших зовнішніх факторів, які є до вибору, а йдеться про те спільне, з чим українці за сучасного стану речей, так би мовити, «приречені» на співпрацю. І вибір тут для політично думаючих (і бажуючих в українських інтересах конкретно діяти) українців поза Україною може бути тільки такий: визнати цей факт і відповідно до цього достосовувати свою політичну діяльність, або ж, вважаючи цей факт за такий, що «для нас», мовляв, не існує, і... підмінити реальну дію самою маніфестацією своєї декларативної вірності теоретичним принципам, без підстав для їх практичного застосування.

5. СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ САМОСТІЙНИЦТВО НА БАЗІ КОНКРЕТНОЇ РЕАЛЬНОСТІ УКРАЇНИ В СРСР

Ще більш дивною та навіть і просто недоречною є несподівана спроба мого критика розглянути висловлені в моїй доповіді погляди, як щось таке, що в його сприйнятті є, мовляв, тожне з концепцією Драгоманова 19-го сторіччя. Він навіть уточнює, що йдеться, мовляв, про концепцію, за якою — «українцям треба включитися в загальноросійський рух за перетворення Росії на демократичну державу», щоб тоді, мовляв, «одержати автономію», і тому подібне.

Мушу тут відразу ж зазначити, що я не поділяю панівного в нас на еміграції погляду націоналістів і консерваторів на Драгоманова та роллю його федералістичної концепції в розвитку

української національно-політичної думки. Бо український автономізм за федералістичною концепцією Драгоманова був історично зумовленою формою підготовки українського самостійництва на тому ступені національно-політичного розвитку, на якому було українство в підросійській «єдинонеділимській» дійсності драгоманівських часів 19-го сторіччя.

Також і сам драгоманівський федералізм, як тодішня програма демократичної децентралізації російської імперії, був історично необхідним етапом на шляху до пізнішого «розподілу Росії». І не випадково саме з кіл українських драгоманівців-соціалістів вийшли і Грушевський, і Петлюра, й інші провідники української національно-демократичної революції 1917-1918 років, і в змінених обставинах вони так швидко й природньо стали українськими державниками-самостійниками, творцями УНР і руйніками російської імперії.

Але після революції, розпаду російської імперії й постання української держави, скінчився назавжди той історичний цикл, у якому був актуальним драгоманівський автономізм — на базі не лише драгоманівського, а й будь-якого взагалі федералізму в рамках «Росії», «російської держави».

Цього факту не змінило й те, що українська держава у формі УНР перестала існувати, а на її місці виникла, інспірована російським комуністично-імперіялістичним центром (та шляхом його збройної інтервенції створена) Українська РСР, яка потім стала формально «союзною» т. зв. «суверенною державою» в складі «Союзу РСР» — на формально «рівноправних» засадах «союзних взаємин» з окремою Російською Федеративною РСР, як лише однією зі складових республік «союзу». Бо формально «суверенний» статус Української РСР у формально «союзній» (і нібито навіть «понаднаціональній»), а не російській федеративній, структурі «Радянського Союзу» — це був також вислід історичної перемоги ідеї самостійної державности України, яку мусила формально визнати й комуністична влада Росії та фактично піти з нею на компроміс.

Тому змагання за перетворення формальної суверенності Української РСР на фактичну — на підставі її формально існуючих національно-політичних прав (зокрема на вихід із СРСР) — це не рух назад, до автономії в якійсь «російській федерації», а рух уперед — до самостійності, яка в потенції вже існує, але яку треба лише реалізувати. Отже це сучасне українське самостійництво-державництво на базі конкретної реальності України сьогодні.

Нерозуміння цього, чи ще гірше — небажання це зрозуміти з боку моїх критиків-противників, як я вже зазначив, має своїм джерелом, так би мовити, зовнішній, а не внутрішній, підхід до справи змагання за українське усамотійнення в сучасній, конкретно підсоветській, українській реальності.

Бо відмінно від речників зовнішнього підходу, переважно з боку націоналістичних західноукраїнських чи взагалі не-з-підсоветських кіл нашої політичної еміграції, я і мої прихильники ставимо справу так: ніякої боротьба за українську самостійність має йти не з позицій абстрактної ідеї самостійної української державності і навіть не з позицій тієї чи іншої форми історично минулої нашої державності (хоч і те й друге, безперечно, має своє важливе морально-політичне значення), а з конкретної плотно-політичної позиції змагання за усамотійнення (тобто — «суверенізацію») тієї формально «державної» Української РСР, якою Україна є нині в її конкретній політичній реальності — там, де тільки й можна говорити про якусь дійсну боротьбу за це, отже — в комплексі СРСР.

Я й мої прихильники ставимо цю справу так не тому, що нам ось так подобається, а тому, що всяка боротьба взагалі можлива лише на конкретному ґрунті наявної реальності, а не, так би мовити, «поза часом і простором». А крім того — в такій реальності, якою є реальність сучасної України в комплексі СРСР, справу усамотійнення України українцям таки вигідніше (як із внутрішньо-політичних, так і з зовнішньополітичних міркувань) ставити сьогодні саме в площині розв'язки загальної проблематики

СРСР і саме на базі використання, як стартової позиції, формально «союзної» структури СРСР, а не в площині просто проблеми якогось такого «визволення України з-під гніту Росії» та таким чином «розподілу» (чи «розчленування») Росії (як це виходить із простого трактування СРСР, як звичайної «Російської імперії»).

Бо від «союзу», що передбачає право на вихід із нього, усамостійнення України через реалізацію цього права — це найпевніший шлях саме виведення української справи за рамки «внутрішньої проблеми Росії», тоді як ігнорування СРСР і підміна його «Росією» (як це властиве більшості концепцій українських політичних середовищ на еміграції) — це якраз повернення української справи назад, до ряду внутрішніх справ Росії, до явища «сепаратизму» і «розчленительства», що ставить Росію у вигіднішу позицію в українсько-російському змаганні не тільки в СРСР, а й на міжнародно-політичній арені.

6. ЗМАГАННЯ ЗА ЗМІНУ РЕЖИМУ, А НЕ «НАДІЇ НА ЕВОЛЮЦІЮ РЕЖИМУ»

А тепер щодо іншої, ще більш невідповідної, постановки питання в критиці моєї доповіді. До речі, я тут говорю зараз про критику д-ра Цимбалістого. Але це, що я вже сказав досі, а ще більше те, про що буде ще мова далі, є тим, що характерне для критики моїх противників взагалі. Зокрема ж те, про що буде мова далі, стосується і до критики ред. Стиранки, бо переважна більшість того, що писав з приводу моєї доповіді ред. Стиранка, це лише демагогічне окарікатурення того, що в нормальному критичному тоні висловив д-р Цимбалістий. І якщо я тут і далі зупиняюся в основному на аргументах цього другого опонента, не згадуючи першого, то тільки тому, що рівень і тон аргументації другого дозволяє на серйозну дискусію з нею, тоді як рівень і тон аргументації першого серйозну дискусію з нею виключає. Хоч дещо з приводу неї доведеться наприкінці таки сказати.

Отже — тепер ідеться про закид, немовбито я в своїй доповіді висловив таку, мовляв, «кон-

цепцію еволюційних змін», у якій маються на увазі якісь, мовляв, «надії на еволюцію советського режиму», з чим нібито пов'язане пропонуване мною «плянування нашої визвольної стратегії».

Мушу підкреслити відразу ж: не тільки в обговорюваній тут моїй доповіді, а й в усіх моїх опублікованих досі висловлюваннях на поточно-політичні теми, нема й мови про якісь «надії на еволюцію советського режиму». Натомість мова в мене йшла й іде завжди про щось цілком протилежне: про те, що в моїх дослівних виразах сформульоване точно, як саме «змагання за демократичну перебудову СРСР» і фактичне усамостійнення його складових «союзних республік» через їх «суверенізацію», що для нас означає передусім «суверенізацію й українізацію Української РСР», отже — її усамостійнення і, звичайно, також відповідну її демократичну «перебудову».

Щоб перекозатися в цілковитій протилежності концепції «змагання за демократичну перебудову СРСР» до концепції «надій на еволюцію советського режиму», досить лише звернути увагу на те, як в обговорюваній моїй доповіді дано відповіді на такі питання: які сили та за що й проти кого мають вести «змагання за демократичну перебудову», й яким чином таке змагання має відбуватися та яка його остаточна ціль?

Здається, ледве чи можна ще більше виразно підкреслити, ніж це зроблено в моїй доповіді, що сили, які мають вести змагання за демократичну перебудову СРСР і суверенізацію національних республік, включно з їхнім відокремленням — це національно демократичні сили самих підсоветських народів.

Отже в Україні — це ті самі українські сили, які це змагання там уже й ведуть, але їх побороє тоталітарний «советський» режим як, мовляв, «антирадянські» сили, хоч насправді вони демократично-радянські (а не фальшиво-«радянські») — в розумінні їхнього прагнення до

справді демократичні форми «влади рад», включно з її соціалістичним змістом. І ці сили, власне, змагаються за зміни, які в сумі своїй означають зміну режиму тоталітарної влади партії з її централістично-тоталітаристичними «советами».

Ідеться тільки про те, що саме змагання за ці зміни вимагає еволюційного його розвитку — в розумінні поступового наростання тиску народніх мас, бо тільки під силою такого тиску, а не з власної волі режиму, може дійти до бажаних народові змін — не за одним разом, а через накопичення відповідних змін у певному напрямі.

Але найперше, про що наразі йдеться — це те, щоб іще надто малі й слабкі нині серед нашого народу свідомі цього завдання сили поширити й посилити — через концентрацію зусиль у напрямі того, що я називаю в своїй доповіді «національно-моральною революцією свідомости». Це ж означає мобілізацію й активізацію потенційних сил народу навколо змагання за конкретні цілі щоденної боротьби за саме національне існування (опір русифікації, оборона громадянських і національних прав тощо).

Проти кого ж спрямоване це змагання — про це також аж надто ясно сказано в моїй доповіді, де чітко визначено, хто ворог, і точно названо його власним іменем. Дозволю собі знову зачитувати себе з попередньої доповіді:

«Наш ворог — російський імперіалізм у комуністичному ідеологічному оформленні. Конкретним же носієм цього імперіалізму є не цілий російський народ, а диктаторська кліка різнонаціональної компартії СРСР, що використовує російські шовіністичні тенденції і сили в своїх цілях. А сам же СРСР — це псевдо-„союзна” державно-політична форма, якою оформлено в категоріях комуністичної ідеології різнонаціональну, але централізовану, імперію під тоталітарною владою партійно-диктаторської кліки.»

Можна, звичайно, не погоджуватися з тим чи іншим елементом цієї формули на окреслення ворога, але не можна заперечити одного: в питанні про те, кого саме вважає автор цієї фор-

мули за ворога, проти якого має бути спрямоване змагання українських національних сил за демократичну перебудову СРСР і суверенізацію Української РСР — у цьому питанні тут не залишено жодної підстави для якогось сумніву.

А тепер дозвольте запитати: що ж інше являє собою окреслений цією формулою ворог, як не те, що в мові політичних узагальнень називається «советським режимом»? Чи не ясно, що коли СРСР окреслено, як «державно-політичну форму централізованої імперії під тоталітарною владою партійної диктаторської кліки», то в такому разі «змагання за демократичну перебудову СРСР і суверенізацію національних республік» не може означати нічого іншого, як саме змагання за ліквідацію «централізованої імперії» й ліквідацію «тоталітарної влади».

Адже запровадження демократії — це передусім децентралізація (і таким чином — дезінтеграція) імперії, а також — пряме заперечення (і таким чином — заміна іншою) тоталітарної влади (яка, зрештою, як я вже сказав, може бути демократично-радянською та навіть і з соціалістичним змістом). Кажучи ж стисліше, це все становить собою зміну нинішнього «советського режиму», а не його еволюцію без зміни самої його суті.

До чого ж тоді закиди щодо якихось, мовляв, «надій на еволюцію советського режиму», виходило б — надій на ласку для народів з боку самого режиму, чи що? Чи, може, щось подібне можна вивести з того, що в моїй доповіді відноситься до питання про те, яким же чином має відбуватися змагання за демократичну перебудову СРСР і суверенізацію національних республік, стже — усамостійнення України? Розгляньмо ж спеціально й цей момент у моїй доповіді.

7. МИРНИЙ НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ ОПР, ЯК ФОРМА ЛЕГАЛІСТИЧНОГО ДЕМОКРАТИЧНОГО РУХУ В СРСР

Як і більшість представників того підходу до підсоветської проблематики сучасної України, що його я назвав зовнішнім підходом, мої кри-

тики, розглядаючи мою чисто «внутрішньо-під-советську» концепцію змагання за демократичну перебудову СРСР, говорять фактично про щось інше, ніж говорю я.

Вони пишуть про це, як про «боротьбу, ведену легальними засобами», явно маючи на увазі те, що є легальним за офіційним советським розумінням «легальности», тобто — те, що дозволено владою.

Натомість я в своїй доповіді, окресливши поняття «формально-легальний» той рух за громадянські й національні права, який виник в СРСР від 60-х років, далі охарактеризував його як лише «демократичний рух на легально-конституційній базі», але ніде в своїй доповіді не вживав терміну «легальні засоби» на окреслення методів цього змагання. Визначаючи ж цю форму змагання, як «єдину до вибору» нині, я скрізь послідовно вживаю іншу термінологію, а саме: «змагання мирним ненасильницьким шляхом», «ненасильницька боротьба», і нарешті — «шлях демократичної революції мирними ненасильницькими засобами».

Ця різниця термінології ніяк не випадкова. Визначення засобів дії, як мирної ненасильницької боротьби, що за своєю суттю є демократичною революцією ненасильницькими засобами, — це те, про що я вже роками говорю в усіх своїх доповідях і публікаціях.

Річ бо в тім, що формально-легальне конституційне змагання в умовах свавілля влади в СРСР, яка, всупереч своїй же власній конституції й навіть формальним законам, репресує людей за це змагання, мусить відбуватися в таких фактично нелегальних в СРСР формах, як «Самвидав», апелювання до світової громадськості за межами СРСР та взагалі — шляхом застосування в практиці тих норм громадянської поведінки, які в теорії є законними, а в дійсності заборонені.

Таким чином той «легалізм», про який ідеться в моїй доповіді, стосується тільки самих тих формально-легалістичних підстав «змагання за демократичну перебудову», що їх дає сама схема т. зв. «радянської демократії» за конституцією і

задекларованими засадами «Союзу РСР».

Щождо практичних засобів ведення цього змагання, то йдеться тільки про те, щоб вони лише відповідали формально легальним підставам змагання та мали мирний, ненасильницький характер, незалежно від того, що в умовах сваволі влади вони будуть нею фактично нелегально переслідувані, як нібито «нелегальні». Власне, в тому й полягає суть мирного ненасильницького опору, щось тією стороною, яка діє насправді нелегально (і тому політично неморально) була сама влада, а щоб опір ішов на легальних тому морально сильніших політичних підставах.

До речі, «мирний ненасильницький опір», як це мусить бути відомо кожному, більш-менш ознайомленому з політичною літературою новітніх часів — це широко вживане поняття (по-англійському — «пісфул нон-вайолент резістенс») на означення також широко відомої форми боротьби поневолених за свої людські й національні права, зокрема ж — боротьби колоніальних націй за своє визволення.

Хоч історія цієї форми визвольного змагання є дуже давня, проте в новітні часи вона найбільш стала відома в світі в зв'язку з антиколоніальним рухом ненасильницького опору Індії під духовним проводом Магатма Ганді, і саме цей рух став базою індійського національно-морального відродження й усамостійнення.

В різних національних відмінах ця ж форма опору лягла в основу змагання й інших колоніальних народів, підготовивши їх морально-національно до організованої боротьби за свою свободу також в інших формах боротьби, коли для цього виникли відповідні внутрішні й зовнішні передумови.

В Америці ж у формі мирного ненасильницького опору розвивався рух за права негрів під проводом Мартіна Лютера Кінґа та його послідовників. Так само формою мирного ненасильницького опору є реформістський робітничий рух в усіх країнах світу.

Морально-політичні засади мирного ненасильницького руху опору полягають зокрема в то-

му, що в ньому, власне, нема й неможливе протиставлення мети й засобів руху, бо фактично одне і друге в цій формі руху є те саме. Визначаючи за мету, наприклад, здійснення певних засад суспільного співжиття та поведінки людей, визнаючи ціх засад мають просто застосовувати їх у практиці своєї власної поведінки в суспільному житті, цим зачинаючи від себе ті зміни, за які вони змагаються.

Цю єдність мети й засобів у мирному ненасильницькому русі опору в наш час теоретично розробив зокрема відомий англійський письменник-філософ Олдос Гекслі — в присвяченій цьому книзі під назвою «Цілі і засоби».

В русі ж за громадянські й національні права в СРСР цю єдність мети й засобів яскраво втілено в діях усіх учасників руху. Бо вони на підставі відповідних статей радянської конституції та відповідних точок Загальної Деклярації Прав Людини (чи інших, зобов'язуючих також СРСР, міжнародно-правових документів, зокрема проголошень Об'єднаних Націй) діяли (і ще далі діють) так, як ті статті, точки й документи дають підстави діяти. Тобто — вони просто використовують свої, формально й морально належні їм, права на висловлення своїх думок і домагань, поширення їх у писаній формі тощо.

Оскільки ж в СРСР порушення владою всіх цих конституційних статей і точок та міжнародно-правових документів прикривається тотальною брехнею словесного їхнього визнання і пошанування, то з цього цілком послідовно виникла морально-політична концепція руху опору саме цій брехні — просто через «неучасть у брехні», — концепція єдності слів і діла, яку зокрема дуже стисло й вичерпно сформулював Солженіцин у своєму есеї «Не жити брехнею!».

В українській же дійсності в СРСР така ж морально-політична концепція єдності слів і діла лежить в основі національного опору на легально-конституційній базі.

В цьому полягає зокрема спроба групи юристів на чолі з Левком Лук'яненком перейти від слів про «право на вихід України з СРСР» до перетворення їх на конкретне діло — через іні-

ціятиву ставлення цього питання на всенародне обговорення.

У цьому ж полягає й морально-політична велич позиції Валентина Мороза, що висунув (у своєму есеї «Серед снігів») тезу про зачинання національного опору системі брехні й насильства власним прикладом опору, отже — з єдності слів і діла у своїй власній національній поведінці.

І в цьому, власне, полягає також ключ і для концепції масового національного опору в Україні — опору русифікації й денационалізації, а тим самим — руху за українізацію Української РСР.

Цей масовий рух за цією концепцією фактично мав би бути просто масовим поширенням явища індивідуального дотримання кожним українцем зокрема простої засади, гідної національної поведінки, аналогічної до засади «неучасті в брехні», а саме — неучасті в русифікації, своїм добровільним достосуванням до неї (наприклад — у практиці шкільної освіти своїх дітей), бо формально-легально, згідно з конституцією й усіма наявними законами, українець щодо цього в Українській РСР таки має вибір.

Оце все якраз і є те, про що йдеться в моїй доповіді, де мовиться дослівно про «таку форму конституційного змагання за права й свободи в СРСР, як перетворення своїх формальних прав і свобод на фактичні — шляхом практичного вживання їх самим у дії».

Це ж саме в моїй доповіді узагальнено в стосунку до цілості змагання за демократичну перебудову СРСР — у вигляді формули «демократичної революції мирними ненасильницькими засобами, серед яких головним засобом змагання за революційні своїм змістом зміни стає сама ідея і практика демократії в дії».

І коли при цьому за головний елемент такого шляху змагання я вважаю те, що в своїй доповіді я називаю «морально-національною революцією свідомості», в якій йдеться про «здобуття національної самостійності в самих собі», то конкретно це означає ось що: **найперший відтиск фронту боротьби за українську самостій-**

ність в СРСР — це власна національна поведінка кожного українця, зокрема в стосунку до таких найелементарніших цілей, як опір русифікації, збереження і плекання української мови, неучасть у брехні офіційної національної політики і послідовне використання своїх конституційних громадянських та національних прав.

Якщо свідомість цього стане масовою і практично застосовуваною в Україні, то цей тиск української національної сили буде настільки відчутним в СРСР, що це не залишиться без наслідків — і в розумінні вимушеної цим іншої поведінки влади, і в розумінні морального скріплення самої слабкої нині української нації. Бо ж, як сказано в моїй доповіді, — «народ без власної держави виростає в повноцінну націю лише в процесі постійної боротьби за своє національне існування».

8. ТЯЖКИЙ І ДОВГИЙ, АЛЕ ЄДИНИЙ ШЛЯХ ДО ВИБОРУ

Але, — каже мій критик, — «наївно думати, що Москва буде спокійно приглядатися, як наша національна особистість кріпшає», і т. д. Тому, мовляв, «плянувати нашу національно-визвольну стратегію на таких побажаннях небезпечно».

Звичайно, ворожість Москви і відповідні репресивні заходи супроти українського національного руху у формі мирного ненасильницького руху опору — це річ самозрозуміла й очевидна. Але цього я й не думав заперечувати, а тим більше — не враховувати. Інакше б я не говорив би у своїй доповіді про те, що «це довгий і нелегкий шлях». Одначе, як і в своїй попередній доповіді, мушу ствердити ще раз, що «це такі єдиний шлях, що нині є, і він єдино певний». Чому? Бо альтернативою до нього в даній ситуації може бути тільки одно з двох: або самогубна пасивність, яку ми безумовно відкидаємо, або ж збройно-революційна боротьба чи терористично-бойова дія, ведена організованим підпіллям.

Але в такому разі постає питання: якщо «на-

ївно думати, що Москва буде спокійно приглядатися, як наша національна особистість кріпшає», то чи не буде просто безглуздя думати, що Москва допустить до будь-якої можливості організованої з підпілля підготовки збройної боротьби, відповідного озброєння народніх мас і успішного проведення збройного виступу чи терористичних акцій тощо?

Як відомо, тоталітарна влада в СРСР тотально знищує масовим терором навіть і найменшу спрєбу бодай самого задуму збройного виступу проти неї. Ба більше: вона спеціально вживає різних провокаційних заходів, щоб лише мати нагоду звинувачувати в задумі збройного виступу чи терористичного акту проти неї кожного зі своїх, навіть лише потенційних противників.

Як же за такого стану речей можна взагалі поважно говорити про збройну форму боротьби та ще в самій Україні — в умовах мирного становища в СРСР? Інша справа — можливість збройної боротьби в разі війни, та й то лише в разі не вигідного для СРСР перебігу війни. Та, знову ж таки: оскільки війна від нас — і «там» і «тут» — не залежить, а її перебіг та наслідки можуть бути протилежними нашим сподіванням (як це вже й було у випадку другої світової війни), то саме до цього варіянту найкраще пасують слова мого критика про те, що «плянувати нашу національно-визвольну стратегію на таких побажаннях небезпечно».

У висновку залишається тільки єдиний вихід: мирний ненасильницький опір на формально-легальній і морально-політично вигідній базі використання внутрішньо-підсоветських суперечностей. Бо хоч цю форму змагання тоталітарна влада також поборює й буде поборювати своїми методами насильства, але ж це не те саме, що поборювання збройної боротьби тотальним терором.

Збройна боротьба — це акт остаточного рішення: або — або. Тому розгром збройної боротьби — це завжди катастрофа. А мирний ненасильницький опір — це тривалий процес, у якому постійно є то частинні перемоги, то частинні поразки. І цей процес, якщо він охоплює ма-

си, фактично незнищений і невпинний. А головне — в ньому постійно виростає свідомість сили народу і його воля до остаточного змагу, — який, зрештою, в разі відповідних передумов, очевидно, може бути й актом збройної боротьби.

9. «ТАМ І ТУТ» — ПО-РІЗНОМУ, АЛЕ РАЗОМ

Нарешті — останній критичний закид мені, що вимагає рішучого заперечення. Це закид, що в моїй доповіді, мовляв, є якась нібито — «вимога, щоб еміграція включилася в боротьбу народу на рідних землях за свої права — боротьбу, ведену легальними засобами». Слушно вказуючи на «беззмістовність» такої вимоги, мій критик чомусь не звернув уваги на те, що цей закид «власне» є беззмістовний у застосуванні до того, про що саме йде мова в моїй доповіді. Бо ніякої «вимоги, щоб еміграція включилася в боротьбу народу на рідних землях легальними засобами» насправді в моїй доповіді нема і така думка мені чужа.

Кожен, хто прогляне ще раз текст моєї доповіді, надрукованої в чотирьох періодичних виданнях Америки, Канади й Європи, може легко переконатися, що в ній (як і в інших моїх друкованих виступах) ідеться не про «включення» еміграції «в боротьбу на рідних землях», а про щось зовсім інше: про достосування діяльності політично-активної частини нашої еміграції до завдань, що випливають із того стану речей і тих форм змагання за українські національні цілі, які становлять сьогодні українську політичну реальність на батьківщині.

Конкретно ж ідеться зокрема про висновки для еміграції з тієї реалістичної оцінки власних національних сил (тобто — усвідомлення їхньої слабости) і з тієї оцінки нашого зовнішньо-політичного становища (тобто — усвідомлення нашої зовнішньо-політичної самотности та потреби визволитися від ілюзій щодо зовнішніх сил), що диктує саме такий шлях змагання за українські національні цілі, яким воно вже йде та має розвиватися далі на батьківщині. Але це означає не «включення» в те змагання, а лише відповідне служіння йому поза межами батьківщини в

ролі допоміжного чинника.

Про те, що це не означає ідентичних форм і засобів політичної праці на батьківщині й на еміграції, а тільки єдність вихідних позицій і засад, сказано зокрема в тій, уже цитованій тут, частині моєї попередньої доповіді, де мовилося про спільну відповідальність українців «там і тут» за дальшу долю нашої нації в цей критичний для неї час. У висновку ж із цього в мене зокрема зазначено (цитую ще раз): «тут і там — по-різному, але разом, мусимо взяти на себе цю відповідальність».

Звичайно ж, це «по-різному, але разом» вимагає відповідного достосування політичної праці на еміграції до завдань, що впливають із характеру і напряму змагання на батьківщині, і про це сказано в заключному розділі моєї доповіді в таких словах: «Потрібна така демократична перебудова нашого організованого політичного життя на еміграції, щоб воно було якнайбільш відповідним для найефективнішої праці в ролі допоміжного чинника змагання нашого народу на його, єдиному нині до вибору, шляху на нашій батьківщині.»

— о о о —

Оскільки про конкретні форми й деталі праці на еміграції в моїй доповіді не було мови, то це, власне, й стало приводом для деякого з моїх особливо несумлінних противників, щоб вигадувати на цю тему найнесусвітніші речі, підсо-вуючи це у вигляді здогадних моїх висновків.

Найбільш безвідповідальним у цьому сенсі виявився, звичайно, вже згадуваний ред. Стиранка, який дописався аж до того, що вигадав навіть якусь, за його словами, — «пропозицію Гришка, щоб і українська еміграція застосувала ту саму тактику боротьби» (яку застосовує легалістичний рух на батьківщині), «тобто (продовжує він) зрезигнувала на практиці зі свого гасла самостійности» і т. д.

Ну, що ж? До того, що тут уже було сказано мною про українське самостійництво у формі змагання за демократичну перебудову СРСР і суверенізацію Української РСР цим шляхом, уже мало що можна додати. В кожному разі

для ясності лише зазначу: концепція такого змагання не тільки не суперечить, як боїться мій противник, «гаслові самостійности» української еміграції, а навпаки: тільки в відповідності до цієї підсоветської форми змагання за українську самостійність, тільки в достосуванні своєї самостійницької діяльності до цієї вітчизняної форми змагання — зможе «гасло самостійности» української еміграції стати чимось суттєвішим, ніж тільки самим «гаслом» без конкретного змісту, як це воно практично є нині.

Щождо вигаданого моїм противником «зречення зі свого гасла самостійности», то в моїй попередній доповіді якраз навпаки — спеціально наголошено незмінність самостійницьких цілей зокрема тієї частини української політичної еміграції, яку репрезентує автор цієї доповіді, окреслюючи її як опозиційну до тієї, що за визначенням автора являє собою в нас «консервативно-націоналістичну більшість».

Висловлюючи власне опозиційну (щодо поглядів цієї більшості) думку, я в своїй доповіді зокрема зазначив: «Опозиційна щодо цього думка ніяк і ніскільки не є заперечною щодо таких питань, як остаточні максимальні, самостійницькі українські цілі, та навіть і щодо революційного шляху боротьби. Щодо цього не може бути ніякого сумніву.» І це те, що я можу тут хібащо підкреслити ще раз.

А як щодо тактики — «там і тут»? Абсолютно безглузде припущення мого противника, що я мав на увазі щось таке, як вигадана «пропозиція, щоб еміграція застосовувала ту саму тактику боротьби» (що застосовується в підсоветській дійсності). Ні, тактика взагалі в різних обставинах і в різний час може бути дуже різною навіть і в самій підсоветській Україні. А на еміграції вона, самозрозуміло, буде відмінна від підсоветської вже хоча б тому, що її тут треба застосовувати не до підсоветських, а до міжнародних чинників і світової громадсько-політичної думки.

Та тут, власне, треба звернути увагу на такий факт: саме для успішної української політичної еміграції на міжнародньому форумі ни-

ні, як ніколи досі, потрібна перебудова цієї діяльності в напрямі її якнайбільшої відповідності до тих морально-політичних засад, на яких розвивається в підсоветській дійсності український рух опору на базі домагань демократизації СРСР і суверенізації Української РСР. Адже цей конститутційно-легалістичний рух оснóвується також на тих міжнародньо-правових актах та відповідних проголошеннях Об'єднаних Націй, що зобов'язують СРСР, включно також із зобов'язаннями на таких форумах, як останній у Гельсінках.

Тому виступати в обороні українських прав сьогодні й завтра з якимось ефектом реально можливо лише на базі пов'язаності з відповідними їм легалістичними вимогами речників народу на батьківщині. І саме тому щодалі важливішою стає потреба активізації в загальному розподілі сил і зусиль української політичної еміграції саме тих сил серед неї, що виступають за відповідні до цього перебудову й зміни в організованій цілості нашого політичного життя поза Україною

Михайло ВОСКОВІЙНИК

Чи треба відректися від Л. Плюща і П. Григоренка?

**З ПРИВОДУ ДОМАГАННЯ В. МОРОЗА, ЩОБ УРДП
ВИСТУПИЛА ПРОТИ Л. ПЛЮЩА**

«Я буду з тими українськими силами, які не бояться захищати своєї святині, які не бояться виступити. ОУН не боялась виступити проти Плюща... Чи буде мати відвагу УРДП? Якщо вона виступить тепер, я буду її шанувати, якщо ж вона буде боятись Плюща, я не буду її шанувати.»

(В. Мороз, «Свобода», 13. липня 1979 р., стор. 3)

* * *

Домагання Валентина Мороза, щоб УРДП виступила проти Леоніда Плюща, вимагає від нас умотивованої відповіді, бо стосується це не лише засадничо-програмових і тактичних принципів, на яких стоїть УРДП у своїй 35-літній практиці, а стосується це практикування демократичних принципів у житті українців взагалі.

Домагання В. Мороза тісно в'яжуться із засадничим питанням наших поглядів на майбутній устрій в Україні: чи він буде демократичний із свободою для всіх, а чи він буде тоталітарно-диктаторський із свободою і привілеями тільки для «вибраних».

Домагання виходить від одного дисидента до другого, які обидва принесли себе в жертву спільній ідеї боротьби за людські права і державну незалежність України, що єднає всіх нас із ними, незалежно від їхніх соціально-політичних уподобань. Цього вже вистачає, щоб відкинути домагання В. Мороза проти Л. Плюща як неоправдане, нераціональне і не на часі. Адже ж не відречення одного дисидента від другого чекають сотні й тисячі інших, менш

щасливих досі борців-героїв, що даліше караються в СРСР, від їхніх учорапніх співкамерників. Також не ворожнечею між дисидентами заімпонуємо міжнароднім чинникам, які хотіли б евентуально допомогти іншим в'язням. Не цього сподіваємося й ми, давніша еміграція.

Що ж такого важливого сталося, що спричинило таке драстичне домагання В. Мороза? Леонід Плющ, як розповів нам В. Мороз у своїй промові в Елленвіллі, нібито відмовився покласти вінок на могилу сл. п. С. Петлюри разом з Морозом, а в газеті «Ліберасіон» назвав Петлюру антисемітом. Якщо Л. Плющ думає так про Петлюру, то це його велика помилка, бо він уже мав досить часу, щоб познайомитися на еміграції, якщо робить такі гострі судження, із об'єктивною історією України, щоб знати, з яких причин Кремль та інші комуністи робили і досі роблять з Петлюри антисеміта, пославши на нього вбивцю Шварцбарда. І все ж відмова Плюща не являється достатньою причиною для В. Мороза ні оголошувати йому «війну», а ні для нас піддавати Л. Плюща остракізмові, а ні тим більше Морозові узалежнювати своє ставлення до УРДП (як також до інших організацій і часописів) від того, чи виступить вона проти Плюща. Це є також помилка, як наслідок недостатнього знання демократичних принципів зі сторони В. Мороза.

Не існує достатньої причини для «війни». А головне нема оправданної доцільности, бо, як уже було сказано, не такої «активности» сподіваються ув'язнені, а з ними й ми на свободі, від цих тепер вільних дисидентів. Ми сподіваємося від Мороза у сто разів більшого, ніж його виступ в Елленвіллі. Ми не проти критики різних «естаблішментів», бо це вийде їм і цілій громаді на користь. Але ми також маємо право вимагати від Мороза не «внутрішньої війни», а його концентрування на зовнішніх акціях, на позаукраїнських фронтах, якщо він хоче їздити, а не бути професором, а головне дослідником, у Гарварді. Цього вимагають інтереси боротьби з советським колсніялізмом й інтереси збереження дисидентського руху, а Української

Гельсінської Групи в Києві, зокрема. Про це ж виразно нам говорив сам Мороз у перші дні по приїзді в журналі «Сучасність» (ч. 6/222, стор. 68): «Українська Гельсінська Група — це справжня квітка, яка виросла серед снігів, і українська громадськість у вільному світі повинна зробити все, щоб її зберегти».

УРДП вважає своїм святим обов'язком стрияти та докласти і своїх зусиль для збереження і розвитку цього руху в Україні, бо нас еднає з цим рухом те, що ним «одверто ставиться питання про самостійність України і про неспроможність комунізму як системи» (В. Мороз, там же, стор. 67). Чи не є це достатня причина просити В. Мороза не створювати «війни» над справами, подібними вінкові, коли він доречно кличе нас до виконання фундаментальних завдань, до яких потрібно рук всіх українських державників. Це й ще одна важлива причина, щоб ми сказали на його домагання відмежуватися від Л. Плюща наше тверде «Ні!».

Ні, не відречемося ми ні від Плюща, ні від Григоренка, ні від Мороза, бо відречення від будь-кого з цих державників-самостійників означало б відречення від головного нашого кредо — від демократії, від права людей мати свою окрему думку, а ще головніше, від перспективи змобілізування потенційних різноманітних державницьких сил в Україні й СРСР для боротьби за українську незалежність.

Які ж потенційні визвольні сили відображують в собі названі три особи?

Леонід Плющ — походить із глибини народньої маси підсоветського формування, що приходить до ідеї самостійності на ґрунті глибоких протиріч між об'цяючими доктринами і реальною дійсністю. Відштовхнувшись від інтернаціоналізму советського, стає на позиції гуманістично-українського інтернаціоналізму, з Україною в центрі, а то й на чолі цього процесу. Як виразника прагнень, бодай частини, інтелектуальної еліти підсоветської України до гуманності й справедливості, його вплив і значення тепер і в майбутньому розвитку подій може виявитися неоціненним. Своєю автобіо-

графічно-філософською книжкою і публіцистикою в чужоземній пресі зробив уже непроминальну працю для розвінчання комуністичної системи і колоніялізму в Україні.

Генерал Петро Григоренко — виразник прагнень до змін у всесоюзному масштабі, як реальної передумови для здійснення суверенності України. Репрезентує потенційність такого явища, як майбутнього переходу мільйонів військовиків, адміністраторів і службовців від всесоюзного патріотизму до суто українського, від «всесоюзної людини», розкиданої по всьому СРСР, до громадянина окремої республіки. Значення цього процесу для української боротьби особливо в початковій стадії (щоб крига таки рушила!) дуже важливе. Важливе воно і в кінцевій стадії боротьби за державність через навернення «всесоюзної людини» («советского человека») до свого національного пня. Зрушення цього процесу з мертвої точки уже тепер у міжнаціональному аспекті являється вирішальним. Чому? Якщо достатньо генералів, офіцерів, адміністраторів, «апаратчиків» буде по нашій стороні, то Україна виграє. Якщо проти — то перспектива масакри українських борців забезпечена. Люди, як Григоренко, є показником, що наша справа жива! Варто пригадати, він був серед найперших відважних, що започаткували рух опору в Москві та прилучилися до Гельсінської Групи в Києві, зрезигнувавши з усіх привілеїв, що генеральське звання забезпечувало йому. Чи не є це багатобачуюче явище для України?

Валентин Мороз — духово виріс у Львові, а перед цим на Волині в часах, коли кінчалася УП-івська боротьба. Поеднує в собі два елементи — Донцова і досвід комсомолу. Перебування довгими роками в ізоляції в концтаборах спонукувало до роздумувань над українською проблемою у абстрактних категоріях під впливом ледве застосовних до підсоветського реального життя донцовських ідей. Як інтелектуал, Мороз блискучий у критичному аналізованні явищ, що витікають із колоніального становища України й інших республік. І все ж Мороз є

лише частиною широкого спектру сучасної України. За його власним окресленням, він є представник консервативно-націоналістичного мислення якого знаходяться головним чином на західно-українських землях.

В самій різноманітності окреслених осіб, з їхніми окремими світоглядом, відмінністю походження і виховання, різними службовими становищами в советському апараті, включно з їхнім членством в комуністичній партії, чи в комсомолі, відображуються реально існуючі потенційні державно-творчі сили в Україні і СР-СР, тобто всі вони репрезентують важливу частину українського спектру рушійних сил для визвольної боротьби, хоч поза ними, звичайно, існують ще інші класи, групи і течії.

До всіх них УРДП відчуває свою спорідненість, бо люди, що творили УРДП і що знаходяться в ній тепер, є різні за походженням і переконаннями, але тримає їх разом ідея української державної незалежності і демократичного устрою в тій державі. Ми перейшли через ті самі життєві «школи» під більшовиками, що й теперішні дисиденти, тільки кілька десятиріч раніше. Ми вже мали достатньо часу, щоб переконатися на підставі досвіду під двома тоталітарними режимами (советським і нацистським), що і українська диктатура не буде багато кращою, як чужа. Тому ми принципово за демократію в незалежній Україні. І ось цей демократичний принцип диктує нам толерантність до інших думок і навіть помилок серед брців за ту ж саму ідею.

Ми радуємося присутністю серед нас В. Мороза, але у рівній мірі і наявністю Григоренка, Плюща, Світличної, Вінса і т. д. і будемо все робити з переліченими особами, щоб і Лук'яненки, Руденки, Тихі, Чорноволи та інші теж були серед нас, бо одними Морозами, як спеціфічною школою думання, Україна не переможе. Не допоможуть нам і «уніформовані колони», бо не ті тепер часи. Колони мусили б бути там, а не тут по Елленвіллах. Тутешні мусили б бути по університетах. До речі, ми салютуємо елленвіллівським колонам (краще, бодай, щось,

як нічого!), але ми по-справжньому салютували б їм, якби ті колони «марширували» по університетських лекційних залах і бібліотеках, а потім з дипломами у своїх ключевих професіях, бо тільки це є реальною зброєю у тутешній ситуації, як це робить, до речі, жидівська молодь. Нам треба «лупати скалу», ім'я якій СРСР, ти ми міжнародніми засобами і на такому рівні, як це роблять Солженіцини, Сахар'ви, Буковські, Плющі, Григоренки (тобто інтелектуальною працею). Без цього ніякі колони до України не дійдуть!

І ще раз підкреслюємо: ми глибоко шануємо і подивляємо всіх дисидентів, з Морозом включно, бо щойно на базі всеукраїнської єдності різноманітностей всіх відтінків української думки криється наша сила і одинока перспектива визволення. Повторюємо, у єдності різноманітностей, якщо хочете за принципом американського плюралізму, знаходиться через це наша відповідь Валентиніві Морозові з нашим твердим і осмисленим «НІ!»

Не відречемося ми ні Плюща, ні Григоренка, ні Світличної, ні Мороза, ні інших дисидентів! («Українські вісті» ч. 29-3./2362-2363 за 25. 7. і 1. 8. 1979)

Михайло ВОСКОБІЙНИК

Умертвлення Державного Центру УНР: для чого і якими засобами?

Грішити мовчанням, коли треба протестувати, перетворює людей у боягузів.

А. Лінколн

Часи політичного романтизму давно минули і зараз всякі його прояви є суспільною хворобою хуторянства та провінціалізму. Сучасна свідомо Україна вже виросла з штанців донцовщини та комсомолу.

Л. Плюц («УВ» ч. 32/2365)

Малий народ той, у якого малі думки.

Т. Масарик

Від автора: Стаття написана для перед'їздової дискусії членів і симпатиків УРДП у зв'язку з наближенням її VIII-го З'їзду, що відбудеться 24.-25. листопада 1979 р., та II-го З'їзду УДР, що відбудеться наступного року. Ця стаття є також частковою відповіддю на виступ М. Лівичького на т. зв. 8-й сесії УНРади, що був надрукований у «Свободі» за 19., 20. і 21. липня 1979 р., в якому він безпідставно атакував УРДП й УДР, перекутивши справжні інтенції цих організацій. Стаття пропонує нашу відповідь на актуальне тепер питання: «Що далі?».

1. ПРИНЦИП ЄДНОСТИ РІЗНОМАНІТНОСТЕЙ — КЛЮЧ ДО ЕФЕКТИВНОСТИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИЗВОЛЬНОГО ФРОНТУ

У статті «Чи треба відректися від Л. Плюща і П. Григоренка?» («УВ», 1. 8. 1979 р.), ми обстоювали погляд, що спасіння для поневоленої нації не у «д. машній війні» між «більшими» й «меншими» патріотами, а у «всеукраїнській єдності різноманітностей всіх відтінків української дум-

ки». В цьому садинок «криється наша сила й садинок перспектива визволення».

Але теза «єдності різноманітностей» у визвольній боротьбі у ще більшій мірі стосується давнішої еміграції, що мала вже досить часу щоб переконатися у ефективності єднання сил, цього найбільш раціонального принципу для поневоленої нації. Було б неоправдано «повчати» новоприбулих, якщо б ми не керувалися цим же принципом у нашій власній самоорганізації і в ставленні до інших складників українського політичного життя.

Цього принципу дотримувалася Українська Револуційно-Демократична Партія на протязі свого 35-річного існування. На ньому вона виросла і з цим вона виявилася високо респектованою формацією, бо цей принцип відповідав винятковому досвідові східної еміграції, навченою жорстоким життям під радянським режимом. При її найактивнішій участі єдність різноманітностей уже була блискуче зреалізована незабаром після 2-ї світової війни, коли значна частина повійнової еміграції з усіх земель України й усіх політичних напрямків (за винятком одного) стала на плятформу створення **коаліційного демократичного визвольного центру** у формі **УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ** на базі екзильного уряду УНРеспубліки. Цей уряд, що перебував до 2-ї світової війни у Варшаві й мав досить вузьку базу, бо був монопольно у посіданні президента (Голови Директорії) Андрія Лівійського і маленької групи його прибічників, дістав з 1948 р. широку підбудову завдяки створенню УНРади, як найвищого репрезентанта еміграційної України. З того часу реорганізований Державний Центр УНР витримав досить довгу пробу ефективності, бо масова підбудова, яку він дістав, перетворила його на довий час у авторитетний діловий центр. У цьому було велике й унікальне досягнення української демократії, що показала свою здібність до єднання між собою в ім'я вищих державних інтересів. Це був прообраз того шляху, яким тільки й може і мусить іти наростання визвольних сил тепер і в майбутньому, тут, у вільному світі, й

там, в Україні та СРСР.

Цей минулий блискучий досвід застосування принципу єдності різноманітностей мусив би бути й далі ідеальним способом організації українських визвольних сил, бо він зводить «домашні війни» до мінімуму та концентрує енергію на зовнішні фронти. Цей шлях виключає пережитки донцовщини, як школи брутальної нетерпимости до інакшесудуючих у тому ж таки таборі українських державників-самостійників.

2. КГБ МУСИВ ЗРУЙНУВАТИ ПОТЕНЦІЙНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИЗВОЛЬНОГО ЦЕНТРУ

Чи не ясно, що наш поневолювач мусить пусткати в хід всю його винахідливість, щоб цей першорядний засадничий принцип єдности українських сил ніколи не був зреалізований, а якщо будь-які кроки в цьому відношенні були досягнені, то треба їх зруйнувати засобами КГБ, використовуючи «амбітність», а то й глупоту безоглядних «шукачів за почесями».

Якщо органи КГБ фізично зліквідували лідерів двох українських визвольних середовищ пп. Л. Ребета і С. Бандеру, щоб знешкودити їхню потенційність прямими атентатами, але на цьому ж і піймалися, то нема сумніву, що такий авторитетний демократичний визвольний центр, яким ДЦ УНР став після 1948 р., не міг не бути на листі тих українських інституцій, які треба було зліквідувати. Не виключено, що смерть І. П. Багряного, лідера УРДП і УНРади, що сталася у загадково-містерійних обставинах, була уже частиною походу КГБ проти ДЦ УНР, і проти УРДП, як потенційного фактора тоді ще найновішої еміграції з УРСР. Нема сумніву, що советські органи, навчені своїм провалом із Сташинським, перейшли до застосування більш «тонких» методів для ліквідації ДЦ: чому б не руйнувати цю інституцію при допомозі втискання в неї своїх людей, які б стимулювали політичне самогубство безталанних мисливців за почесями, що у своїй сліпоті, а то й дурноті готуві «спалити» Рим. Чому б не витворювати до безконечности «внутрішні завдання» для ДЦ і

всього демократичного сектора еміграції, щоб ніколи в неї не було часу, наприклад, для підтримки такої визвольної-ключової справи, як ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ в Україні — головної тепер форми боротьби за права України, — або щоб не було часу для мобілізування західньої публічної opinio проти геноциду й етноциду українського народу засобами тотальної русифікації та переселювання.

Державний Центр УНР, нема сумніву, став жертвою антиукраїнських сил. Із колись авторитетного коаліційного визвольного центру, що втішався масовою підтримкою, ДЦ став на наших очах умертвленою інституцією. Серйозність цього занепаду в тому, що він компромітує ефективність ідеї єдності, компромітує демократичний табір, компромітує всю еміграцію перед західнім світом, що еwentуально хотів би виявити симпатію до нашої справи, і, нарешті, підриває авторитет еміграції з усіма її центрами, включно з ДЦ, перед рухом опору в Україні. Якої ж допомоги може сподіватися від еміграції рух опору в Україні, коли вона буде займатися тільки «домашніми війнами»?

Політика сучасного ДЦ, що зійшла з шляхів єднання на шлях розпалювання «домашніх війн», уподібнилась донцовщині з усіма п.з.наками «хуторянства і провінціалізму», а тому вимагає детальнішої аналізи, включно з насвітленням генези цього руїнницького, якщо не ворожо-агентурного, явища. «Грішити мовчанням», — за словами А. Лінколна, — «коли треба протестувати», — означає допомагати ворогові своїм боягузством і безвідп.відальністю.

3. ЧОМУ УРДП СЛОВАМ І ДІЛОМ ПІДТРИМУВАЛА ДЦ В МИНУЛОМУ І ЧОМУ ВОНА ОСУДЖУЄ ЙОГО ТЕПЕРІШНЄ КЕРІВНИЦТВО?

Від початків свого існування (1946) УРДП ставила ставку на створення всеукраїнського керівного центру визвольної боротьби, який би унапрямував українську політику через знайдення спільної плятформи, координував би і здійснював би практичну програму, реальну в конк-

ретних політичних умовах. Реорганізація ДЦ УНР на базі спільно виробленого Тимчасового Закону відповідала вповні нашому демократичному ідеалові, бо забезпечувала участь усіх партій в одному центрі, не відбираючи нічого від їхніх партійних програмових принципів.

Керівники УРДП вважали, що УНРада, як найважливіша і надрядна частина всього ДЦ, буде через її Виконавчий Орган інструментом для наступних завдань:

1. Здійснення на Заході біжучих визвольнополітичних заходів на скоординованій базі;

2. Школою виховання **державницького думання** серед широких мас поневоленої нації, тут і там;

3. **Школою демократизму** еміграції, як підстави розвитку демократизму в майбутній незалежній державі;

4. Засобом школення рядів УРДП і виховання їх у перелічених напрямках;

5. І, найголовніше, своєю цілеспрямованою діяльністю буде стимулювати ріст революційновизвольних ідей в Україні. Буде орієнтуватися на такі процеси в Україні, які ведуть до росту опозиційних настроїв в Україні, як важливої передумови для розвалу СРСР. Така була настанова насамперед І. Багрянського, лідера УРДП — особливо зорієнтованого на викликання революційних процесів в Україні.

Звідси створення УНРади на базі реорганізованого ДЦ УНР було головним стрижнем засадничої і практичної політики УРДП протягом багатьох років. УРДП стояла на принципі всебічної підтримки основ Тимчасового Закону реорганізованого ДЦ і його політично-організаційних заходів. Члени УРДП поруч широких кіл громадянства енергійно працювали в Товариствах сприяння УНРаді та в керівних органах ДЦ. «Українські в.с.гі» були головною трибуною пропагування УНРадівських завдань і заходів та трибуною захисту ДЦ від нападів різного роду своїх і чужих ворогів. Наша відданість ДЦ була аж до межі занедбання своєї власної організаційної праці, необхідної для розвитку УРДП.

Треба підкреслити, що поки УРДП була членом УНРади й не була підмінена ерзацом Сте-

паненка, для якого революційні ідеї Багряного виявилися чужими, як також й інші середовища не були усунені з УНРади, доти ДЦ був на високому рівні. Наші сусіди брали українські досягнення собі за приклад. Люди ДЦ були в стані вести контакти і заходи на міжнародньому форумі на високому рівні. В часи масивного натиску «непередрішенства» з одної сторони й акцій советської агентури — з другої, ДЦ вийшов із значними здобутками.

Але з відходом у Вічність авторитетних творців реорганізованого ДЦ, що займали ключеві становища в ньому, а тому й гарантували стабільність його структури та програми дій, почав грати все більшу роль людський елемент, що не був обдарований мудрістю реорганізаторів Державного Центру УНР.

Тетерішні керівники ДЦ, якби на угоду ворогові, знайшли «внутрішнє завдання» — методично зайнялися виключно тим, як перетворити його із коаліційного **демократичного** визвольного центру, яким він був за задумом творців Тимчасового Закону 1948 р., у **антидемократичний** фікційний центр з диктатурою однієї особи, оточеною людьми із сумнівними для такого центру особистими й політичними кваліфікаціями. Більше того, останніми півтора десятками років почала зивати для себе **духове гніздо** в колах ДЦ УНР **донцовщина** і **духова школа комсомольщини**: цинічне ставлення до своїх обов'язків, кар'єризм, безсердечність до своїх співгромадян, відсутність ідеалу й чесности, готовість іти партнерам і співробітникам по головах та фінансове використання українських патріотів. Обидві ці «школи», як показала практика, легко зживаються між собою в тих самих особах навіть і в їхньому похилсму віці. Ці «школи» уже привели до трагічних наслідків для ДЦ, для визвольної боротьби в цілому, а для УРДП зокрема.

Донцовщина, вияв впертого «хуторянства й провінціалізму», вже десятками років, як шашель, підточує українське організоване життя у вільному світі своєю нетерпимістю до інших, власною виключністю, «блискучим відокремленням», фінансовою захланністю і беззвітністю,

намаганням контролювати всіх і все. І все ж ця «школа» виявилася здібною поширюватися. Вона встигла повністю перетворити В. Мороза у «футбольний м'яч», викінчуючи цим людину, що мала всі дані стати в українській визвольній боротьбі провідною особистістю. Вона також привабила «горе-політиків» і «горе-демократів» з ДЦ. Але наша опозиція до телерішнього керівництва ДЦ коріниться у принципово важливішій справі.

4. ВІДРЕЧЕННЯ ВІД КОАЛІЦІЙНИХ ПРИНЦИПІВ УМЕРТВЛЮЄ ДЦ УНР

Основою реорганізації ДЦ УНР було створення **УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАДИ** на демократичних репрезентаційних принципах як парламентської надбудови і масової підбудови для ДЦ УНР. Творці УНРади, збагачені досвідом пережитого під двома тоталітарними режимами і відкидаючи будь-які форми тоталітаризму в майбутній незалежній Україні, установили тверді основи ДЦ на демократичних принципах. УНРада, як коаліція, відображала волю більшості еміграційних мас через партії й цим слідувала традиції західнього демократичного світу.

Як відомо, **сувереном держави** на Заході, тобто найвищим дицидуючим органом у законодавстві й у контролюванні політики уряду та президента є парламент. Творці Тимчасового Закону надали нашому передпарламентові (УНРаді) ті ж самі суверенні права, що їх мають західньоєвропейські парламенти: вибирати президента, затверджувати голову уряду (у нас голову Виконавчого Органу) за угодою між фракціями УНРади, затверджувати програму політики уряду й затверджувати звіти уряду. Таким чином, повторюємо, УНРада, а не президент, була визначена репрезентантом волі народу в 1948 році.

Прагнучи до сдноособової диктатури, М. Лівицький вчинив «державний переворот», коли комплектування великої більшості складу УНРади (від громадського сектора й номінаційного) стало його особистою привілеєм: «президент в порозумінні з віцепрезидентом на пропозицію

ня уряду» затверджує і номінує членів УНРади. Він приписав собі право визначати, які партії можуть брати участь у сесії. Ну чим не так як у Гітлера, чи у Сталіна-Брежньова? Це засадниче міняє демократичність ДЦ УНР.

Незаконний розпуск Лівіцьким УНРади нагадує історичну паралель із «державним переворотом» Миколи II і Столипіна у 1907 р. в Росії, коли Думу було розпущено на пропозицію голови уряду А. Столипіна й новий виборчий закон, вигідний крайньо правим партіям, було нелегально проголошено всупереч Основним законам Російської імперії, які не дозволяли міняти виборчий закон без згоди Думи. Цей «переворот» зрєблено, щоб звести до мінімуму участь поміркованих демократів (кадетів) і соціалістів. «Державний переворот» Столипіна, як його однозгідно називають історики, жорстоко помстився на цареві й Росії, бо Лютнева революція (скинення царя) сталася не завдяки революціонерам, а завдяки поміркованим демократам (кадетам і октябристам), що створили тимчасовий уряд і щойно потім від них і від соціалістів большевики вирвали владу.

Наші «переворотчики» теж здійснили замах на український парламєнт. Їхнім первородним гріхом є зведення надрядности УНРади до підрядного становища, її фактичної підпорядкованости президентові, який і визначає її склад за власним уподобанням. Чи не є це практикою виключно тоталітарних режимів? І чи не мусить УРДП бути в рішучій принциповій олозиції до доморощених запізнілих тоталітаристів?

5. ДИКТАТОРСЬКІ НАХИЛИ ЛІВИЦЬКЄГО — ВИРІШАЛЬНИЙ ЗАМАХ НА ДЦ УНР

В міру відходу у Вічність заслужених і загально визнаних авторитетів-ініціаторів реорганізації ДЦ УНР та перших керівників його складових частин Андрія Лівіцького, І. Мазепи, Б. Іваницького, О. Бойдуника, І. Багряного, С. Витвицького, С. Барана, О. Вєтухова, В. Доленка й інших — все більше став проявлятися нездоровий симптом у праці ДЦ: зростання домінуючої ролі Миколи Лівіцького із химерними нахила-

ми на диктатора. Спочатку це виливалося у частих «кризах» Виконавчого Органу УНРади, поки він був тільки членом, або головою ВО, спричинених у 90% випадків емоційно-тримхливсю вдачею М. Лівидького, нездібного до компромісовости і балянсу у веденні коаліційної політики.

Після вибору його на президента УНР дійшло до глибокої кризи всієї системи ДЦ, тобто до конституційної кризи, частково описаної вгорі. Почалося це з безцеремонного втручання у внутрішні справи партій-складників УНРади, щоб знайти в кожній з них прихильних собі людей, готових слідувати його вказівкам і нехтувати льяльністю до своїх власних проводів організації за сумнівні почесті, сбіцянні Лівидьким. Йому вдалося знайти кількох в УРДП, УНДО, ОУНм і серед соціалістів, якими й став він «замінити» давно розбудовані партії — членів УНРади.

Для згаданих групок людей Лівидькому потрібно було взяти на «озброєння» недоумкувату бандерівську «теоріку» про «реалітетництво», як якусь зраду тих, що вивчають процеси в Україні й орієнтуються на допомогу правозахисникам. Це спочатку інкримінувалося бандерівцями своїм колишнім однопартійцям — «двійкарям» (ОУНз). Але ссь після виводу Лівидьким Степаненка у віцепрезидентство потрапили у «реалітетники», тобто за бандерівським окресленням визнавців державности УРСР, і УРДП, і УНДО, і ОУНз, і частина ОУНм. До речі, окреслення «реалітетники», так як його треба було б розуміти, зовсім непоганий елітет. Кожний справжній патріот-революціонер мусів би тільки гордитися, а не соромитися його. Напевно І. Багрянний був би дуже вдоволений з цього, якби його так назвали за його революційність за його життя, бо вся атрактивність його ідей серед підсоветської еміграції, всупереч бандерівщині, і полягала в його реалітетницькому (реалістичному) інтерпретуванні передумов для нашого визволення. Але про це треба б писати окрему статтю.

Для наших горе-політиків з телерішнього ДЦ

по їхній недоумкуватості це стало єдиним козирем, щоб оправдувати свої руйнівські потягнення в УРДП, в УНРаді, в інших організаціях і в українському суспільстві, безсовісно і по неграмотності політичній, інкримінуючи признання советської влади партіями, що опинилися поза УНРадою.

Така «розправа» Лівичького над переліченими партіями була його першою «Піровою перемогою» на шляху до його прагнення необмеженого домінування, бо це коштувало того, що співтворці УНРади з їхніми пресовими органами, чисельними прихильниками і впливами змушені були припинити підтримку ДЦ. Досі одностайний демократичний табір було розколено цією близорукою, якщо не агентурною послугою ворогові.

Від того часу почався серйозний упадок авторитету ДЦ серед громадянства. Уведені в блуд Степаненком-Лівичьким групки їхніх прихильників маліли своїм числом, і нове невдоволення наростало проти Лівичького серед тих, що ще трималися ДЦ. Особи на становищах голови УНРади, пп. Маковецький, Белей, Кедрин-Рудницький, були замінені один за одним, як тільки кожний із них смів виявляти свою власну думку, незгідної з диктаторськими маніпуляціями Лівичького. Зусилля останнього голови УНРади Кедрина-Рудницького розширити консолідаційну базу УНРади відновленням участі в ній основположників УНРади — УРДП, УНДО, ОУНм та інших були брутально зупинені незаконним розв'язанням УНРади, виключенням з ВО 5-х його членів (М. Бек, В. Филонович, А. Жуковський, С. Чорній, М. Стиранка), що протестували проти розв'язання УНРади. Наступила також засаднича зміна Тимчасового Закону 1948 р., якою Лівичький проголошує себе досмертним президентом-диктатором з необмеженими правами, а права УНРади й її членів зводяться нанівець.

Ця сміхотворно-дика політична афера дорого коштувала ДЦ і Лівичькому. 15 важливих функціонерів ДЦ і 45 визначних громадян — організаторів фондів для ДЦ і Товариств прихиль-

ників УНР — опублікували спільну заяву протесту проти нерозсудливої руйнівної сваволі М. Лівичького (читай брошуру «Криза в ДЦ УНР. Вияснення і заява». Листопад 1978 р.). В цій заяві підписані вважають, що (цитуюемо):

«Цей „уряд”, який свідомо злегковажив більшість старих членських політичних партій та безпартійних прихильників УНР із своїми настановами не матиме моральної і матеріальної підтримки від широких мас українського громадянства. Крім того вважаємо, що під сучасну пору, коли відбувається ворожа інфільтрація державних апаратів навіть наймогутніших держав, то українська визвольна політика є аж надто поважною справою, щоб її віддавати виключно в руки одної людини з невеликим гуртом сервілістичних дорадників» (стор. 14).

Ця заява, що викриває руйнівну роллю М. Лівичького, підтверджує наше давнє переконання, що біда ДЦ не лише в одному Лівичькому, а також у його сумнівному оточенні. Цитуємо далі брошуру (стор. 7-8):

«Найсумнішу роллю в цій акції відіграли віцепрезидент п. М. Степаненко, голова ВО п. Т. Леонтій, член ВО п. В. Федорончук та інж. В. Біляїв... Найбільшу активність у цьому випадку проявив віцепрезидент п. М. Степаненко, який зараз таки після появи декрету про розв'язання УНРади вислав свого „таємного” листа-інструкцію до членів своєї партії, в якому указував, як треба вияснювати причини розв'язання УНРади. В цьому листі він брутально нападає на урядуючого голову УНРади й усіх тих членів Президії, які голосували за прийняття двох згаданих партій до УНРади, закидаючи їм якусь „провокаційну діяльність”, називаючи їх „політично неписьменними” та „поплічачами руйнівних сил з капітулянтських середовищ лівих мельниківців реваншистів.» (Наша примітка: Ну чим не советсько-комсомольський жаргон! — М. В.)

Покладання Лівичького на послухну йому камарилью із сумнівним минулим, заплутаними біографіями, підозрілими секретними контактами і «дуже секретними» листами, відпихання людей розуму, жертвенності й гідності від участі в органах ДЦ перетворило теперішній склад ДЦ у послухну Лівичькому мізерію, що й зве-

ла Лівичького до наївно-смішної затиї «державного перевороту» — розпущення УНРади, до смертності президентури Лівичького та визначення своїм обов'язковим наступником найбільш загадкової у своїй безпринципності й руйнівності людини — М. Степаненка.

І хоч знайшлися «поповнення» — Я. Гайвас, п. Букшована, Я. Рудницький і, як не дивно, Улас Самчук — та це поповнення подібне тому, якби до розбитої армії додати кількох музикантів, журналістів і кашоварів і уявити, що її боєздатність уже відновлена. Але навіть це поповнення не в усіх випадках «оправдало себе» бо на т. зв. 8-й сесії УНРади стався новий відкол від Лівичького та його камарильї. Знову група колишніх прибічників Лівичького осмілилася домагатися повороту до закону 1948 р. Звичайно, вона теж була негайно позбавлена участі в органах ДЦ. На їхнє місце знову прийшли зовсім незнані в політичному житті «діячі» — приятелі Лівичького і Степаненка — часто без належної освіти і без ніякого політичного досвіду. Зовсім як у Верховному советі СРСР!

«Державний переворот» і наслідки 8-ї сесії — це була друга «Пірова перемога» Лівичького-Степаненка-Біляйва-Леонтія. ДЦ «дійшов до ручки» і до остаточного умиртвлення, як центру визвольної боротьби. Від цього умиртвлення ДЦ вже ніколи не поправиться, хібащо громадянство змусить своїм бойкотом згадану четвірку зрезигнувати. Це ще єдина можливість урятувати ДЦ від повної смерті.

Але все таки як так, що Лівичькому вдавалося досі водити людей за нїс? Мабуть це треба пояснювати тією обставиною, що люди з-за глибоких сантиментів до історичного УНР і з-за ідеї єдності терпеливо, а то й поблажливо ставилися до макабричних капризів і політично іраціональної поведінки Лівичького-Степаненка, щоб тільки уникнути чергової затяжної кризи і виходу цього скандалу на широку вулицю. Від самих початків участі Лівичького в органах ДЦ він засвоїв методу погрожування своєю резигнацією із посту, який він займав. Мотивовані доброю волею і надією, що чергова поступка нарешті задоволь-

нить його, члени органів ДЦ піддавалися його арогантним домаганням і погрозам, щоб тільки не компромітувати ДЦ черговою кризою, яка кожний раз тішила наших ворогів і деморалізуюче впливала на прихильників ДЦ. Але це тільки більше Лівичького переконувало в його абсолютній незамінності. Навіть на останній сесії він погрожував не бути президентом, якщо досмертність президентури не буде одобрено. Але на цей раз більшість присутніх таки не задовольнила його домагання і він «милостиво лишився», не дивлячись на свої ультимативні погрози.

Домагатися в наш час і в нашому положенні одноособової диктатури — це бути на межі крайнього «одитинення». Треба справді оточити себе послідовними аґальфаветами, безвольними людьми, щоб вони толерували цю українську аді-амінівщину. Цей маленький фюрер записався на 40-50 років (тоді ще була мода і жіноча було б зрозуміти нашого адента), але тепер назначати себе досмертним президентом і призначати своїх людей у члени УНРади та на всі інші становища в ДЦ — це справді не заощади-ти ні ДЦ, ні себе, ні своїх підручних, ні, найголовніше, цілої української справи від компромітації й руїни. Український національний рух справді покарано, коли на чоло колись ефективного коаліційного демократичного центру вирвалася така іраціональна людина, відірвана від рідного ґрунту ще з раннього дитинства і зіпсу-та обставинами варшавсько-берлінської молододости та обставинами контактів з розвідками цих столиць.

6. ВІДРЕЧЕННЯ ВІД РЕАЛЬНОЇ ДІЙНОСТІ І ДІЮЧИХ ВИЗВОЛЬНИХ ФАКТОРІВ В УКРАЇНІ — ЦЕ ВІДРЕЧЕННЯ ВІД ВИЗВОЛЬНИХ ЗАВДАНЬ ДЦ УНР

В міру наростання прагнень М. Лівичького до одноособової диктатури й у міру підмінювання державницько-думаючих середовищ і осіб послушними собі групами «встаньків», далекими

від посвячення себе визвольним завданням, ДЦ втрачав контакт з реальною дійсністю і діючими факторами в Україні. Це ще раз вело до його умертвлення.

У своїй промові на останній сесії УНРади М. Лівіцький підтвердив те, що вже давно всі інші бачать — про зникнення авторитету ДЦ серед діаспоги. Але Лівіцький не хотів і на цей раз зрозуміти справжньої причини занепаду ДЦ, на яку стало йому і громадянству звертала увагу всезростаюча опозиція серед колишніх відданих активістів-уенерівців. Лівіцький, заплющивши очі на справжню причину, вигідно пояснив занепад престижу й підтримки для ДЦ незалежними від керівників ДЦ обставинами: 1) «зневірою в швидку перемогу української національно-державної справи», 2) розбудовою наукових, мистецьких, асекураційних організацій людьми, що не збираються повертатися в Україну і 3) упадком зацікавлення визвольною справою та політичним життям із-за зменшення національної свідомости в діаспорі («Свобода», 19. 7. 79). Хоч деякі перераховані фактори справді грають певну негативну роль для всіх організацій, та не вони привели до занепаду ДЦ і «малої підтримки в людях і фондах в українській діаспорі». **Відповідь коріниться у відсутності в ДЦ конкретної, ділової реальної програми дій та в беззаконностях.**

Кардинальною потребою сучасної визвольної боротьби — це політична і пропагандивна допомога українському і поза-українському правозахисному рухові в Україні та СРСР. Адже ж єдиним на даному етапі засобом захисту інтересів України від колоніялізму та засобом пробудження національно-державної свідомости населення, — а отже і сприяння силам визволення, — це масова підтримка зі сторони політичної еміграції найновішої власної форми спротиву народу — руху опор, чи правозахисного дисидентського руху. Це також єдина форма руху, що знаходить зрозуміння на Заході, навіть серед найвищих керівників, та знаходить доступ до престижових публікацій. Чи ж не ясно, що **Державний Центр УНР**, якщо б він таким

був, мав би бути на передовій лінії підтримки цього руху і проведення певних організаційних та пропагандивних заходів в його користь. Нема найменшого сумніву, що знайшлися б сотні й тисячі активних людей, що стали б до праці для такої програми дій ДЦ. Замість цього М. Ливицький пропонує лише одну спасенну формулу — берегти ДЦ як «символ нашої державности», що на практиці означає сиди тихо і «чекай у моря погоди», пски «настануть нарешті вирішальні події». Але хто мав би створити ті «вирішальні події»? За Ливицьким виходить, — ті, що розпочали б світову війну. Але ж «сіє від нас не залежить»! Та й чи від того постане українська держава? А тим часом ми таки маємо свої власні українські потенційні засоби активізувати українську справу аж до межі виборення державности. Ними є всі форми опозиційного руху в СРСР. Загальна сума цих форм руху створює революційну ситуацію в СРСР, як передумову української революції за незалежну державність. Але при цих зусиллях українських і неукраїнських борців нема участі ДЦ УНР.

М. Ливицький, головний архітект теперішньої політики ДЦ, уже багато років, включаючи останню сесію УНРади, ставить тільки наголос на збереження ДЦ УНР як символу державности («Свобода», 20. 7. 1979 р.). Він і його підручні, свідомо чи несвідомо, навмисне чи по своїй старості, по нерозумінню чи по завданню, не хочуть зрозуміти, що цього **абсолютно замало** для збереження і розвитку політичного значення ДЦ. Громадянство, політичні діячі і взагалі активне покоління українських патріотів не може задовольнитися однією символікою, хоч і яка вона приємна для їхнього вуха. Еміграція й Україна хоче від ДЦ **реальної, ділової визвольної** політики не для почуттів, а для розуму. Тільки такий центр вона буде підтримувати і тільки такий буде мати звучання в Україні й у світі. Має рацію Л. Плющ, коли каже, що «часи політичного романтизму давно проминули і зараз всякі його прояви є суспільною хворобою хуторянства та провінціалізму» («Українські вісті», ч. 32/2365).

Дякуючи політичній безталанності, лінощам думки й невідповідному складові органів ДЦ (глибока старість і особиста пересічність більшості з них), вони засвоїли «береження символу» УНР як «всеспасенний» мандат на їхнє перебування в ДЦ. Але всякий символ тільки тоді творить із себе визвольну силу, якщо за ним стоять реальні й діяльні революційні сили, політично досвідчені люди, що знають як використовувати обставини для конкретної визвольної боротьби ДЦ на даному етапі.

Лівицький цієї елементарної істини не може зрозуміти, чи йому й не потрібно її розуміти. Тут і лежить первородний «гріх» Лівицького та його підручних, що приводить ДЦ до умирвлення.

У промові на останній сесії Лівицький вимагував ось таку гарну казково-рожеву перспективу щодо ролі ДЦ в майбутньому:

«Саме його існування може запліднити думки й дії отих різних революційних комітетів, які можуть виникнути окремо десь в Одесі, Полтаві, Чернівцях чи у Львові. Екзильний уряд закличе тоді оті всі можливі революційні комітети з'єднатися, вислати своїх делегатів до Києва і висунути відразу — без жодних шукачів чи вагань — ідею української самостійності і демократичної державності.

Ось для чого, головним чином, потрібний нам Державний Центр і екзильний уряд» («Свобода», 21. 7 '79).

Ця гарна фантастична розповідь про ролі ДЦ, як квінтесенція його розуміння визвольного процесу, має однаке декілька маленьких недоліків. Щоб революційні комітети могли б постати і потім з'їхатися до Києва на заклик ДЦ, хтось мав би проробити невелику попередню «чорну» роботу — розтрощити Советський Союз мілітарно, або розкласти комплітно ідейно-політичними засобами, вигнати володарів із Кремля, запобігти створенню нової російської імперії, вигнати з України російську адміністрацію. Але той хто все це проробить буде мати або вже оформлену власну владу й уряд, або, якщо це буде окупаційна армія західних потуг, то вона буде дицидувати чи згаданим комітетам

можна буде з'їхатися і для чого, й чи можна буде їм брати до уваги заклики ДЦ. Але припустимо, що в Україні заіснувала така ситуація, якою вона була в 1917 р. після Лютневої революції (це єдина ситуація, яку Лівіцький тільки й може передбачити), повстають комітети, але в своїй безпорадності не знають що їм робити. Треба таки бути безнадійно відірваним від реальної України, не знати її й мати надзвичайну дозу зарозумілості та зневаги до борців в Україні, щоб припускати хоч на хвилину, що сучасне покоління революціонерів-державників — Лук'яненків, Чорноволів, Руденків, Тихих, Плющів, Морозів, Бердників і інших, що не завагалися піти на каторгу в ім'я державної незалежності України й демократії в ній, не побоювались домогатися відділення України від СРСР, а їх легіями в кожному місті й області — будуть вагатися щодо самостійності, якщо на це обставини дозволятимуть, аж поки їм підкажуть панове Лівіцькі з еміграційного далека. Треба таки справді нічого не знати, — не знати психіки людей борців-революціонерів! Уявіть собі тільки Багряного, Майстренка, Дацька, Гришка, Костюка, Рябишенка, Підгайного, Вовчука, Ветухова і сотні інших нам добре знамих людей в ситуації, яку вималювала уява Лівіцького. Чи аж директиви «із далека» чекали б ці люди? Чи багато Лук'яненки знають про ДЦ і президента М. Лівіцького, щоб чекати на його директиви? І чи зробив М. Лівіцький і ко. щось такого визначного, щоб вони таки знали і про ДЦ, і про Лівіцького? Для того щоб борці руху опору знали про ДЦ треба щоб він був справжнім фактором у їхній боротьбі.

Тут і знаходиться корінна розбіжність між УРДП Багряного і компанією Лівіцького, якщо останнього ще варто серйозно трактувати. Лівіцький думає про те, як ДЦ може подати пораду майбутній революційній Україні, а багрянівці думають про те, як теоретично, політично й організаційно ставити справи так, щоб революційну ситуацію в Україні витворювати. Лівіцький і ко. турбується, як поставити дах над революційною Україною, над вибудованою рево-

люційною будівлею, а ми турбуємося про те, як саму будівлю поставити: з якого матеріалу, де знайти той матеріал, якими підйомними машинами скласти докупи тсй будівельний матеріал, щоб було на чому тому дахові стояти. При максимальній дозі праці і правильної постановки справи дах міг би і мусів би бути у формі демократичної Української Народньої Республіки, якщоб ДЦ працював сьогодні над тим, як випродувати будівельний матеріал, щоб «революційні комітети» таки виникли, і виникли під проводом ДЦ УНР і на його ідейній плятформі. Уявімо собі на хвилину, що ті комітети, яких Лівіцький захотів би скликати до Києва, складатимуться з тітовського, дубчеківського, нодівського, шелестівського покрою теперішніх апаратчиків. Міг же Руденко, Григоренко й десятки інших іти на каторгу після того, як були членами радянської еліти. Чи чекали вони й чи будуть чекати порад Лівіцького? Але могли б чекати, якщо б ДЦ був справді фактором у їхній боротьбі за людські й національні права на світовому форумі, який для ДЦ бодай географічно є доступним. Але так не є! ДЦ безнадійно погруз у мізерії криз, «переворотів», фінансових містерій і скандалів, створюваних самими ж лідерами, замість ведення визвольної політики.

Лівіцький і ко. боїться «як чорт ладану» тих українських середовищ (ще недавніх членів УНРади), що займаються допомогою дисидентам, перекладають і друкують їхні праці різними мовами, дістають якимсь чудом матеріали дисидентів звідти, передають їх по радіо на той бік. Питається, кого буде знати Україна: ДЦ, а чи людей з «Прологу», «Смолоскипу» і різнонаціональних Гельсінських груп закордом? Питаємося, чому керівники ДЦ стають не там, де їм належалося б? Що це — політична обмеженість, глупота, а чи відмовлення від визвольних завдань?

7. ДИСИДЕНТИ НЕ ЧУЮТЬ ПРО ДЦ УНР І «ВИЗВОЛЬНОФРОНТІВЦІВ»

Чи ж має право будь-яке середовище, а тим більше Державний Центр в екзилі, якби він та-

ким був, стояти в стороні від потреб допомоги рухові опору? Але не він один вибрав цей фальшивий шлях. Керівники ОУН(б) із року в рік збирають великі суми на т. зв. «Визвольний фронт». Але на яку конкретну позитивну ціль ті гроші йдуть? Загально відомо, що вони не дбають про правозахисний рух в Україні. Навпаки, атакують його представників тут. Вони майже нічого не зробили, щоб допомогти будь-кому вирватися із пекла, включно з Морозом, бо їхня увага, бачте, зайнята «великою політикою» з Формозою, Кореєю і ще кимсь. Якраз на це середвище й орієнтується ДЦ останніми роками. Вслід за бандерівцями, називають вони тих, що займаються дисидентським рухом зневажливо-відьомським словом «реалітетники», що має означати на їхній мові щось дуже поганого, межуючого зі «зрадою». Але на нашій мові, як уже було зазначено, зовсім нічого поганого в цьому багрянівському підході до справ в Україні, що стоять за цим словом, нема.

Ізолювавши себе від практичного аспекту визвольної політики і заховавшись за антиреалітетницьку деклямацію, перестарілий духово й фізично М. Лівіцький зробив зате своїм одиноким зайняттям (майже професією) боротьбу прсти всякої живої думки.

Не дивно, що ніхто з дисидентів ні в Україні, ні в мордовських таборах, ні серед тих, що тепер тут на Заході не проявили ніякого зацікавлення щодо ДЦ. Нема ніде згадки про ДЦ і в публіцистиці дисидентів. Також характеристично, що дисиденти, що приїхали на Захід, не увійшли у ніякі контакти з людьми ДЦ, бо їм нема з ким там говорити і нема про що говорити. Адже ж ніяксо живого діла звідти не вийшло й покищо і не можна сподіватися. Це мусило б у першу чергу турбувати рештки прихильників Лівіцького, якщо б їм таки залежало на українській справі, бо «щось негаразд в Данському королівстві». Навіть Мороз, маючи запрошення прибути на «сесію» УНРади, не знайшов на це часу, або теперішні «визвольнотерористські» партнери М. Лівіцького-Степаненка йому не дозволили. Все це так складається тсму, що

репрезентування одного символу, коли за ним нема політичних сил (це було безбожно розбазарено останнім десятком років) і нема політичного глузду, не може робити ДЦ атракційним. Деклямації про «несення прапорів» не можуть заступити факту, що цілий ДЦ не вдарив палець об палець, щоб контактами на Заході, організаційними заходами чи пропагандивно допомогти Гельсінській групі в Києві й їхній репрезентації у західньому світі. Та й чи може це бути в голові таким безініціативним і безнадійним «міністрам», як п. Леонтій, Нікітін, Лимаренко й інші? Не в голові дисиденти й іншим членам органів ДЦ, як не в голові й добро всієї визвольної справи, крім дотацій, що чомусь з доброю дсзою містерій все ще звідкись приходять щедро до них.

Уже найвищий час назвати узурпаторів ДЦ УНР марнотратною егоїстичною групою людей, що під прикриттям деклямацій про їхню удавану репрезентацію визвольної боротьби (до речі, потрібна праця, а не репрезентація!) займаються випомповуванням великих засобів із еміграції на особисті потреби, а не на політичні акції. (Згадайте фінансові містерії, пов'язані з подорожжю віцепрезидента до Австралії.)

Чи не є це злочином, що великі гроші, як на наші умови, видано на т. зв. «сесію» УНРади, на яку привозять з повним утриманням і готелями близько 30-ти приятелів Лівичького-Степаненка з далеких кінців світу з одним завданням — проголосувати за досмертним президентством Лівичького-Степаненка. При чім, більшість з привезених, як уже було сказано, нікого не репрезентують і без ніяких політичних кваліфікацій.

А в той же час не уділяється зі сторони ДЦ ніякої уваги і ніяких засобів на найголовнішу справу наших днів — політичні акції в користь руху опору в Україні-СРСР. Питається, чи це тільки дармоїдство і марнотратство, а чи це безвідповідальність, що межує із злочином? Чи треба дивуватися, що дисиденти не виявили досі заінтересування в ДЦ?

8. ІСТОРІЯ ЇМ ЦЬОГО НЕ ПРОСТИТЬ!

Хочемо підкреслити з усім притиском, що завдання цієї статті не в тому, щоб сказати діткливі характеристики руїникам ДЦ, а в наголошуванні провідної ідеї, що безглузді й нічим неоправдані узурпування ДЦ людьми сумнівних інтенцій та відступ керівників сучасного ДЦ від магістральних завдань нашого часу — єднання демократичних сил еміграції навколо допомоги рухові опору в Україні й СРСР — привело до умиртвлення ДЦ. Ми показали якими засобами це умиртвлення здійснили Лівницький-Степаненкс-Леонтій-Біляїв. Лишилося б, відповідаючи на запитання заголовку статті, ще сказати, — для чого це зроблено? З якою метою це умиртвлення ДЦ здійснено?

Найлегше було б це питання збути поясненням амбітного шукання почестей через забезпечення досмертності своїх становищ у ДЦ. Але ж чи треба для цього аж спалювати Рим? Мали б вони монолітну підтримку всіх, якби не поводитися безглуздо. Умиртвлення ДЦ зроблено так безсенсово і брутално, що доводиться вертатися до нашого початкового сумніву: кому потрібно було умиртвити ДЦ? Звідки взялася ця настанова на умиртвлення ДЦ? Що це — звичайна глулота наслідком іраціональної амбітності Лівницького-Степаненка, а чи методично закроена і диктована прихованими ворогами настанова умиртвити так тяжко створений і розбудований до висот раціональності ДЦ у 1948 р., скомпромітувати ідею єдності українських сил у часах, коли в Україні піднімають голови нові опозиційні сили й виставити їх перед ситуацією, коли не було б на Заході для них партнера.

Виникає питання: чим пояснити, що М. Лівницький і його підручні так безгосподарно розкидаються людьми, що традиційно підтримували ДЦ? Виявляється, — їм непотрібні людські резерви, що ними дорожили попередники. Непотрібні вони ні фінансово, ні політично. Непотрібні фінансово, бо якимсь чудом (наприклад, будинок С. Довгаля) з'являються гроші. До ре-

чі, громадянство мусило б знати про ці джерела, що дозволяють на люксусове поводження керівниками ДЦ. Непотрібні й політично, бо ось була д-р Маруся Бек. Де вона телер? Був відданий для ДЦ п. Семенюк. Де він? А де пп. Гудзовський, Дубилко, Тарнавський, Добрянський? Листу осіб з тим же самим питанням можна було б продовжувати досить довго. Хто ж лишився ще, що підтримує Степаненка-Лівицького? Тільки одиниці. Не можна додуматися, яким антикомуністичним силам на Заході залежало б на тому, щоб зруйнувати доценту репрезентативність, престиж, ефективність політичної роботи ДЦ. Інша справа, розвідки Східної Європи і Кремля. Цим залежить на зруйнуванні ДЦ через звуження його бази, компромітацію його із середини, через відмовлення контакту із реальністю, через обсадження органів ДЦ безвідповідальними статистами, що готові без надумування голосувати і за найшкідливішими пропозиціями, тобто зруйнувати ДЦ не прямими атентатами, а зручним використанням людської дурноти. Ця важлива інституція не могла лишитися поза увагою КГБ. Сьогодні маємо логічні наслідки ситуації, що її співтворцями були Степаненко-Лівицький-Нікітін-Леонтій. Але історія їм цього не простить!

9. ТІЛЬКИ СУВЕРЕННА УНРАДА ЩЕ МОГЛА Б ЗАБЕЗПЕЧИТИ ТЯГЛІСТЬ ДЦ УНР, ПОРЯДОК У НЬОМУ ТА КОНТРОЛЬ ЙОГО ОРГАНІВ

Лівицький узяв собі в голову, що тяглість існування ДЦ забезпечується тільки його незаступимою участю в органах ДЦ, тобто його командою. Це увірування уже спотворило його підхід до своїх обов'язків як виборного лідера. Ще гірше мало б статися, якби сесія затвердила його до смертності на становищі президента-диктатора. Все ж у більшості учасників сесії вистачило розуму це йому не затвердити, щоб остаточно не скомпромітувати себе і цілий ДЦ.

І все ж, як бути із тяглістю в ДЦ, якою так турбується Лівицький? Створення бази для ДЦ

із персонально відданих М. Лівичькому людей, тобто ситуації, в якій був його батько Андрій Лівичький за варшавського періоду ДЦ, це ментальність «наслідного принца». Це безнадійний «романтизм» і «хуторянство» як для 20-го століття, коли маси творять через свої політичні організації держави й їх ведуть, а не принци чи гетьмани. Нехтувати масами й їхніми прагненнями — це напрощувати політичне самогубство для нації, а в нашому еміграційному випаку для ДЦ.

Покладання на персонально віддану Лівичькому маленьку групу людей, а не на політичні партії і безпартійні організації професіоналістів, молоді, наукових установ, тим більше безвідповідально, що М. Лівичький уже настільки похилого віку й настільки підірваного здоров'я, що в такому віці люди вже живуть тільки з ласки Божої. Тяглість, основана на одній особі (досмертне президентство), а не тяглість, базована на виборній, репрезентаційній установі — УНРаді — це акт крайньої безвідповідальності самого внескодавця М. Лівичького. Безбезпека тут полягає ще й у тому, що кандидатура віцепрезидента, що мала б стати президентом, щоб, за думкою Лівичького, забезпечити тяглість, може бути крайнє невідповідною. Лівичький не завагався створювати ситуацію, коли теперішній віцепрезидент М. Степаненко може стати будь-якої хвилини президентом. Перехід президентури в руки Степаненка — це був би остаточний кінець для ДЦ тому, що ця особа не посідає чотирьох засадничо-впливих якостей для такої функції:

1) Брак політично-концепційної ідейности;

2) Неуміння консолідувати людей і організації навколо центру, який він очолює, а ще раніше, навколо організацій, які він очолював. Навпаки, посідає винятковий талант створювати конфлікти, знеохочувати й розганяти людей та впадати в інтриганське прожектерство, хоч би й на шкоду давно існуючим заслуженим організаціям, де він є членом (останнє «блискуче» умопомішання — це створення «академії» й усмінування «академіків» !!?!), до-

тепно охарактеризоване «Лисом Микитою»: «Ішли на вареники, а вийшли академіками»);

3) Брак елементарної чесности до товаришів, до установ, в яких працює, до політичних і громадських організацій, в яких бере участь;

4) Запутаність біографії та нахил до авантюризму, через що має всюди серед громадянства й колег сумнівну репутацію, створюючи сам особисто всюди недовір'я до себе.

Про ці від'ємні риси всі знають і говорять, а тому загальна опінія така, що перехід президентири ДЦ в його руки — це була б остаточна загибель ДЦ.

Виникає питання, невже Лівичкый не знає про таку «популярність» Степаненка? А якщо знає, то невже його ставлення до дальшої долі ДЦ за принципом — «Після мене хоч потоп»? Тільки щось надзвичайне мусило б єднати цих двох людей!

Повторюємо, тяглість ДЦ може і мусить бути стабільно забезпечена тільки авторитетом Української Національної Ради, як репрезентанта виборців, організованих у політичних і громадських організаціях, тобто еміграційних мас. Адже організації все будуть існувати, поки існуватиме українська проблема в світі. Представництво організацій в УНРаді, а не приватних осіб, що нікого не репрезентують, має ту перевагу, що складається воно із людей, що мають мандат довір'я від своїх з'їздів і конгресів, тобто вибрані наслідком здорової селекції у своїх організаціях. Тут найменша шанса для випадкових і невідготованих людей потрапити в члени УНРади. Інша справа з номінованими президентом. Вони тоді «слуги» президента, а не незалежні репрезентанти народу.

Тільки незалежна УНРада від уряду і президента, як це всюди в демократичних країнах, може забезпечити здорову тяглість ДЦ УНР. Тільки у такого авторитетного центру можуть шукати підтримки люди з руху опору в Україні тепер і в майбутній революційній ситуації. Тільки такий центр може навести мости до України й її революційно-державних формувань.

Якщо ми вжили слів «незалежна УНРада»,

то це тісно в'яжеться з позицією голови УНРади в системі ДЦ. Від початку її існування були люди, творці Тимчасового Закону 1948 р. ДЦ, великого формату (хронологічно): проф. Б. Іваницький, інж. О. Бойдуник, І. Багрянний та інші. З почуттям гідності всі знали як зберігати незалежність парламенту від інших складників ДЦ (президента і ВО). Але ось тепер став В. Біляїв. Про нього говорять як про «найпослушнішу» людину Лівницького-Степаненка (якби таким не був, то не був би вибраний головою УНРади!). Але хочемо припускати, що відповідальні становища до чогось зобов'язують людей (не всіх, звичайно), в тому числі і до незалежної, відповідальної постави в інтересах інституції, що її вони очолюють. Чи виявиться УНРада в руках Біляїва й далі тільки безвольним інструментом Лівницького-Степаненка (як Райхстаг у Гітлера чи Верховний совет у Сталіна-Брежньова), а чи п. Біляїв буде охороняти УНРаду, як суверенного складника ДЦ, від командування зі сторони інших складників ДЦ — президента і Виконавчого Органу. Звичайно, над ним все висітиме примара того, що сталося з пп. Маковецьким, Белеєм, Кедрином-Рудницьким, як тільки вони посміли мати свою раціональну думку щодо консолідації. В усякому разі буде у п. Біляїва нелегка доля, якщо захоче недопустити ДЦ до остаточного похоронення. Тяжка його доля ще й тому, що немає він за собою ні партійної фракції (розгублено вже до решти колишніх відщепенців від УРДП), ні громадської опори (де поділися Т-ва прихильників УНРади?). Встояти проти руйніницького прожектерства Лівницького-Степаненка може тільки людина великого формату на становищі голови УНРади. Час покаже, чи увійде Біляїв у історію ДЦ конституціоналістом, а чи статистом у диктаторів?

10. ЄДНАННЯ СИЛ УКРАЇНСЬКОГО САМОСТІЙНИЦЬКОГО ТАБОРУ — ГОЛОВНА ЦІЛЬ І ДАЛЬШЕ ВИЗВОЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ У Р Д П

Щоб читач не розгубився серед наших розду-

мувань і критики політики сучасного ДЦ, пригадаємо йому головну ідею, з чого починали цю свою передз'їздову статтю — єднання різноманітних демократичних середовищ еміграції, а тепер ще й представників українського правозахисного руху в Україні, що тепер перебувають на Заході, у спільний фронт на базі доцільно випрацьованих організаційних форм боротьби, — наша головна мета на теперішньому етапі боротьби за незалежну, демократичну Україну.

Це та ж ідея, що нею покійний Іван Павлович Багряний і його послідовники будували УРДП з 1945 р. Це та ж сама ідея, що її послідовно обстоювали всі інші керівники УРДП, зокрема й автор цієї статті від початку заснування УРДП, як співучасник її творення, як заступник Генерального Секретаря УРДП і як довголітній член керівних органів ДЦ. Бажаючи відновити попередній престиж ДЦ, ми писали два роки тому в брошурі **«Пріоритети, труднощі й перспективи консолідаційної позиції УРДП»** (Новий Ульм, 1977 р., стор. 14):

«З революційної настанови УРДП та її демократичности випливає наше **традиційне наставлення на коаліційний принцип ведення української практичної політики через спільний авторитетний політичний центр — Українську Національну Раду.**»

Повторюємо, єдність українських політичних середовищ різних українських земель і різних генерацій борців за Україну було й лишається квінтесенцією політики УРДП щодо УНРади і цілого ДЦ. Цей принцип виправдав себе вповні в минулому. Якщо прийшло пізніше до руїни на форумі ДЦ, то винуватий не сам принцип єдності різноманітностей, а людський фактор. Люди можуть створити великі принципи і дії, люди ж можуть і зруйнувати. Попередня генерація державно-творчих діячів створила УНРаду. Друга генерація на чолі з Лівичьким-Степаненком-Леонтієм-Біляєвим зруйнувала. Але принцип єднання сил і далі мусить лишитися нашим головним принципом, незалежно від диверсій проти цього принципу, бо в ньому за-

ложений творчий і перспективний метод політичної праці.

Керуючися нашим принципом єдності та йдучи назустріч проханням зі сторони дружніх нам демократичних середовищ, хоч і після деякого вагання щодо можливості співпраці з людьми Лівичького і ко., ми перебували відновити нашу участь в УНРаді. Президія УНРади поставилася позитивно до цього, але Лівичький закрити двері до консолідації, розпустивши УНРаду і змінивши Тимчасовий Закон на закон тоталітарних систем, як про це достатньо описано вгорі. УРДП знову лишилася поза УНРадою.

Піднімається тепер питання серед тих, що опинилися поза системою ДЦ, створити нову УНРаду з її Виконавчим Органом на базі законів 1948 р. Хоч і криється за цим певна доцільність, але це означає брати участь у новому «внутрішньому завданні» з неминучою полемічною «війною». Чи маємо зараз право концентрувати увагу еміграції й її енергію на таку «війну», коли перед нами така винятково серйозна і перспективна справа, як необхідність сконцентрувати всі зусилля на допомогу в праці Гельсінських груп й інших важливих міжнародніх акцій.

Чи можемо дозволити собі таку розкіш — далі занедбувати справу дисидентів? І чи не краще дати змогу теперішнім керівникам ДЦ далі викінчувати самих себе (та ж вони в цьому неперевершені майстри!)? А тим часом ми маємо блискучу ситуацію для розгортання практичної праці з форуму УДР на внутрішньому й зовнішньому відтинках. Ми надіємося це насвітлити в наступній статті.

Ось тому бодай тимчасово забудьмо про всеукраїнську невдачу з УНРадою і ДЦ, а шукаймо єдності із співзвучними нам по добрій волі, по духу і по їхній конструктивній праці елементами в суспільстві. Що далі станеться із ДЦ — це тепер від нас зовсім не залежить. Ми виявили досить багато доброї волі допомогти ДЦ. Ми з УНРади не виходили. Нас «вийшли» глибокопателі ДЦ. Даймо їм щастя посидіти біля роз-

битого «човна», до монопольного керування яким вони так рвалися. Тільки всезагальне бойкотування ще може отверезити тих горе-політиків. Нам же треба сконцентруватися на власних живих справах — на розбудові Українського Демократичного Руху, як інструменту робітничої живої політичної праці, на допомозі правозахисному рухові та на нашій пресі.

11. РОЗБУДОВУЙМО УДР, СПІВПРАЦЮЙМО З РАДОЮ ПРИХИЛЬНИКІВ УНР ТА ІНШИМИ ДЕМОКРАТИЧНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ!

Життя вимагає від живих сил еміграції невідкладно творити нову форму політичної праці не у формі ДЦ, а у формі бойової демократичної організації, готової займатися сьогоdnішніми актуальними справами. Такою організацією є і мусить бути Український Демократичний Рух з його партнерами.

Для УДР існує добра можливість блокуватися з іншими організаціями, що опинилися поза УНРадою — ОУНм, СЗСУ. Поруч цих організацій існує ще два інших важливих потенційних партнера. Один із них — це Рада Прихильників УНР на чолі з д-ром Марусею Бек. Ось що пишеться у їхній відозві:

«Для повернення правопорядку в Українському Державному Центрі та звільнення його від диктаторської влади, ті, які вірять, що демократія є основою народоправної держави, якою була Українська Народна Республіка, гуртуються в новозаснованій організації під назвою РАДА ПРИХИЛЬНИКІВ УНР.

Якщо Ви не вірите в диктатуру, Ваша повинність стати з нами.»

Важливість цієї організації полягає в тому, що це ті, хто ще найдовше лишалися при ДЦ в наїї на його оздоровлення. І як протест проти розпуснення УНРади і проголошення «диктатури» Лівіцького, і як протест проти розвалювання ДЦ та переходу на позиції «донцовщини» всі вони ставлять собі головне практичне завдання — допомога Гельсінським групам в їхній діяльності. Така настанова Ради прихильників УНР

єднає нас із ними та відкриває перспективу тісної співпраці з цією організацією.

Неменш потенційною справою є тісна співпраця із організаціями професіоналів, що їх очолює д-р Ворох, знову ж таки на ґрунті допомоги дисидентському рухові. Невиключено, що позитивна програма допомоги Гельсінським групам, як невідкладна практична потреба часу, безсумніву може створити новий центр тяготіння демократичної частини еміграції до спільної скоординованої дії. На цій практичній базі можна слодіватися також тісної співпраці між Українським Демократичним Рухом і молсдечими та науковими організаціями, бо УДР складається з людей кваліфікованих для такої праці й людей енергії та конструктивної політики.

Ось відбулися Інтернаціональні Сахаровські переслухування дисидентів з участю сенатської комісії у Вашингтоні. Хто там був з українців? Багато молоді й різних діячів, але не було нікого ні з ДЦ, ні з «визвольнфронтівців». Важливі прояви політичного життя пороходять мимо них! Але люди УДР були там. Люди УДР були єдиними, що відгукнулися на винятково важливу заяву росіян, поляків, чехів в українській справі. УДР зробив протестну заяву в справі «Голокост», відгукнувся на створення вільної робітничої профспілки в СРСР і провів ряд інших акцій. Щойно УДР, а не ДЦ, і не «визвольнфронтівці», реагують на важливі біжучі політичні події. УДР перехсдить у стадію винятксвого значення спільних акцій з дисидентами інших національностей. Це чому ми не сміємо губити час на внутрішні переспори.

Нам треба зайнятися якнайширшою розбудовою нашої власної бойової трибуни — «Українських вістей». Вони завжди були від початків свого існування з 1945 р. трибуною пробудження здорових ідей, націснального сумління та заохочуванням багатьох, зокрема із центрально-східних земель, до праці на національній ниві. Треба також скріплювати інші демократичні органи: «Сучасність», «Нові дні», «Наш голос», «Народню волю», тощо. Треба скріплю-

вати Фондацію ім. І. П. Багряного, яка, надіємось, переключиться на видавничу допомогу дисидентам.

12. ЗА МАСИВНУ ДОПОМОГУ ПРАВЗАХИСНОМУ РУХОВІ В УКРАЇНІ Й СРСР — РЕАЛЬНОМУ ФАКТОРОВІ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРТЬБИ

Трагедією українського руху на теперішньому етапі є те, що величезні засоби нашої еміграції йдуть на другорядні, п'ятирядні і десятирядні справи, а на існуючу нині конкретну форму боротьби, створеної самими борцями в Україні — на правозахисний, дисидентський рух опору в Україні й на його представництво на Заході нема достатніх фінансових і організаційних засобів. Чи не мусив би ДЦ і всі інші організації ставити своїм першорядним завданням організувати субсидювання активності Гельсінських груп у світі, бо тільки це справжній шлях боротьби за впливи ДЦ в Україні й у світі на цьому етапі, це шлях захисту борців за українську державність і шлях загострення уваги світу над геноцидом й етноцидом нашого народу. Уникнення цього обв'язку — це злочин, якщо не зрада. Ось був програмовий виступ Лівичького на сесії УНРади й ні слова про допомогу дисидентам. Чи оправдане існування такого ДЦ і допомога йому зі сторони громадянства?

Тому не на пустопорожні балачки в ДЦ треба видавати гроші, а на конкретну працю по організації захисту дисидентів перед міжнародними чинниками, на виривання із в'язниць СРСР сотень інших відважних героїв-борців, що там страждають.

Поява великої викривальної сили книжки Л. Плюща «Карнавал історії» та його цінних статей у великій світовій пресі — це приклад, куди наші заходи треба спрямовувати. Мороз був врятований заходами п. Бжежинського, недавнім членом Надзірної Ради Українського Наукового Інституту Гарварду, як також і заходами кількох інших українських організацій, що влаштовували голодівки і протести. Це другий

приклад, які далекосяглі заходи мала б робити еміграція.

Нема важливішого і священнішого обов'язку тепер, як допомога діячам Київської Гельсінської групи там і тут. Навколо цього завдання треба групуватися всім живим силам еміграції, а зокрема молоді й молодечим організаціям. Сюди мала б спрямовувати в першу чергу всю свою енергію також Українська Революційно-Демократична Партія, як важливий конструктивний складник Українського Демократичного Руху. На цій ділянці праці буде концентрувати свої головні зусилля Український Демократичний Рух і всі його складники.

З М І С Т

	Стор.
Політичні резолюції VII-го З'їзду УРДП, що відбувся в Торонто (Канада) 24.-25. травня 1975 року	7
Василь І. Гришко — «Час на перегляд і час на зміни. Україна і ми в межовій ситуації 70-х років»	15
М. Сосновський — «Між оптимізмом і „песимізмом”. (Думки з приводу концепцій визвольної політики ОУН, ОУНР і УРДП)»	43
Матеріали до відзначення 30-річчя УРДП (1946-1976)	
Панель, присвячений 30-річчю УРДП, що відбувся 12. грудня 1976 р. в Нью-Йорку	
Вступні зауваги керівника панелю, Почесного Голови УРДП В. І. Гришка	77
Григорій Костюк — «Про первісну туманність і ще дещо. Деякі думки з нагоди 30-річчя постанови УРДП»	81
Д-р Василь І. Гришко — «З перспективи трьох десятиріч. (Слово на ювілейній зустрічі з нагоди 30-річчя Українського Револьюційно-Демократичного Руху)»	95
Павло Маляр — «По 30-ти роках. (Слово на панелі 12. грудня 1976 р., дещо доповнене)»	104
Д-р Михайло Воскобійник — «Час на підсумок й оцінку. Вступне слово Голови УРДП. (Дещо доповнене)»	109
Юрій Лавріненко (Дивнич) — «Вістки відродження — здалека і зблизка»	117
Василь І. Гришко — «Песимізм, оптимізм чи реалізм? Підсумки дискусії на тему „Час на перегляд і час на зміни” та заключне слово»	129

- Михайло Воскобійник — «Чи треба відректися від Л. Плюща і П. Григоренка? З приводу домагання В. Мороза, щоб УРДП виступила проти Л. Плюща» 159
- Михайло Воскобійник — «Умертвлення Державного Центру УНР: для чого й якими засобами?» 165

Передплачуйте та читайте „Українські Вісті“

що є органом українського революційно-демократичного руху і об'єднують навколо себе широке коло читачів демократичних переконань

«УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ»

репрезентують волю і змагання всього українського народу. Стоячи на психіці української вільної політичної думки, вони подають своїм читачам глибоке, всебічне і критичне поставлення різноманітних проблем визвольної політики, високофахові коментарі щодо всіх ділянок життя і розвитку на нашій Батьківщині-Україні, а також статті на актуальну світову тематику. Особливу увагу звертається на об'єктивне висвітлення руху за громадські, соціально-трудові та національні права в Україні і в СРСР.

«УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ»

будять думку, будять волю, будять силу українського народу навколо справи визволення українців та всіх поневолених народів світу

Читайте і поширюйте демократичний часопис!

Передплачуйте «Українські вісті» в усіх частинах земної кулі! Гуртуйтеся навколо справи національно-визвольної боротьби України та всіх поневолених народів!

Передплату приймають: Централь «Українських вістей» та представництва по різних країнах.

АДРЕСА «УВ»: «UKRAINIAN NEWS», P. O. Box 12148,
Detroit, Mich. 48212, USA.

